

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ **JOURNAL of SOCIAL SCIENCES**

cilt IX volume

sayı 1 nisan 2016 april number 1

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt IX volume

sayı 1 nisan 2016 april number 1

Editör - Editor

Aykut Polatoğlu

Yardımcı Editör - Assistant Editor

Ali Dayoğlu

Yazı Kurulu - Editorial Board

Nilgün Abisel

Çelik Aruoba

Ebru Çakıcı

Ali Dayoğlu

Ümit Hassan

Aykut Polatoğlu

Danışma Kurulu - Editorial Advisory Board

Prof.Dr. Şinasi Aksoy - Lefke Avrupa Üniversitesi

Prof.Dr. Uğurcan Akyüz - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Meliha Altunışık - Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Çelik Aruoba - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Fulya Atacan - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Korkut Boratav - Ankara Üniversitesi

Doç.Dr. Eero Elfvingren - National Defense University (Finland)

Prof.Dr. Olavi Falt - University of Oulu (Finland)

Prof. Dr. Haldun Güllalp - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Ümit Hassan - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Norman Itzkowitz - Princeton University (USA)

Prof.Dr. Raşit Kaya - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Fuat Keyman - Koç Üniversitesi

Prof.Dr. Barbara Kellner Heinkele - Freie Universität Berlin (Germany)

Prof.Dr. Bilsay Kuruç - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. İber Ortaylı - Galatasaray Üniversitesi

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu - Yakın Doğu Üniversitesi

Doç.Dr. Julian Saruin - University of Sussex (UK)

Prof.Dr. Gencay Şaylan - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Taner Timur - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Vamık Volkan - University of Virginia (USA)

Yayınlanması istenilen yazılar ve yayın ile ilgili iletişim;

Abonelik ve reklam talepleri ile ilgili iletişim için adres/

Manuscripts and all editorial correspondence;

Subscription and advertising enquiries should be addresses to/

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

Yakın Doğu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Lefkoşa / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

(Editor, NEU Journal of Social Sciences

Near East University, Faculty of Economics and

Administrative Sciences

Nicosia / Northern Cyprus)

Kapak Tasarım - Uygulama

Erdal Aygenç - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiç bir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the Near East University.

Baskı: Yakın Doğu Üniversitesi

Fiyatı: 20 TL.

Abone Bedeli / Yıllık: 35 TL.

Hesap No: YDÜ Bank 11-304-455

e posta: sosbilder@neu.edu.tr

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve **ECON Lit, ULAKBİM, Sociological Abstracts** ve **Worldwide Political Science Abstracts** kapsamındadır. NEU Journal of Social Sciences is a refereed journal and covered by **Econ Lit ULAKBİM, Sociological Abstracts** and **Worldwide Political Science Abstracts**.

YDÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**İÇİNDEKİLER / CONTENTS**

Betül Dilara Şeker Emine Akman	The Associations Between Need for Cognitive Closure and Basic Values ----- 2
Ekrem Yaşar Akçay	Sarkozy Döneminde Fransa Dış Politikası ve Türkiye'nin AB'ye Tam Üyelik Süreci----- 22
Elena Shadrina	Choices to Diversify: EU's Regulations Sanctions and Russia's Gas Policy ----- 45
Nilgün Küçükkaraca Hande Albayrak	Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar ve Hegemonik Erkeklik Algısı: Neden Sonuç İlişkisi Üzerine Bir Tartışma ----- 85
Nurşen Gürboğa	Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Devletin Mübadil Romanlara İlişkin Söylem ve Politikaları ----- 109
Şenay Yavuz Görkem	Corporate Communication Practices in Large-Scale Organizations in Turkey: Do They Match Corporate Communication Theory? ----- 141
Tahir Abu Awwad Turgut Türsoy	The Effects of Macroeconomic Variables on the Banking Sector Index: Evidence from Turkish Stock Market ----- 168

THE ASSOCIATIONS BETWEEN NEED FOR COGNITIVE CLOSURE AND BASIC VALUES

Betül Dilara ŞEKER*
Emine AKMAN**

ABSTRACT

The cognitive needs of individuals are considered to be a part of the substructure of basic values, but there is no research to test this association using a Turkish sample. In this research, the relationship between need for cognitive closure and Schwartz's ten values was examined in the context of individual differences within a Turkish sample. The need for cognitive closure and basic values of 286 male and female participants were measured from a university in Turkey. Results of the study indicated that the need for cognitive closure was positively associated with valuing tradition, conformity and security; negatively associated with valuing stimulation. Additionally, the need for cognitive closure was found to be unrelated to values associated with power, achievement, hedonism, self-direction, universalism and benevolence.

Keywords: Need for Cognitive Closure, Values, Turkish Sample.

ÖZET

BİLİŞSEL KAPALILIK İHTİYACI VE TEMEL DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bireylerin bilişsel ihtiyaçları ile temel değerleri birbiriyle ilişkili yapılar olarak düşünülmesine rağmen bu ilişkiler Türk örnekleme incelenmemiştir. Bu çalışmada, Bilişsel Kapalılık İhtiyacı ile Schwartz'ın ortaya koyduğu değerler arasındaki ilişki bireysel farklılıklar bağlamında Türk örnekleminde incelenmiştir. Türkiye'de üniversite öğrencisi olan 286 kadın ve erkekte bilişsel kapalılık ihtiyacı ve temel değerlere ait ölçümler alınmıştır. Çalışma bulguları, bilişsel kapalılık ihtiyacı ile geleneksellik, konformite ve güvenlik değerlerinin pozitif; uyum değerinin ise negative ilişkili olduğunu göstermiştir. Ek olarak, bilişsel kapalılık ihtiyacı, güç, başarı, hazcılık, öz yönlendirme, evrensellik ve yardım severlik ile ilişkili bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel Kapalılık İhtiyacı, Değerler, Türk Örnekleme.

---

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Psikoloji Bölümü (dilaraseker@hotmail.com)

** Araştırma Görevlisi, Celal Bayar Üniversitesi Psikoloji Bölümü (emi.akman@gmail.com)

1. Introduction

The phenomenon of the need for cognitive closure combines both cognitive and social processes. The need for cognitive closure is closely linked with one's epistemic motivations, that is implicit or explicit goals one possesses with respect to knowledge (Kruglanski, 2004: 3). The need for cognitive closure represents a general and universal aspect of human functioning, influencing the judgments and decisions of individuals with regard to the social world. Individuals acquire a variety of knowledge about daily affairs that guides their decisions, activities and judgments. In this regard, there could be a connection between values and closure needs. Individuals use values to measure whether actions, events or people are desirable and cause positive or negative feelings (Piurko, Schwartz & Davidov, 2011). For the reason that, values have an important role on social cognitive and behavioral tasks related the selection, interpretation, evaluation, and justification of one's own behaviors and attitudes (Schwartz, Sagiv & Boehnke, 2000). Values could be based on socialization, life experience, personality traits and needs (Cable & Parsons, 2001; Schwartz, 1992). Values begin to be developed through early socialization processes and there is a large number of empirical research studies about the important connections between values (Bardi, Calogero & Mullen, 2008; Piurko et al., 2011), there is a much more limited literature on the link between needs and values. Thus, values may offer deep-rooted epistemic needs similar to the need for cognitive closure which displays the social information processing styles of the individuals (Thorisdottir, & Jost, 2011). Previous studies have investigated the connection between the need for cognitive closure and values (Calogero, Bardi & Sutton, 2009); however, there is no previous research about the relationship between the need for cognitive closure and values based on a Turkish sample.

Lay-epistemic theory (Kruglanski, 1989: 6, 2004: 11) constructs a theoretical framework for the motivational aspects of decision-making, focused on the need for cognitive closure theory that states a general cognitive-motivational predisposition toward the social world. Kruglanski developed the need for cognitive closure theory to explain the individual's urge to reach any definite information at a time of cognitive confusion and uncertainty (Kruglanski, 2004: 5). The need for cognitive closure indicates a strong motive for any kind of certain belief on a given topic that is contrary to confusion and uncertainty (Jost, Glaser, Kruglanski & Sulloway, 2003). There are situational and motivational factors that enhance the cognitive-motivational predispositions toward the social world which is either open and exploratory or closed and immutable (Kruglanski & Webster, 1996). Thus, individuals might have different levels of need for cognitive closure which in itself

is secure, stable and permanent (Roets, Van Hiel & Cornelis, 2006). Specifically, Kruglanski et al. (1997) defined the need for nonspecific cognitive closure, as a content-free motivation to answer a question and avoid from an ambiguous situation. Moreover, in several studies, it was demonstrated that the high need for cognitive closure and low tolerance for ambiguity could be a dispositional trait that affects social behavior, cognitive style and motivational tendencies of the individuals (Chirumbolo, 2002). The related contents with the closure transform the nonspecific closure into a specific need for cognitive closure. The consistency of the need for cognitive closure and certain related attitudes such as stability, clarity, order, and uniformity might provide a conservative predisposition for the individuals who have high levels of need for cognitive closure (Federico, Jost, Pierro, Kruglanski, 2006).

The need for cognitive closure concept is conceived as a continuum that arrays from a strong need for cognitive closure to a strong need to avoid cognitive closure (Chirumbolo, 2002). The driving force towards closure within an individual can differ according to the particular situation those person encounters, which highlights the cost of openness and the benefits of closure: for example time pressure, environmental noise and mental fatigue (Heaton & Kruglanski, 1991; Webster & Kruglanski, 1994). In addition, both contextual and individual factors may cause a motivation to avoid from cognitive closure. As an example, the need for cognitive closure might be costly and might cause some judgmental mistakes for the perceiver. Moreover, the degree of preference may differ from person to person (Kruglanski & Webster, 1996; Roets & Van Hiel, 2011). By this means, the need for cognitive closure is classified as both a situationally induced motivation and a particular dimension of stable individual differences (Mannetti, Pierro, Kruglanski, Taris, & Bezinovic, 2002). The need for cognitive closure affects both social behavior and cognitive style and reveals cognitive and motivational consequences (Chirumbolo, 2002). The need for cognitive closure is not only a dispositional drive that leads people to act differently when faced with decision-making situations, but may also affect the characteristics of the situation itself (Roets & Van Hiel, 2007).

According to Kruglanski and Webster (1996), the inclination for closure affects information processing when individuals construct their judgments, decisions, and knowledge in two distinct ways, which are the urgency tendency and the permanence tendency. The urgency tendency refers to the inclination to 'seize' quickly on given information to meet closure. On the other hand, the permanence tendency refers to 'freeze' in terms of past knowledge in order to maintain future knowledge. Both seizing and freezing tendencies serve to avoid the lack of closure, maintain knowledge and keep it from recurring. Seizing tendency brings the

situation to a rapid end, whilst freezing tendency allows information to be re-processed and stored (Webster & Kruglanski, 1994; Roets & Van Hiel, 2011). The need for cognitive closure is related with revealing the correspondence bias in attitude attribution, to resist influential attitudes, and to reject opinions (Kruglanski, 1996; Jost et al., 2003). Therefore, according to the lay-epistemic approach on the basis of need for cognitive closure, individuals differ from one another according to varying situations and they might be open to novel information and tend to evaluate different cognitive alternatives (Federico, Jost, Pierro, Kruglanski, 2006).

Webster and Kruglanski (1994) offered the need for cognitive closure as a unitary latent variable which prominent itself in one of five ways: a preference for order; a preference for predictability; discomfort with ambiguity; closed-mindedness; and decisiveness (Mannetti et al., 2002). Although, the existing controversies about the construct of the need for cognitive closure (Neuberg, Judice, & West, 1997), Webster and Kruglanski's five facets of cognitive closure were taken into consideration in the current study. The preference for order refers to the need to gain order and structure and to avoidance of chaos and disorder in one's life. The preference for predictability indicates one's desire for a secure or stable knowledge that can be relied upon across circumstances, and to avoidance of change. The discomfort with ambiguity refers to one's need to have certainty and to avoid confusion. The closed-mindedness points out the need to protect knowledge and to avoidance of confrontation that may arise from alternative opinions or inconsistent evidence. Finally, the decisiveness refers to urgency during decision-making and thus to avoidance of indecision (Webster & Kruglanski, 1994). These five manifestations of the need for cognitive closure reflect a single underpinning mechanism that holds the primary cognitive-motivational forces underlying the need for cognitive closure (Calogero et al., 2009).

The need for cognitive closure affects the processing of new information, the generation of alternative hypotheses and is also associated with a range of social psychological phenomena. Examples of the latter include studies showing that the need for cognitive closure has been found to affect dogmatism (Francis, 2001); authoritarianism (Duck & Hunsberger, 1999; Leak & Randall, 1995); ethnocentrism (Cunningham, Nezlek, & Banji, 2004); political conservatism (Jost et al., 2003; Kimmelmeier, 2008); social judgment (Kruglanski, Pierro, Mannetti, & De Grada 2006); group processes (Federico et al., 2005; Pierro, Mannetti, De Grada, Livi & Kruglanski, 2003); stereotypical thinking (Watson, Morris, Hood, JR. Miller & Waddell, 1999); conformism and norm adherence (Chao, Zhang, & Chiu, 2009). The need for cognitive closure has also been examined in the context of various

cultures (Kossowska, Van Hiel, Chun & Kruglanski, 2002; Mannetti et al., 2002; Moneta & Yip, 2004; Şeker & Akman, 2015). Thus, we propose that the need for knowledge that guides individuals' decisions, activities and judgments may be related with the adoption of different value types.

Basic values are defined as cognitive representations of desirable, contextual and relatively stable goals that adapt individuals' or groups' perceptions, attitudes, and behaviors (Purkayastha et al., 2011). Values have prominent roles in social cognitive and behavioral tasks that offer the selection, interpretation, evaluation and justification of one's own behavior and that of others (Schwartz, Sagiv & Boehnke, 2000). Values begin to be developed through early social interactions with different role models. A new social environment can affect the progress of composition of one's values structure and socialization efforts can change the values (Cable & Parsons, 2001). The transmission of values to following generations leads to similarities of value patterns within cultures (Parks & Guay, 2009). Schwartz's theory of values provides conceptual, methodological and empirical contributions to frame a set of universal values in social psychology (Gouveia, Milfont, & Guerra, 2014; Schwartz, 2011). Individuals could use values to evaluate actions, events or people are desirable and cause positive or negative feelings (Purkayastha et al., 2011). The main difference between values that have dynamic relationships with each other is the type of motivational goal they express.

Schwartz's value theory has promoted multiple configurations of the value domain which are explained with seven (Schwartz & Bilsky, 1987), ten (Schwartz, 1992), eleven (Schwartz, 1994) or nineteen (Schwartz et al., 2012) motivational value types. Schwartz assumed ten types of value for distinct motivational goals: power, achievement, hedonism, stimulation, self-direction, universalism, benevolence, tradition, conformity and security (Schwartz, 1992). Although, there are multiple configurations of value types, Schwartz (1992) specified the structure of the dynamic relations between values as being based on a circular motivational continuum reflecting the conflict and compatibility between the values. The placement and closeness of the values around the circular continuum make them more compatible in accordance to motivations and thus the more likely that the similar motivations express or attain both values. Values which are more distant in this circular continuum might have more conflicting motivations and might express or attain discriminant actions (Purkayastha et al., 2011). Indeed, each value is associated with adjacent values in a positive direction and associated with opposite values in a negative direction within this circular structure (Calogero et al., 2009). Therefore, the whole of values are associated with the others in the integrated structure of values

continuum. The structure of values is organized along two bipolar dimensions as self-enhancement versus self-transcendence and openness to change versus conservatism. The power and achievement value types that encourage and legitimize the pursuit of self-interest, oppose the universalism and benevolence types of value that emphasize concern for the welfare of others in the self-enhancement versus self-transcendence dimension. In the openness to change versus conservatism dimension, the self-direction and stimulation value types that support changes, new ideas and experiences, are contrary to conservation values which oppose the security, conformity, and tradition value types that supports attaining the status quo and avoiding a threat. In addition, hedonism values take place in both of the openness and self-enhancement dimensions (Piurko et al., 2011).

The one of the most important contents of the Schwartz value theory is the type of motivational goal that values express, whereas the existence of a structure with dynamic relations among these different value types. The set of 10 values has attempted to explain a wide variety of attitudes, behaviors, and subjective states across many nations (Schwartz & Bardi, 2001). This structure of values has been tested in more than 200 samples from more than 70 cultures and indicates the underlying motivations that may include a universal principle by which they are organized (Schwartz, 1992; Schwartz, 1994; Schwartz & Sagiv, 1995). Although the attributed importance of values has been recognized, it is possible that people organize their values with the same structure of motivational oppositions and agreements (Schwartz, et al., 2000). Consequently, the Schwartz (1992) value theory suggests a near-universal system of values that allows for cross-cultural comparison. The Schwartz (1992) value theory derives the following 10 personal values, according to the distinct motivational goals that they express. Each value type is defined in accordance to the central goals of the single value. (Schwartz et al., 2000). Specific values types appear in parentheses following the definitions.

Power: Social status and prestige, control or dominance over people and resources (authority, social power, wealth, preserving ones' public image). Achievement: Personal success through demonstrating competence according to social standards (ambitious, successful, capable, influential). Hedonism: Pleasure or sensuous gratification for oneself (pleasure, enjoying life, self-indulgent). Stimulation: Excitement, novelty, and challenge in life (daring, a varied life, an exciting life). Self-Direction: Independent thought and action - choosing, creating, exploring (creativity, freedom, independent, choosing own goals, curious). Universalism: Understanding, appreciation, tolerance, and protection for the welfare of all people and for nature (equality, social justice, wisdom, broad-minded,

protecting the environment, unity with nature, a world of beauty). Benevolence: Preservation and enhancement of the welfare of people with whom one is in frequent personal contact (helpful, honest, forgiving, loyal, responsible). Tradition: Respect, commitment, and acceptance of the customs and ideas that traditional culture or religion provides (devout, respect for tradition, humble, moderate). Conformity: Restraint of actions, inclinations, and impulses likely to upset or harm others and violate social expectations or norms (self-discipline, politeness, honoring parents and elders, obedience). Security: Safety, harmony, and stability of society, of relationships, and of self (family security, national security, social order, clean, reciprocation of favors) (Pirurko et al., 2011).

Schwartz (1992) described values as desirable, trans-situational goals varying in importance that serve as guiding principles in people's lives (Roccas et al., 2002; Saroglou, Delperre & Dernelle, 2004). Also, Schwartz (1994) mentioned needs as one of the universal sources of values and, as with needs, values motivate actions. However, unlike needs, values are intrinsically desirable and must be represented cognitively in ways that enable people to communicate about them (Roccas et al., 2002). Values may offer deep-rooted epistemic needs, for instance, the need for cognitive closure indicates the social information processing of the individuals (Saroglou & Dupuis, 2006; Thorisdottir, Jost, Liviatan, & Shrout, 2007; Thorisdottir & Jost, 2011). Although values have been used to explain a variety of attitudes, behaviors and subjective states across many nations, there is a few empirical researches on values as based on the need for cognitive closure (Calogero et al., 2009). Hence, we suggest that the need for cognitive closure may be linked with maintenance of specific value dimensions in the context of the attainment or avoidance of cognitive closure in terms of individual differences. Values as criteria for selection and evaluation have a prominent role during the acquisition of many social cognitive and behavioral tasks. Thus, values may provide more deep-rooted epistemic needs, such as the need for cognitive closure that reflect the social information processes of the individuals more broadly (Calogero et al., 2009; Saroglou & Dupuis, 2006; Thorisdottir & Jost, 2011). Although the set of values has been used to explain a wide variety of attitudes, behaviors, and subjective states across many nations (Schwartz & Bardi, 2001), there is little empirical research on values as based on the need for cognitive closure (Calogero et al., 2009). In this direction, we suggest that the need for cognitive closure may be linked with the maintenance of specific value dimension about the attainment or avoidance of cognitive closure in terms of individual differences.

Hypothesis and Study Overview

Previous research demonstrated positive associations between the need for cognitive closure and preferences for conformity and consensus-seeking (Kruglanski, 2004; Kruglanski et al., 2006), conservative ideology and related attitudes (Chirumbolo, Areni, & Sensales, 2004; Kossowska & Van Hiel, 2003; Jost, Kruglanski, & Simon, 1999; Van Lange, Bekkers, Chirumbolo, & Leone, 2012), and religiosity (Saroglou, 2002). The need for cognitive closure would seem to correspond to conservation values, which translate into preserving the status quo and protecting close relationships with others, institutions, and traditions. Along these lines, values of the conservation dimension could display a positive correlation with the need for cognitive closure. Thus, we hypothesized that the need for cognitive closure would show a positive correlation with values reflecting conservation: tradition, conformity, and security.

The association between closed-mindedness and openness to new experience is always negative (Webster & Kruglanski, 1994). Accordingly, openness to change values such as self-direction, stimulation and, in particular, hedonism, all of which favor change and encourage the pursuit of new ideas and experiences, should be negatively correlated with the need for cognitive closure. The empirical literature related to the need for cognitive closure indicated a negative association with cognitive complexity and openness to experience (Jost et al., 2003; Saroglou, 2002; Webster & Kruglanski, 1994); a tendency to change the status quo (Mannetti, Pierro, & Kruglanski, 2007); openness to novel information (Federico et al., 2006). Therefore, we predicted that the need for cognitive closure would be negatively correlated with self-direction and stimulation values. Additionally, the need for cognitive closure was not expected to be associated with self-transcendence, as seen in values such as benevolence and universalism, and/or self-enhancement revealed through the values of power and achievement. Although we derived hypotheses for the relations between the need for cognitive closure and values, these hypotheses were not included in the specific dimensions of the need for cognitive closure scale. Finally, political ideology and religiosity were also included as control variables when testing the pattern of relations between the need for cognitive closure and values.

2. Method

2.1. Participants and Procedure

The participants of the study were 286 students (145 females and 141 males) between ages of 18 and 26 ($M = 19.80$, $SD = 1.44$) from different departments of Celal Bayar University. Participants were told that they were participating in a study about cognitive processes and values. The questionnaire application lasted for three months. Participation was on a voluntary basis and anonymity was maintained. The average completion time of questionnaire was 15 minutes. All participants received course credit for their participation of the current study.

2.2. Measures

2.2.1. The Need for Cognitive Closure Scale

The need for cognitive closure was measured with the recently adapted Turkish version of Webster and Kruglanski's (1994) need for cognitive closure scale (Seker & Akman, 2015). The Turkish version of scale is comprised 36 items from all original scales of the need for cognitive closure questionnaire. The Turkish α of the scale was found to consistent with the unidimensionality of the need for cognitive closure questionnaire (Seker & Akman, 2015). A total need for cognitive closure scale score was calculated by summing 36 items ($\alpha = .79$). Additionally, five subscale scores were computed by summing the subscale items: Preference for order and structure ($\alpha = .83$), preference for predictability ($\alpha = .71$), discomfort with ambiguity ($\alpha = .72$), closed-mindedness ($\alpha = .58$), and decisiveness ($\alpha = .59$). All items are rated on a 6-point scale ranging from 1 (strongly disagree) to 6 (strongly agree), with higher scores of the need for cognitive closure scale reveals a greater need for cognitive closure.

2.2.2. Schwartz Value Survey

Schwartz (1992) designed a scale to determine the importance of each value for the respondent which has been widely used in cross-cultural research on values (Güngör, Bornstein, Phalet, 2012; Meuleman & Billiet, 2011). The shortened list contained the items that Schwartz and Sagiv (1995) have demonstrated to have acceptable equivalence in meaning across cultural groups. All participants in this study completed the Turkish version of the Schwartz Value Survey (Kaya, 2003). Items of the scale expressed the ten value indexes. Each of the ten index ratings were calculated through the mean importance ratings of the value items which represent each particular value. Participants rated each value item on a 6-point scale from 1

(opposed to my principles) to 6 (of supreme importance). Internal reliability of the survey was found to be consistent with previous findings ($\alpha = .86$): power ($\alpha = .54$), achievement ($\alpha = .70$), hedonism ($\alpha = .67$), stimulation ($\alpha = .54$), self-direction ($\alpha = .62$), universalism ($\alpha = .73$), benevolence ($\alpha = .51$), conformity ($\alpha = .59$), tradition ($\alpha = .61$), and security ($\alpha = .59$). Low alphas are not exceptional in value measures (Schwartz & Rubel, 2005), and the results of this study provided an indication of acceptable internal consistency and homogeneity for research purposes on values.

2.2.3. Control Variables

Findings of the previous research indicated that the high need for cognitive closure accepted as to be related with (1) right-wing political orientations; (2) right-wing policy attitudes; (3) authoritarianism; (4) nationalism and militarism predispositions; and (5) religious conservatism (Chirumbolo & Leone, 2010; Jost et al., 2003; Golec & Federico, 2004; Webster & Kruglanski, 1994; Zavala, Golec, Cislak, & Wesolowska 2010). In addition, there is a relevancy between tendencies to eliminate the uncertainty and threat, and resistance to change and acceptance of inequality which are the two core aspects of right-wing ideology (Thorisdottir et al., 2007). Left-right political orientation was obtained with a “where would you place yourself on this scale, where 1 means the left and 7 means the right?” question.

The empirical studies based on measures of general religiosity reveal that there is an always positive association between religiosity and close-mindedness (Saroglou, 2002). In the meta-analysis study of Saroglou, Delperre & Dernelle, (2004) religion was found to be positively correlated with tradition and conformity, security and benevolence; and negatively correlated with hedonism, stimulation, and self-direction; and not significantly related with achievement, power, and universalism in various cultures. In addition, to political orientation, the religiosity of the participants was measured with four questions about religiosity (scale from 1 = not at all religious to 7 = very religious). The average of four questions was calculated as religiosity score in this study.

3. Results

3.1. Relations between the Need for Cognitive Closure and Schwartz's Values

As presented in Table 1, a series of zero-order correlations demonstrated that higher need for cognitive closure was positively correlated with valuing tradition, $r(128) = .38, p < .001$; conformity, $r(128) = .33, p < .001$; and security, $r(128) = .30, p < .02$. On the other hand, lower need for cognitive closure was found to be

negatively correlated with valuing stimulation, $r(128) = -.20, p < .03$. In addition, need for cognitive closure was generally not associated to power, achievement, self direction, hedonism, benevolence, and universalism values. Also, as demonstrated in Table 1, a series of partial correlations between the need for cognitive closure and values controlling for age, gender, religiosity, and political orientation indicated that the size of the associations remained broadly consistent when controlling for these four potential confounding variables.

3.2. Relations between the Need for Cognitive Closure Subscales and Schwartz's Values

A series of zero-order correlations results showed a various correlations between the five dimensions of the need for cognitive closure (NFCC) and Schwartz's ten values (see Table 1). The preference for order (PO) dimension of the need for cognitive closure was differentially associated with Schwartz's values (see Table 1). The preference for order subscale was found to be positively associated with valuing tradition, $r(128) = .61, p < .001$; conformity, $r(128) = .51, p < .001$; and security, $r(128) = .34, p < .02$. In addition, the preference for order and achievement value was found to be related positively, $r(128) = .20, p < .03$. The preference for predictability (PP) subscale was found to be associated with conservation values similar preference for order dimension. Preference for predictability subscale was positively associated with tradition, $r(128) = .29, p < .001$; conformity, $r(128) = .35, p < .001$; and security values, $r(128) = .28, p < .001$. In contrast, the preference for predictability was negatively associated with openness to change values that are stimulation $r(128) = -.32, p < .001$; and self direction, $r(128) = -.18, p < .04$. The discomfort with ambiguity (DA) subscale was only positively related with self direction, $r(128) = .19, p < .04$; and universalism values, $r(128) = .18, p < .05$. The closed mindedness (CM) subscale was associated negatively with openness to change and self transcendence values. Zero order correlation results indicated that, the closed mindedness subscale is negatively related with stimulation, $r(128) = -.25, p < .01$; self direction, $r(128) = -.36, p < .001$; universalism, $r(128) = -.27, p < .01$; and benevolence values, $r(128) = -.31, p < .001$. The decisiveness (DE) subscale was not associated significantly with none of the ten values. Only, the preference for order and the preference for predictability subscales were positively correlated with valuing security, and only the closed mindedness subscale was found to be related valuing tradition in a positive direction. On the assumption that, preference for order subscale of need for cognitive closure may be relevant to the pursuit of conservation values.

Table 1. Zero-order Correlations for Values with Overall Need for Cognitive Closure and Subscales

		NFCC	PO	PP	DA	CM	DE
Power	Zero order	.06	.12	-.05	.16	-.03	-.03
	(partial)	.07	.15	-.03	.18*	-.01	-.06
Achievement	Zero order	.12	.20*	-.01	.13	-.05	.02
	(partial)	.12	.21*	-.01	.13	-.03	.02
Hedonism	Zero order	-.05	-.03	-.04	.16	-.08	-.09
	(partial)	-.05	-.02	-.05	.12	-.13	-.04
Stimulation	Zero order	-.20*	.00	-.32**	-.02	-.25**	.00
	(partial)	-.19*	.00	-.33*	.00	-.23**	.00
Self Direction	Zero order	-.08	.04	-.18*	.19*	-.36**	.07
	(partial)	-.08	.05	-.18*	.18*	-.38**	.07
Universalism	Zero order	-.02	.15	.05	.18*	-.27**	-.17
	(partial)	-.03	.15	.03	.16	-.31**	-.13
Benevolence	Zero order	-.14	.03	.01	.01	-.31**	-.13
	(partial)	-.13	.04	.00	.01	-.30**	-.13
Tradition	Zero order	.38**	.61**	.29**	.09	-.12	-.01
	(partial)	.41**	.63**	.26**	.11	.02	.01
Conformity	Zero order	.33**	.51**	.35**	.09	-.03	-.07
	(partial)	.34**	.52**	.34**	.08	-.02	-.06
Security	Zero order	.22*	.34**	.28**	.09	-.13	-.06
	(partial)	.22*	.32**	.26**	.09	-.12	-.01
Mean (SD)		4.03 (.43)	4.75 (.91)	4.70 (.75)	4.87 (.61)	2.41 (.67)	3.42 (.89)

4. Discussion

In this study, the relationship between the need for cognitive closure and values was examined using a Turkish university student sample. Specifically, we hypothesized that high need for cognitive closure would be related with the cluster of values associated with conservation, whilst we considered low need for cognitive closure would be related to the group of values expressing openness to change. Indeed, the results of the current study consistent with the previous research of Calogero et al., (2009) indicated that high levels of need for cognitive closure would drive individuals to retain values related with tradition, conformity and security; whereas low need for cognitive closure would drive individuals to value and sustain novel experiences, creativity, independent thought and action. The derived relationships between the need for cognitive closure and values did not significantly change after controlling for variables of age, gender, religiosity and political orientation. The associations between conservation and openness to change values

and the need for cognitive closure could be a pattern of relationship. This pattern may support the idea that tendencies to protect things as they offer individuals the opportunity to obtain cognitive closure, whereas openness to new experiences may satisfy individual needs to attain cognitive openness. Moreover, the findings of this study are coherent with Kruglanski's need for cognitive closure theory which posits that there are situational factors that may encourage a general cognitive–motivational orientation toward the social world (Kruglanski & Webster, 1996).

Whilst the main hypotheses of the study concerned the need for cognitive closure in general, supplementary findings were also obtained from the relationships between the need for cognitive closure subscales and values. The preference for order and preference for predictability subscales of the need for cognitive closure were related to conservation values. According to this, valuing security, conformity and tradition roots the typical epistemic motives within individuals' need for order and prediction. The correlation coefficients for preference for order subscale were higher than for preference for predictability subscale with values, and the highest association between tradition and preference for order is an important finding which should be emphasized. In addition, the association between tradition and the need for cognitive closure has the highest value among all the other values. Calogero et al. (2009) reported that valuing tradition has the weakest correlation with the need for cognitive closure. As valuing tradition has an ideological structure because of the strong relationship with religion, it would seem that the need for cognitive closure is not an ideologically based structure. This contradictory result may derive from the cultural (religious) properties of the Muslim participants in our study. Many studies carried out in different cultures have indicated that religious people tend to favor values that promote conservation of social and individual order; and conversely, they dislike values that promote openness to change and autonomy (Saroglou, Delpierre, & Dernelle, 2004; Meuleman & Billiet, 2011). Research has also indicated that the significance of relations between religion and values depends on socio-economic development, and in a developing country like Turkey religion mainly implies conservative values (Saraglou & Galand, 2004). In the light of such information, the strong association between tradition and the need for cognitive closure became comprehensible.

Two dimensions of the need for cognitive closure were related to stimulation. Thus, aiming to acquire stimulation may contribute to satisfying a need for less order and being open-minded. Additionally, three dimensions were related to self-direction, demonstrating that independent thoughts and actions may correspond to needs for less order, predictability and open-mindedness. In addition to relations

with openness to change and conservation values, preference for order was found to be positively correlated with achievement. The closed mindedness was also related with self-transcendence value dimension suggesting that universalism and benevolence values may lead to open-mindedness. These unexpected relations may be a result of Turkish society's high levels of cultural interdependence and religiosity. Previous findings from different studies indicated that self-transcendence values are high in cultures which are more interdependent and religious such as Turkey (Güngör et al., 2012; Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000).

There are some limitations that must be considered. First of all, the sample of the current study comprised students, and it would seem relevant to test the hypothesis of the present study within a non-student population. However, the age range of the students involved was considered wide enough to ameliorate this limitation. Secondly, causal pathways between the need for cognitive closure and values are absent, as the correlation method employed did not give results showing a causal relation between the need for cognitive closure and values. However, despite this lack of direction of the significant relationship between any two variables, we interpreted the results on the assumption that the need for cognitive closure motivates the maintenance of values. In order to examine causal relations between the need for cognitive closure and values, experimental research is necessary to test causal pathways. Furthermore, totally unexpected associations emerged between the openness to change and conservation dimensions of the values and some of the subscales of the need for cognitive closure were found to be related to benevolence, universalism, and achievement. These unexpected associations were interpreted as a culturally shaped situation and future research should consider these results within a range of different Turkish samples.

BIBLIOGRAPHY

Bardi, A., Calogero, R. M., & Mullen, B. (2008). "A New Archival Approach to the Study of Values and Value–Behavior Relations: Validation of the Value Lexicon". *Journal of Applied Psychology*, 93, 483-497.

Cable, D. M., & Parsons, C. K. (2001). "Socialization Tactics and Person-organization Fit". *Personnel Psychology*, 54(1), 1-23.

Calogero, R. M., Bardi, A., & Sutton, R. M. (2009). "A Need Basis for Values: Associations between the Need for Cognitive Closure and Value Priorities". *Personality and Individual Differences*, 46(2), 154-159.

Chao, M. M., Zhang, Z. X., & Chiu, C. Y. (2009). "Adherence to Perceived Norms across Cultural Boundaries: The Role of Need for Cognitive Closure and Ingroup Identification". *Group Processes & Intergroup relations*, 13(1) 69-89.

Chirumbolo, A. (2002). "The Relationship between Need for Cognitive Closure and Political Orientation: The Mediating Role of Authoritarianism". *Personality and Individual Differences*, 32(4), 603-610.

Chirumbolo, A., Areni, A., & Sensales, G. (2004). "Need for Cognitive Closure and Politics: Voting, Political Attitudes and Attributional Style". *International Journal of Psychology*, 39(4), 245-253.

Chirumbolo, A., & Leone, L. (2010). "Personality and Politics: The Role of the HEXACO Model of Personality in Predicting Ideology and Voting". *Personality and Individual Differences*, 49(1), 43-48.

Cunningham, W. A., Nezlek, J. B., & Banaji, M. R. (2004). "Implicit and Explicit Ethnocentrism: Revisiting the Ideologies of Prejudice". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(10), 1332-1346.

Duck, R. J., & Hunsberger, B. (1999). "Religious Orientation and Prejudice: The Role of Religious Proscription, Right-Wing". *The International Journal for the Psychology of Religion*, 9(3), 157-179.

Federico, C. M., Golec, A., & Dial, J. L. (2005). "The Relationship between the Need for Closure and Support for Military Action against Iraq: Moderating Effects

of National Attachment". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 621-632.

Federico, C. M., Jost, J. T., Pierro, A., & Kruglanski, A. W. (2006). *The Need for Closure and Political Attitudes: A Proposal for the 2006 ANES Pilot Study*.

Francis, L. J. (2001). "Christianity and dogmatism revisited: "A Study among Fifteen and Sixteen Year Olds in the United Kingdom". *Religious Education*, 96, 211-226.

Golec, A., & Federico, C. M. (2004). "Understanding Responses to Political Conflict: Interactive Effects of the Need for Closure and Salient Conflict Schemas. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(6), 750-762.

Gouveia, V. V., Milfont, T. L., & Guerra, V. M. (2014). "Functional Theory of Human Values: Testing its Ontent and Structure Hypotheses". *Personality and Individual Differences*, 60, 41-47.

Güngör, D., Bornstein, M. H., & Phalet, K. (2012). "Religiosity, Values, and Acculturation: A Study of Turkish, Turkish-Belgian, and Belgian Adolescents". *International Journal of Behavioral Development*, 36(5), 367-373.

Heaton, A. W., & Kruglanski, A. W. (1991). "Person Perception by Introverts and Extraverts under Time Pressure: Effects of Need for Closure". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(2), 161-165.

Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). "Political Conservatism as Motivated Social Cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339-375.

Jost, J. T., Kruglanski, A. W., & Simon, L. (1999). "Effects of Epistemic Motivation on Conservatism, Intolerance, and Other System Justifying Attitudes". In J. M. Levine, L. T. Thompson, D. M. Messick (Eds). *Shared Cognition in Organizations: The Management of Knowledge*, 91-116. New York: Psychology Press.

Kuşdil, M. E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). "Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimlerine Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.

Kaya, A. G. (2003). *Savaş Karşı Tutumların Normativizm – Hümanizm ve Değerler Çerçevesinde İncelenmesi*. Unpublished Graduate Thesis. İzmir: Ege University.

Kemmelmeier, M. (2008). "Is There a Relationship between Political Orientation and Cognitive Ability? A Test of Three Hypotheses in Two Studies". *Personality and Individual Differences*, 45(8), 767-772.

Kossowska, M., Van Hiel, A., Chun, W., & Kruglanski, A. W. (2002). "The Need for Cognitive Closure Scale: Structure, Cross-cultural Invariance and Comparison of Mean Ratings between European-American and East Asian Samples". *Psychologica Belgica*, 42, 267-286.

Kossowska, M., & Van Hiel, A. (2003). "The Relationship between Need for Closure and Conservative Beliefs in Western and Eastern Europe". *Political Psychology*, 24, 501-518.

Kruglanski, A. W. (1989). *Lay Epistemics and Human Knowledge: Cognitive and Motivational Bases*. New York: Plenum Press.

Kruglanski, A. W. (1996). "Motivated Social Cognition: Principles of the Interface". In E. T. Higgins, A. W. Kruglanski, (Eds). *Social Psychology: Handbook of Basic Principles*, 493-520. New York: Guilford Press.

Kruglanski, A. W. (2004). *The Psychology of Closed Mindedness*. NY: Psychology Press.

Kruglanski, A. W., Atash, M., DeGrada, E., Mannetti, L., Pierro, A., & Webster, D. M. (1997). "Psychological Theory Testing Versus Psychometric Nay-saying: Comment on Neuberg et al. (1997) Critique of the Need for Closure Scale". *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 1005-1016.

Kruglanski, A. W., Pierro, A., Mannetti, L., & De Grada, E. (2006). "Groups as Epistemic Providers: Need for Closure and the Unfolding of Group-centrism". *Psychological Review*, 113(1), 84-100.

Kruglanski, A. W., & Webster, D. M. (1996). "Motivated Closing of the Mind: 'Seizing' and 'freezing'". *Psychological Review*, 103, 263-283.

Leak, G. K., & Randall, B. A. (1995). "Clarification of the Link between Right-wing Authoritarianism and Religiousness: The Role of Religious Maturity". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 245-252.

Mannetti, L., Pierro, A., & Kruglanski, A. (2007). "Who Regrets More after Choosing a Non-Status-quo Option? Post Decisional Regret under Need for Cognitive Closure". *Journal of Economic Psychology*, 28(2), 186-196.

Mannetti, L., Pierro, A., Kruglanski, A., Taris, T., & Bezinovic, P. (2002). "A Cross-cultural Study of the Need for Cognitive Closure Scale: Comparing its structure in Croatia, Italy, USA and The Netherlands". *British Journal of Social Psychology*, 41(1), 139-156.

Meuleman, B., Billiet, J. (2011). "Religious Involvement: It's Relation to Values and Social Attitudes". In E., Davidov, P., Schmidt, J., Billiet, (Eds.). *Cross-Cultural Analysis: Methods and Applications*, 173-206. New York: Routledge.

Moneta, G. B., & Yip, P. P. (2004). "Construct Validity of the Scores of the Chinese Version of the Need for Closure Scale". *Educational and Psychological Measurement*, 64(3), 531-548.

Neuberg, S. L., Judice, T. N., & West, S. G. (1997). "What the Need for Closure Scale Measures and What it Does Not: Toward Differentiating among Related Epistemic Motives". *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(6), 1396-1412.

Parks, L., & Guay, R. P. (2009). "Personality, Values and Motivation". *Personality and Individual Differences*, 47(7), 675-684.

Pierro, A., Mannetti, L., De Grada, E., Livi, S., & Kruglanski, A. W. (2003). "Autocracy Bias in Informal Groups under Need for Closure". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(3), 405-417.

Piurko, Y., Schwartz, S. H., & Davidov, E. (2011). "Basic Personal Values and the Meaning of Left-Right Political Orientations in 20 Countries". *Political Psychology*, 32(4), 537-561.

Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H., & Knafo, A. (2002). "The Big five Personality Factors and Personal Values". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 789-801.

Roets, A., Van Hiel, A., & Cornelis, I. (2006). "Does Materialism Predict Racism? Materialism as a Distinctive Social Attitude and a Predictor of Prejudice". *European Journal of Personality*, 20(2), 155-168.

Roets, A., & Van Hiel, A. (2007). "Separating Ability from Need: Clarifying the Dimensional Structure of the Need for Closure Scale". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(2), 266-280.

Roets, A., & Van Hiel, A. (2011). "Item Selection and Validation of a Brief, 15-item Version of the Need for Closure Scale". *Personality and Individual Differences*, 50(1), 90-94.

Saroglou, V., & Galand, P. (2004). "Identities, Values, and Religion: A Study among Muslim, Other Immigrant and Native Belgian Young Adults after the 9/11 Attacks". *Identity*, 4(2), 97-132.

Saroglou, V., Delpierre, V., & Dernelle, R. (2004). "Values and Religiosity: A Meta-analysis of Studies using Schwartz's Model". *Personality and Individual Differences*, 37(4), 721-734.

Saroglou, V., & Dupuis, J. (2006). "Being Buddhist in Western Europe: Cognitive Needs, Prosocial Character, and Values". *The International Journal for the Psychology of Religion*, 16(3), 163-179.

Saroglou, V. (2002). "Religion and the Five Factors of Personality: A Meta-analytic Review". *Personality and Individual Differences*, 32(1), 15-25.

Schwartz, S. H. (1992). "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries". In M. Zanna (Ed.). *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 25, pp. 1-65). New York: Academic Press.

Schwartz, S. H. (1994). "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?", *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.

Schwartz, S. H. (2011). "Values: Cultural and Individual". *Fundamental Questions in Cross-Cultural Psychology*, 463-493.

Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). "Value Hierarchies across Cultures Taking a Similarities Perspective". *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(3), 268-290.

Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). "Toward A Universal Psychological Structure of Human Values". *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562.

Schwartz, S. H., & Sagiv, L. (1995). "Identifying Culture-specifics in the Content and Structure of Values". *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26(1), 92-116.

Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., et al. (2012). "Refining the Theory of Basic Individual Values". *Journal of Personality and Social Psychology*, 103, 663-688.

Schwartz, S. H., & Rubel, T. (2005). "Sex Differences in Value Priorities: Cross-cultural and Multimethod Studies". *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010-1028.

Schwartz, S. H., Sagiv, L., & Boehnke, K. (2000). "Worries and Values". *Journal of Personality*, 68, 309-346.

Şeker, B. D. & Akman, E. (2015). "Bilişsel Kapalılık İhtiyacı Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması, Güvenirlilik ve Geçerlik Analizi". *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 18(35), 51-63.

Thorisdottir, H., Jost, J. T., Liviatan, I., & Shrout, P. E. (2007). "Psychological Needs and Values Underlying Left-right Political Orientation: Cross-national Evidence from Eastern and Western Europe". *Public-Opinion-Quarterly*, 71(2), 175-203.

Thorisdottir, H., & Jost, J. T. (2011). "Motivated Closed-Mindedness Mediates the Effect of Threat on Political Conservatism". *Political Psychology*, 32(5), 785-811.

Watson, P. J., Morris, R. J., Hood, R. W., JR, Miller, L. & Waddell, M.G. (1999). "Religion and the Experiential System: Relationships of Constructive Thinking with Religious Orientation". *International Journal for the Psychology of Religion*, 9, 195-207.

Webster, D. M., & Kruglanski, A. W. (1994). "Individual Differences in Need for Cognitive Closure". *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 1049-1062.

Van Lange, P. A., Bekkers, R., Chirumbolo, A., & Leone, L. (2012). "Are Conservatives Less Likely to be Prosocial than Liberals? From Games to Ideology, Political Preferences and Voting". *European Journal of Personality*, 26(5), 461-473.

Zavala, D., Golec, A., Cislak, A., & Wesolowska, E. (2010). "Political Conservatism, Need for Cognitive Closure and Intergroup Hostility". *Political Psychology*, 31(4), 521-541.

SARKOZY DÖNEMİNDE FRANSA DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE’NİN AB’YE TAM ÜYELİK SÜRECİ

Ekrem Yaşar AKÇAY*

ÖZET

Bu çalışma Fransa’nın Sarkozy döneminde Müslüman göçmenlere ve Türkiye’nin AB üyeliğine neden karşı çıktığını ele alacaktır. 2002’de Chirac döneminde İçişleri Bakanı olan Sarkozy, 2004’te 2007 seçimlerinde Cumhurbaşkanı adayı olacağını açıklamıştır. Seçim kampanyası sırasında da Türk ve Müslüman karşıtı politikalar ve vaatler ortaya atmış, sonuçta 2007’de Cumhurbaşkanı olmuştur. 2012 seçim kampanyasında aynı politika ve vaatleri ortaya atan Sarkozy, bu kez başarılı olamamış ve François Hollande, Fransa’nın yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. Sarkozy’nin yeni dönemde Türk ve Müslüman karşıtlığı bağlamında yeni Cumhurbaşkanı Hollande’a nasıl bir miras bıraktığı çalışmamızın inceleme konusudur.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Türkiye, AB Üyelik Süreci, Sarkozy, Müslüman, Hollande.

ABSTRACT

FRENCH FOREIGN POLICY UNDER SARKOZY AND TURKEY’S FULLMEMBERSHIP PROCESS TO EU

This study will deal with why France refused Muslim immigrations and the EU membership of Turkey in era of Sarkozy. Sarkozy who became Minister of Internal under Jacques Chirac in 2002, explained that will be come to candidate of president in 2007 election, in 2004. During the election campaigns he brought up policies and commitments against the Turks and the Muslims and at the end he became president of France in 2007. Sarkozy who brought up same policies and commitments in 2012 elections campaigns didn’t accomplish and François Hollande became new president of France. It is researching matter of our study what Sarkozy be queathed to Hollande in new era.

Keywords: France, Turkey, the EU Membership Process, Sarkozy, Muslim, Hollande.

---

* Dr., Hakkari Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (ey_akcay@hotmail.com)

Giriş

Fransa, AB'nin kurucularından olup, yüzölçümü en büyük ve en etkin üyelerinden biridir. Nüfus yoğunluğu nedeniyle AB'nin karar alma mekanizmasındaki en aktif aktörlerden biri olan Fransa, AB'yi bir araç olarak kullanarak dünya politikasında yerini almaya çalışmaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği Fransa'da bazı gruplar tarafından istenmemektedir. Çünkü bu gruplar, Türkiye'nin tam üye olmasıyla birlikte Fransa'nın karar-alma mekanizmasındaki etkinliğini kaybedeceğini ve AB'yi kullanarak elde ettiği gücün sona ereceğinden endişe etmektedirler. Bu karşıt gruplardan biri olan UMP ve lideri Nicolas Sarkozy, hem Cumhurbaşkanlığı döneminde hem de Cumhurbaşkanı olmadan Türkiye karşıtı politikalarını sürekli dile getirmiştir.

De Gaulle'cü olan Sarkozy, tıpkı De Gaulle gibi Fransa'yı 15-16. yüzyıllardaki güçlü Fransa yapmak istemektedir. Ancak bunu şu anki konjonktürde tek başına sağlayabilecek durumda olmadığı için AB'yi kullanmakta, bu yüzden de AB içinde Türkiye'nin tam üyeliğine karşı sıcak bakmamıştır. Çünkü Türkiye'nin AB'ye tam üye olması onun AB içinde özellikle etkinliğini ortadan kaldırıp Fransa'nın güçlü olmasının önünde oldukça önemli bir engel olabilecektir. Bununla birlikte Sarkozy, Türkiye'nin de İngiltere gibi ABD'nin "Truva Atı" olacağından ve AB'nin ABD'nin kontrolünde bir yapı olmasından endişe etmiştir (Denis, <http://pi.library.yorku.ca>, 2013).

Mayıs 2007'de bu karşıt tavrıyla Fransa'daki milliyetçi ve radikal kesimlerin oyunu alarak Cumhurbaşkanı olan Sarkozy ve aynı şekilde bu karşıt tavrı 2012 seçimlerinde de kullanmaya çalışmıştır. Fransa içinde göçmenlerin Fransız kültür ve değerlerine uygun yaşamamalarından dolayı sağlanamayan bütünleşmenin Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda AB içinde de sağlanamayacağını ve AB'nin sonunun geleceğinin sona ereceğini düşünen Sarkozy, bu sebeplerden ötürü Türkiye'ye Türklere ve Müslümanlara karşı olumsuz bir tavır takınmaktadır. Bu anlamda çalışmamız, Sarkozy'nin Müslümanlara, Türklere ve Türkiye'nin AB üyeliğine neden ve ne zamandan beri karşı çıktığını anlamaya yönelik bir çaba içindedir. Çünkü Fransa içinde Sarkozy'nin neden bu kadar net bir tavır sergilediği hem merak uyandırmaktadır hem de bu olumsuz bakış Türkiye'nin AB'ye tam üye olma yolundaki en önemli engellerden biri olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışmamız, Fransa'da Sarkozy ve diğer karşıt kesimlerin Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine neden karşı çıkıldığına cevap arayarak Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde Fransa'daki söz konusu gruplara karşı nasıl bir tutum içinde olması gerektiği konusunda ipuçları da vermeye çalışacaktır. Diğer yandan çalışmamız,

Hollande'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla Fransa'nın, Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin politikasında bir değişiklik olup olmadığı ve söz konusu durumun söylemden çok yapısal sorunlardan dolayı yaşanıp yaşanmadığı sorularına cevap arayacaktır.

Sarkozy Öncesi Türkiye-Fransa İlişkileri ve AB Üyelik Süreci

Türkiye, dünyanın 17. ekonomisine sahip, jeopolitik ve jeo-stratejik olarak da önemli bir ülkedir. Üstelik tüm dünyayı etkisi altına alan global ekonomik krizle de başarılı şekilde mücadele etmiş, pek çok AB üyesi ülkeden başarılı bir grafik çizmiştir. Bu yüzden Fransa, Türkiye ile güçlü bağlar kurmak için çaba sarf etmektedir. Çünkü Türkiye, aynı zamanda Avrupa'nın 6. büyük GSYH'na sahip ülkedir. Ayrıca, Fransa'nın 11. ticari ortağı durumunda olup ikili ticari ilişkiler de gayet iyi gitmektedir. Öyle ki, Türkiye'de Renault gibi oldukça fazla Fransız şirket bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'de de oldukça önemli bir istihdam yaratmaktadır (İdiz, <http://www.ifri.org>, 2013).

Tarihsel süreç içinde Türkiye ile diplomatik ilişkiler kuran ilk Avrupalı devletlerden biri olan Fransa, ilişkilerine daha sonraları da devam etmiştir. II. Dünya Savaşı esnasında kurulan Vichy rejimi ve Soğuk Savaş esnasında Türkiye'nin 1949'da Avrupa Konseyi'ne 1952'de NATO'ya katılması ve 1959'da AET'ye üyelik başvurusunda bulunmasıyla Batı Bloku'nda yer alması gibi sebeplerden ötürü de Fransa ile ilişkiler iyi bir şekilde sürmüştür (Chenal, 2011: 1-20). Ancak süreç içinde, Fransa'da Türkiye ile ilgili olarak görüş ayrılıkları da olmuştur. Genel olarak bakıldığında, özellikle Soğuk Savaş döneminde Fransa'daki solcular Yunanistan'ı desteklerken sağcılar ise Türkiye'yi desteklemişlerdir. Solcular Türkiye'yi askeri diktatörlük olarak görürken sağcılar ise askeri ve stratejik bir ortak olarak Türkiye'nin önemi üzerinde durmuşlardır. Fakat sağcıların bu bakışına iki istisna getirilmektedir. Bunlardan birincisi, 1974 Kıbrıs Harekâtı olmuştur. Fransız lider Valery Giscard d'Estaing, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Yunanistan'ı desteklemiş ve Türkiye'yi işgalci olarak kabul etmiştir. İkincisi ise Ermenilerin Fransa'daki Türk diplomatlarına karşı giriştikleri saldırılarda ve Kürt hareketlerinde Türkiye'ye karşı bir tavır sergilemeleri olmuştur (Örmeci, v, 2013). Bu gelişmeler, Türk-Fransız ilişkilerinde olumsuz etki yaratırken 1984 ve sonrasında yatırımlar ve turizmdeki patlamayla birlikte ilişkiler yeniden gelişmeye başlamıştır. Öyle ki, 1987 yılında Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik başvurusu François Mitterand tarafından, üstelik Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini Kürt Sorunu ve insan hakları ihlalleri gibi sebeplerden ötürü açıkça desteklememesine rağmen, olumlu karşılanmıştır (Dedeoğlu, <http://today zaman.com>, 2013).

1990'ların başında, Berlin Duvarı yıkılıp Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra turizm tekrar canlanmış ve bu da ilişkileri daha fazla geliştirmiştir. Bunun yanında, 1992 yılında Mitterand Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkiye'de Fransızca eğitim veren Galatasaray Üniversitesi'ni kurmuştur (Pope, <http://www.turkishreview.org>, 2013). 1990'ların ortalarında ise Fransa'da politik yapı değişmiş ve ilişkiler tekrar gerginleşmiştir. Bunun nedeni 1998 yılında sağcıların Ermeni Soykırımı'nı tanımaları olmuştur. Üstelik 2001 yılında hukuki boyut kazanan bu durum solcular tarafından da olumlu karşılanmıştır (European Stability, Initiative, Issues: The French Debate on Genocide, <http://www.esiweb.org>, 2013). Bunun üzerine Türkiye, Fransa'yı bütün ekonomik, askeri, siyasi ve diplomatik bağı kesmek ve Fransa Büyükelçisi'ni geri çekmekle tehdit etmiştir. Cumhurbaşkanı Chirac, ilişkileri düzeltmeye çalışsa da bu gelişme ilişkilerin bir süre zarar görmesine neden olmuştur. 2000'lerde ise AB ve Fransa içinde Türkiye'nin AB'ye tam üye olması istenmese de Chirac tam üyeliği hem 2002'de hem de 2004'te desteklemiştir (Sarkozy Stands between Turkey, EU, <http://www.setimes.com>, 2013). Ancak Türkiye'nin Kıbrıs'ı tanımayı reddetmesi iyi niyetli bulunmamıştır. Hatta Fransa Başbakanı Dominique de Villepin de Türkiye'nin AB'ye üye devletlerden birini tanınamaması durumunda tam üyeliğinin zor olacağını söylemiştir. Bu da ikili ilişkileri daha fazla germiştir. 2006-2007 arasında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyalarında ise Sarkozy, Türk ve Müslüman karşıtlığı, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması yönündeki olumsuz tavrı, göçmen sınırlandırması, Ermeni Sorunu, Kürt Sorunu gibi unsurları kullanarak ırkçı kesimlerin ve lobilerin desteğini almış ve Mayıs 2007'de Fransa'nın 23. Cumhurbaşkanı olmuştur (Sarkozy, Muslims and the New France, <http://muslimmatters.org>, 2013).

Sarkozy Dönemi Türkiye-Fransa İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyeliğine Bakışı

Sarkozy, De Gaulle gibi dış politikada Fransa'yı etkili ve güçlü bir aktör yapma eğiliminde olmuştur. Çünkü Sarkozy için Fransa, her zaman uluslararası konjonktürde oldukça önemli bir ülke olmuştur. Kendisinden önceki döneme kadar Fransa'nın uluslararası konjonktürde pasif kaldığını söyleyen Sarkozy, Fransa'nın daha aktif bir güç olması gerektiğini söylemiştir. Bunun için güvenlik ve ekonomi konularına ağırlık vermiştir. Öyle ki, seçim kampanyası sırasında savunma konusunda Fransa'nın olanaklarını ve bütçede savunmaya daha fazla pay verileceğini söyleyen Sarkozy, komşu ülkelerde nükleer güvenliğin sağlanması için de çalışmalar yapılacağını belirtmiştir (Ahani, 2009: 1-25). Fransa, AB ve BM bünyesindeki kriz yönetimi operasyonlarına katılmıştır. Balkanlar'ın, Afrika'nın ve Ortadoğu'nun istikrarlı olması gerektiğini söyleyen Sarkozy, bu bölgelerdeki barış misyonlarında da önemli roller almaktadır. Örneğin Gürcistan-Rusya savaşında,

Batı ve Rusya arasındaki mücadelenin tonunun değişmesinden korktuğu için arabuluculuk yapmaya çalışan Sarkozy, Afganistan'da da askeri desteğiyle bulunmaktadır (AB'den Gürcistan Diplomasisi, <http://www.bbc.co.uk>, 2013).

ABD ile 11 Eylül sonrası yapılan Irak müdahalesi nedeniyle bozulan ilişkilerini düzelterek geliştireceğini söyleyen Sarkozy, 1966'da Charles De Gaulle döneminde çıkan NATO'nun askeri kanadına tekrar dönme vaadiyle bunu göstermiştir (Turan, <http://bilgesam.com>, 2013). Birbiriyle hiç savaşmamış, kendilerini her fırsatta korumuş, yardım etmiş, benzer kültürel ve demokratik değerleri paylaştıkları bir devletle ilişkilerini geliştirmekten yana olduğunu her fırsatta söyleyen Sarkozy, temel olarak ekonomik, askeri, mali anlamda ihtiyaç duyulan bir ülke ile en üst düzeyde ilişki kurmanın kendi çıkarları için gerekli olduğunu belirtmiştir (Herpen, 2008: 2). Ancak Sarkozy, ABD ile ilişkilerin geliştirilmesinin ABD'ye boyun eğmek anlamına gelmeyeceğini de ifade etmekten geri durmamıştır (Herpen, 2010: 4).

AB'nin önemini de vurgulayan Sarkozy, AB'nin sadece ekonomik alanda değil siyasi, askeri, güvenlik gibi alanlarda da etkin bir güç olması gerektiğinden bahsetmiştir. Çünkü Fransa etkinliğini, geçmişte sahip olduğu küresel statüsü ve ağırlığını AB'yi kullanarak sağlama niyetine bürünmüştür (Lagro, 2008: 66; Tocci, 2011, 153). Bu anlamda Ortak Tarım Politikası, Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması, Para Birliği gibi politikalarda ve antlaşmalarda Fransa'nın etkisini görmek mümkündür (Dimitrakopoulos, 2009: 453). AB içindeki Fransa etkisini Türkiye-AB ilişkilerinde de görmek mümkündür. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı çıkan Sarkozy'e göre Türkiye, bütün şartları sağlasa da sağlamasa da tam üyeliğe ilişkin sorunu çözilemeyecek durumda görülmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği uygun değildir. Çünkü Türkiye Avrupalı değildir (Barysch, <http://cer-live.thomas-paterson.co.uk>, 2013). Sarkozy, Türkiye'nin AB üyesi olmasını istemese de ona göre bu durum, Türkiye ile ilişkilerin tamamen kopacağı anlamına gelmemelidir. Çünkü Türkiye, köklü bir ülke ve medeniyettir. Bu yüzden, Türkiye için açıkça tam üyelik yerine "İmtiyazlı Ortaklık" öneren Sarkozy, Avrupa'nın kimliğini ve kültürel sınırlarını yeniden çizmek istemiştir (Tassinari, 2009: 3).

Bunun yanında Sarkozy, Akdeniz ülkeleri ve AB'ye üye Akdeniz ülkelerini kapsayan ve 1995'te yapılan Barselona Deklarasyonu'nda belirlenen amaçları (göçün önüne geçmek, radikal İslam'ı önlemek enerji yollarını güvence altına almak, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek, İsrail ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri normalleştirmek, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ile yakın ilişkiler

kurmak, v.b.) gerçekleştirmeyi amaçlayan Akdeniz Birliği'ni de kurmaya çalışmıştır. Fransa'nın eski liderlerinden Charles De Gaulle'ün dış politikasından ilham alınarak düşünülen bu proje ile Sarkozy, Ortadoğu barış sürecine katkı yapacağı inancında olmuştur. Fransa, İspanya, İtalya ve Yunanistan projeyi desteklerken AB Komisyonu ve Almanya temkinli yaklaşmıştır. Çünkü projenin AB ve Barselona Süreci'ne alternatif olacağını düşünmüşlerdir. Bu yüzden daha çok Barselona Süreci'nin devamından yana bir tavır sergilemişlerdir (Febre, 2007: 5). Akdeniz ülkelerinden ise İsrail, Fas ve Tunus süreci desteklerken Libya, Fransa'nın hegemonya kurmak istediğini iddia ederek sürece temkinli yaklaşmıştır. Bütün bunlara rağmen, 31 Mayıs'ta yapılan toplantıda ilk olarak Akdeniz Birliği'nin sınırları çizilmiştir. 13 Temmuz 2008'de 43 ülkenin liderlerinin Paris'te toplanmasıyla "Akdeniz Birliği", "Akdeniz İçin Birlik" adını almış ve Euro-Med kurumu olarak devam etmiştir (Aktar, <http://www.acikradyo.com.tr>, 2013; Goldirova, <http://euobserver.com>, 2013). Ancak 2010 yılında yaşanan Gazze müdahalesi ve Arap Baharı süreci projeyi sıkıntıya sokmuştur (Pardoand Peter, 2010: 47). Sarkozy, başlangıçta Türkiye'yi de AB tam üyeliğine alternatif olarak bu projenin içinde görmek istemiş ama Türkiye'nin olumsuz tavrı sonucunda düşüncesinden vazgeçerek projenin Türkiye'nin AB üyeliğine alternatif olmadığını söylemiştir.

Sarkozy aynı zamanda, Türkiye'yi AB yerine bu proje içinde görmek istemiştir (Ataç, 2012: 1-24; Jones, 2011: 54). Bunu da çeşitli nedenlere dayandırmıştır (Balfour and Schmid, 2008: 1; Finan, 2008: 3). Bu nedenlerin birincisi, coğrafyayla ilgilidir. Buna göre, Türkiye'nin sadece % 3'lük bir kısmı Avrupa kıtasında bulunmakta toprakların büyük çoğunluğu Asya kıtasında bulunmaktadır. Yani Sarkozy için Türkiye, Avrupalı değil Asyalıdır (Philips, 2009: 127). Bu anlamda Sarkozy, Türkiye'nin Doğu-Batı arasında bir köprü olduğunu ve bu görevini bir kenara bırakarak bir tarafa geçmesinin Türkiye'de güç kaybına neden olacağını aynı zamanda bu durumun AB'nin politikalarına da zarar vereceğini söylemekte ve Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkmaktadır (Karaca, <http://www.ntvmsnbc.com>, 2013). İkinci neden olarak güçlü Avrupa düşüncesi gelmektedir. 2004 ve 2007 genişlemeleri nedeniyle demokratik açık gibi sorunlar yaşayan AB, Türkiye gibi büyük coğrafya ve 75 milyon gibi büyük ve çoğunluğu Müslüman olan nüfusa sahip bir ülkenin Birliğe tam üye olması durumunda hem karar alma mekanizmasında hem de diğer AB kurum ve yapılarında tıkanmalara yol açabilecek ve AB'nin zarar görmesine hatta yok olmasına neden olabilecektir (Lequesne, <http://www.astrid-online.it>, 2013). Yani Türkiye'nin AB'ye tam üye olması, güçlü bir ekonomiye ve oldukça fazla genç işgücüne sahip olsa bile AB aleyhine olabilecek ve AB'nin sonunu getirebilecektir. Üçüncü neden ise din, kültür

ve değerleri kapsamaktadır. Buna göre Türkiye, köklü ve zengin bir medeniyet olup oldukça önemli bir kültüre ve değerlere sahiptir. Ancak bu kültür ve değerler, Avrupa kültür ve değerleri değildir. Üstelik Müslüman bir ülke olarak yüzyıllardan beri Avrupa ve Hristiyanlık için bir öteki olarak algılanmıştır. Bu anlamda Müslüman bir ülkenin AB'ye üye olması durumunda Avrupa kimliği, kültürü ve değerleri zarar görebilecektir (Yavuz, 2009: 228; Köylü ve Turan, 2009: 5-34).

Bu anlamda Sarkozy, Türkiye'nin gerçeği görmesi gerektiğini, tam üyeliğin olmayacağını ve bunun için mümkün olabilecek en iyi ortaklık biçiminin sağlanması gerektiğini söylemektedir (Sarkozy Tells Turkey it is not Fit for Turkey, <http://www.dawn.com>, 2013). Türkiye'yi bu nedenlerden ötürü AB içinde görmek istemeyen Sarkozy, Kıbrıs Sorunu, Kürt Sorunu ve Ermeni Sorunu gibi sorunları araç olarak kullanmakta ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde karşısına ön koşul olarak sunmaktadır (Düzgeçer ve Soykök, <http://www.turkishweekly.net>, 2013). Sarkozy, bu yolun sadece "İmtiyazlı Ortaklık" seçeneği olmayabileceğini söylemekle birlikte daha iyi bir seçeneğin bulunabileceğini de ifade etmiştir (Demirtaş, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr>, 2013). Çünkü Türkiye, Batı için Doğu-Batı arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin bir tarafı seçerek bu görevden ayrılması hem Türkiye'nin hem de AB'nin zararına olacaktır. Bu yüzden tam üyelik dışında farklı bir seçeneğin değerlendirilmesi iki taraf için de daha uygun olacaktır (Tunkrova, 2010: 98).

Buna karşılık Türkiye ise AB'ye tam üyelik dışında başka hiçbir şey kabul etmeyeceğini söylemektedir (Turkey and the European Union: A Tinythaw, <http://www.economist.com>, 2013). Bu yüzden Türkiye, başlangıçta Akdeniz İçin Birlik projesini AB'ye tam üyelik yerine alternatif bir yol olarak algılamış ve projeye itiraz etmiştir. Ancak daha sonra Sarkozy, bu projeyi Türkiye'nin AB'ye tam üye olması sorunundan daha önemli gördüğü için bu projenin Türkiye'nin AB üyeliğine alternatif bir yol olmadığını söylemiştir (Altınbaş, <http://www.hurriyet.com.tr>, 2013). Bu unsurlar 2006-2007 yıllarında Fransa'daki Cumhurbaşkanlığı seçimi kampanyalarında Sarkozy tarafından oldukça fazla kullanılmış ve Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasının yerine alternatif bir yol olarak "İmtiyazlı Ortaklık" gibi bir seçenek gündeme getirilmiştir (Vaisse, <http://www.brookings.edu>, 2013; Kaya, <http://eu.bilgi.edu.tr>, 2013). Sarkozy'nin bu olumsuz bakışının nedenlerini politik ve çıkar odaklı olarak düşünmek mümkündür. Çünkü Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda büyük nüfusu yüzünden AB kurumlarında Almanya'dan sonra ikinci sırada yer alacak ve bu durum da şu an ikinci sırada bulunan Fransa'nın AB kurumlarındaki etkinliğini zedeleyeceğinden ve AB kurumlarındaki yapının ve fonların yaşayacağı değişimle AB'nin zarar

göreceğinden endişe edilmektedir (Saatçioğlu, 2013: 18; Browne and Üstün, 2009: 39). Bu yüzden Sarkozy için Türkiye'nin AB'ye tam üye olması yerine daha yakın işbirliğini içeren "İmtiyazlı Ortaklık" gibi bir seçenek daha mantıklı görünmektedir (Yeşilada, 2013: 1856).

Sarkozy, Türkiye'nin Balkanlar ve Asya ülkeleri arasında bir köprü görevi görmesinden ötürü vazgeçilmez bir ülke olduğunu ancak Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına da karşı olduğunu söylemiştir (Baç, 2007: 31-50). Bunun nedenine yönelik araştırmalar yapan Jack Straw da *Last Man Standing Memoirs of a Political Survivor* kitabının 18. bölümü olan *Hasta Adam Karşılık Veriyor: Avrupa ve Türkiye* de AB-Türkiye ilişkilerinin durumunu ve Sarkozy'nin neden Türkiye karşıtı olduğunu açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya göre Straw, 33 başlıktan 17'sinin engellendiğini, hiçbir adaya böyle davranılmadığını, acil sorunun Kıbrıs olduğunu ve Almanya, Fransa ve İngiltere tek ses olursa sorun kalmayacağını belirtmektedir (Straw Proposes KKTC Recognition to Resolve Turkey-EU Stalemate, <http://www.todayszaman.com>, 2013). Ayrıca Straw, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde engellenmesinin asıl nedeninin Müslüman olmasından kaynaklandığını söylemektedir. Ona göre, Sarkozy'nin Avrupa'nın kendisine sınır çizmesi gerektiğini söylemesi, coğrafi olarak algılsa da, bu sınır Malta ve Kıbrıs'ın da AB'ye tam üyeliği düşünüldüğünde daha çok dini ve kültürel bir nitelik taşımaktadır (Çamlıbel, <http://www.hurriyetdailynews.com>, 2013).

Seçim kampanyası sırasında ve Cumhurbaşkanı olduktan sonra Sarkozy, Fransa'daki en organize olmuş lobi olan Ermeni lobisinin de desteğini almak için 12 Ekim 2006'da Fransa'da Soykırımı İnkâr Yasası'nın çıkmasını sağlamıştır. Buna göre, Ermeni Soykırımını inkâr edenler bir yıl hapis cezası ya da 45.000 Euro para cezasına çarptırılacaktır. Bu yasa Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyalarında göçmenlere karşı olduğu bilinen UMP tarafından konmuş ve Sarkozy tarafından uygulanmıştır. Ancak Fransa Anayasa Mahkemesi tarafından yasa iptal edilmiştir (Freedman, 2009: 47).

Diğer yandan Sarkozy Fransa'da yaşayan Müslüman nüfus nedeniyle Fransa'da entegrasyonun sağlanamayacağına yönelik bir endişe de yaşamıştır. Çünkü yaklaşık 6 milyon Müslüman'ın yaşadığı Fransa'da toplumsal olarak büyük farklılıklar ve sorunlar gözlenmektedir. Sarkozy, Avrupa'da bu kadar fazla Müslüman göçmenin olmasından rahatsız olmakta ve seçim kampanyasında bu konuyu da kullanmaktadır (Akdemir, 2009: 1-26). Çünkü ona göre, Fransa'da yaşayan Müslümanlar, hem Fransa'da işsizliğin artmasına neden olmakta hem Fransa kurallarını çiğnemekte hem de kendi inançlarına göre hayat sürmektedir. Bu

durum ise Fransız toplumunda bütünleşmeye engel olmaktadır (Strom, 2008: 27-28). Bu yüzden Sarkozy, Fransa'nın iyi ve arzu edilir bir ülke olması için göçmenlerin gelmesinde bir sınırlanma getirilmesi gerektiği üzerinde durmakta ve Fransa'da yaşayan göçmenlerin de Fransız kural ve kültürüne göre yaşaması gerektiğini söylemektedir (Duncan and Tatari, 2011: 183). Bunun için Fransa'da kadınların peçeyle dolaşmasını yasaklayan Sarkozy, Fransa'da kuralların belli ve açık olduğunu, bu kuralların herkesi kapsadığını ve hiç kimse için yeni kural getiremeyeceklerini söylemektedir (Groves, 2008: 110). Bunun yanında Sarkozy, caddelere taşan ibadetler yasaklar getirmiş, okullarda türbanı yasaklamış, 21 Nisan 2011'de çıkan yasayla kadınların peçe ile dolaşmalarına engel olmuş, dolaşmaları halinde ilk olarak 130 € ceza, ikincisinde 30000 € ceza, verileceğini ve uyulmaması halinde bir yıla varan hapis cezasının uygulanacağını söylemiştir. Bütün bunları Fransa'da yaşayan insanları ülkenin yapısına ve değerlerine entegre etmek, kadın onurunu korumak ve Fransa'nın değerlerini korumak için yaptığını söylese de Fransa'da yaşayan Müslümanlar da Sarkozy'nin bu politikasından ötürü rahatsız olmuşlardır (Coulter, 2010: 1-3). Çünkü Sarkozy, radikal İslam'ın Fransa'yı tehdit ettiğini söylemiştir. Bunun yanında El-Kaide ile bağlantısı olan Fransız vatandaşı Mohammed Merah'ın Toulouse kentinde binlerce kişiyi öldürmesinin tolere edilemeyeceğini söyleyen Sarkozy, bu olaydan Müslümanları sorumlu tutarak ırkçı kesimlerin oyunu almaya çalışmıştır (Belkin, 2011: 6).

Bütün bunlar karşısında Müslümanlar ise, Sarkozy'e verdikleri mektupta Müslümanlara yönelik yapılan açıklamaları incitici ve endişe verici olarak bulmuş ve yapılan açıklama ve politikaların Fransa Cumhuriyeti'nin değerlerine de ters düştüğünü ifade etmişlerdir. Üstelik Toulouse kentinde Müslümanlar da dâhil olmak üzere farklı dinlerden Fransız vatandaşlarını hedef alan saldırıların sorumlularının Müslümanlar olarak söylenmesi de yanlış bulunmuştur. Böylesi bir durum toplumu bölme ile devam edecek ve İslam fobisini yaygınlaştırmaktadır. Seçim yarışında oy kazanabilmek için yapılan bu faaliyetlerin hepsi demokrasiye de aykırı bulunmuştur. Bu anlamda Sarkozy ile devam edecek Fransa'nın Müslümanlar için daha zor olacağı düşünülmüştür. Benzer biçimde Fransa doğumlu ve Müslüman bir kadın olan Mounia Bassnaoui Fransa'nın Avrupa'da Müslüman olarak yaşanacak en kötü yerlerden biri olduğunu ve Sarkozy'nin tekrar Cumhurbaşkanı seçilmesi halinde her şeyin daha kötü olacağını söylemiştir. Çünkü Sarkozy, göçmenleri, güvenlik sorunu, radikal İslamı sık sık kullanmakta ve Müslümanları bir tehdit olarak algılamaktadır (France Election 2012: Islam Take Centre Stage in Battle for France, 2013). Bununla birlikte Sarkozy ve Müslüman temsilciler arasında yapılan görüşmelerde Müslümanlar, kendilerine kolaylık sağlanması ve camilerin eksikliği ile ilgili talepte bulunmuşlardır (Keaton, 2006: 181).

Aslında Sarkozy, Fransa'nın laik yapısından ötürü insanların inanç ve ibadetlerini istedikleri gibi özgürce yapmalarına, Fransa'da özgürce, istedikleri gibi yaşamalarına karşı çıkmamaktadır. Zaten Fransa'da yaşayan Müslümanlar, kadınlara yüzme havuzlarında erkeklerin olmadığı zamanlarda yüzme hakkı gibi imkânların da sağlanması bu durumun göstergelerinden biri olarak görülmektedir (Bowen, 2012: 19-21). Ancak, Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında var olan farklılık yüzünden Fransa'da herkesi içinde barındıracak, kapsayacak bir entegrasyonun sağlanamaması ve özelde Fransa genelinde ise Avrupa'nın değerlerinin silineceğinden korkmaktadır. Çünkü özelde Müslümanlar, genelde göçmenler kendi inançlarına göre hayvanların kesilmesi, market reyollarında kendi inançlarına göre kesilmiş etlerin tüketilmesi gibi pek çok imtiyazı elde etmişlerdir. Bu durum ise Fransa'da entegrasyonun gerçekleşmesine engel olmaktadır (Göle, <http://hal.inria.fr>, 2013). Bu anlamda Sarkozy, Müslümanlara Fransa'yı sevmelerini ve kendilerini Fransız gibi hissetmelerini söylese de artık Fransa'da çok kültürlülüğün başarısızlığa uğradığını, Fransız değerlerinin yok olabileceğini söyleyerek Fransa'daki herkese Fransız değerlerini empoze etmeye çalışacağını söylemiştir (Fredette, 2011: 50). Bu anlamda Sarkozy, Müslümanların namaz kılacak yer bulunmadığında caddelere taşmaları yasaklanmıştır. Bu durum aşırı sağcı Ulusal Cephe adayı olan Marine Le Pen tarafından II. Dünya Savaşı sırasında Nazilerin işgaline benzetilmiş, Le Pen de Sarkozy gibi seçim kampanyasında İslam fobisini kullanarak oy kazanmaya çalışmıştır.

Namaz konusu dışında Fransa'da helal et, helal fast food restoranlarına ilişkin tartışmalar da başlamıştır. Bu tartışma Fransa'daki mezbahalarda helal kesim yapıldığına dair yapılan bir belgesel üzerine başlamış, Ulusal Cephe Partisi'nin Cumhurbaşkanı adayı Marine Le Pen'in, ülkenin azınlıkların kontrolüne geçtiğini ileri sürmesi ve Nicolas Sarkozy'nin de satılan etlerin kesim türüne göre marketlerde etiketlenmesi gerektiğini söylemesi üzerine büyümüştür. Fransa Müslüman Konseyi Başkanı Muhammed Musavi ise Müslümanların seçimlerde neden günah keçisi yapıldığını anlamadığını söyleyerek eleştirilerde bulunmuştur (Thompson, 2012: 160). Sosyalist aday Hollande ise, diğer adayların aksine helal ete karşı açıkça bir tutum takınmamış, önemli olan şeyin etlerin sağlıklı şartlarda hazırlanması olduğunu söyleyerek diğer adaylara nazaran daha olumlu bir davranış sergilemiştir (Loosely, 2013: 129).

Göçmen sayısının artmasıyla birlikte Fransa'da suç oranlarının artması, göçmenlerin kendi kültür ve geleneklerine göre yaşamaya devam etmeleri gibi sebeplerden dolayı entegrasyonu sağlama olasılığının düşmesinden korkan Sarkozy göçmen sayısının azaltılmasından yana olduğunu söylemiş ve özellikle Müslüman

göçmenlerin kendi yaşam tarzlarına uygun yaşamalarının bir risk olduğunu ve yerel yöneticilerin oy kaygısı yüzünden buna boyun eğebileceklerini belirtmiştir (Cody, <http://www.washingtonpost.com>, 2013; Fransızlar Türkiye'yi AB'de Görmek İstemiyor, <http://tr.sputniknews.com>, 2015). Bu risk yüzünden Sarkozy, uluslararası konjonktürü de kullanarak Libya'ya tek başına saldırı başlatırken kendi kamuoyuna, Fransa'ya daha fazla göçmen girmesinin engelleneceğini söylemiştir. Yani, göçmen sayısını azaltmak için Libya müdahalesini kullanarak kamuoyunu etkilemeye çalışmıştır. Bu yüzden Sarkozy, yeniden Cumhurbaşkanı olması durumunda Fransız kültürünün herkese dayatılacağını ve Türkiye'nin AB'nin kültürünü, değerini ve yapısını bozacağı için AB'ye asla üye olmayacağını söylemiştir (Nicolas Sarkozy: Too Many Foreigners in France, <http://www.guardian.co.uk>, 2013). Bu sayede zaten kamuoyunun % 55'inin olumsuz baktığı Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda Fransız kamuoyunun daha fazla sempatisini kazanmıştır (Slamming the Subline Porte? Challenges in French-Turkish Relations from Chirac to Sarkozy, <http://www.brookings.edu>, 2013). Bu durum ise Fransa'daki Müslümanlar da Sarkozy'nin yeniden seçilmesi durumunda İsrail-Filistin Meselesi'nde İsrail'e daha güçlü destek verileceğinden, Müslümanlara ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine daha fazla karşı çıkılacağından endişe etmektedirler (Seibert, <http://www.thenational.ae>, 2013). Bu endişelerden ötürü, Fransa'da yaşayan Müslümanlar, 2012 seçimlerinde Sarkozy'e % 4 oranında oy vererek tepkilerini göstermişlerdir. Fransa'da çok kültürlülüğün gördüğü başarısızlığın, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda da olabileceğinden endişe eden Sarkozy, bu durumun AB için büyük bir risk oluşturacağı belirtilmektedir (Sarkozy Makes a Move against Turkey, <http://www.economist.com>, 2013).

2007 yılından 2012 yılına kadar geçen Cumhurbaşkanlığı sürecinde Sarkozy, bu politikaları nedeniyle Müslümanların oyunu kaybetmeye başlamıştır ve 2012 Mayıs'ında yerini Sosyalist Parti'nin adayı François Hollande'a bırakmıştır. 2012 yılı seçim kampanyasında Sarkozy'nin tersine Hollande daha ılımlı bir tavır takınmıştır. Böylece, seçimlerde Müslümanların oylarının % 93'ünü almıştır. Sarkozy ise Müslüman nüfusun oylarının sadece % 4'ünü alabilmiştir (Fed Up French Muslims Mobilize to Unseat Sarkozy, <http://www.washingtontimes.com>, 2013). Aslında Sarkozy, Müslümanlara karşıt bir tutum takınmakla birlikte, seçim kampanyası sırasında Paris'teki Grand Cami'de yaptığı konuşmada Müslümanlara inançlarınızı özgürce yaşayabileceklerini ve I. Dünya Savaşı sırasında ölen Müslüman askerlerin Fransa için öldüğünü söyleyerek oy kazanabileceğini düşünmüş ancak işe yaramamış ve Sarkozy başarısız olmuştur. Diğer yandan, Ulusal Cephe Partisi adayı Marine Le Pen de Sarkozy gibi düşünmekte ayrıca Fransa caddelerine taşan Müslüman ibadetlerini Nazi işgali dönemine benzetmekte ve helal

et ve helal fast food restoranlarına da karşı çıkmaktadır. Bunların aksine Sosyalist aday Hollande ise İslam'ın önemli bir din olduğundan bahsederek Sarkozy ve Le Pen'e oranla İslam'a karşı daha olumlu bir tavır takınmıştır. (Sarkozy's anti-Muslim Campaign Will Back fire at Polls: Analyst, <http://www.pressestv.com>, 2013).

Bunun yanında Hollande, seçim kampanyası sırasında Sarkozy'den farklı olarak göçmenlerin dinlerine bakarak ayrımcılık yapılamayacağını söylemiştir. Cumhurbaşkanı olduğu takdirde, Fransa askerlerinin yıl sonuna kadar Afganistan'dan çekilmesinden yana bir tavır sergilemiştir. Ayrıca, laikliğin korunacağını, din ve görüşlere eşit durulacak ayrımcılık yapılmayacağını söyleyen Hollande, buna karşılık okullarda başörtüsü yasağının olacağını da söylemiştir. Ancak, Sarkozy'i her olumsuz durumda "Müslüman" kelimesini kullandığı için eleştirmiştir (Sarkozy's Debate Targets Muslims, <http://www.guardian.co.uk>, 2013). İrkçilerin bu durumdan memnun olduğunu gören Sarkozy, 2012 seçim kampanyasında da bu unsuru oy kazanmak için kullanmıştır. Fransa'da en organize olmuş lobi olan Ermeni lobisinin oyunu almak için Sarkozy, Soykırımı İnkâr Yasası'nı tekrar parlamentoya taşımış ve yasa Millet Meclisi ve Senato'da onaylanmıştır. Ancak yasa, Anayasa Mahkemesi'nden geri dönmüştür.

Sonuç Yerine: Hollande Sarkozy'den Farklı Mı?

Sarkozy, Chirac döneminde bile Müslüman ve Türkiye karşıtı tavrıyla Fransa'daki ırkçıların sempatisini kazanmış, George Bush'un başlattığı "Haçlı Seferleri"nin Avrupa'daki en güçlü destekçilerinden biri olmuş ve bu sayede 2007 seçimlerinde Fransa'nın Cumhurbaşkanı olmuştur. 2008'de Obama ABD Başkanı olduktan sonra Alman lider Angela Merkel ile birlikte yabancılara karşı Avrupalılık kimliği ve Avrupa değerlerini savunmuştur.

Bununla birlikte Sarkozy, 2007 seçim kampanyasında olduğu gibi 2012 seçim kampanyasında da Türkiye'yi kullanarak AB'ye tam üye olmasına karşı çıkmış ve tam üyelik yerine alternatif olarak "İmtiyazlı Ortaklık" gibi bir seçenek ortaya atmıştır. Çünkü Sarkozy, öncelikle Türk topraklarının % 98'inin Avrupa kıtası dışında olduğunu, tam üyeliği durumunda Türkiye'nin AB üyeleri arasında en yüksek nüfus oranına sahip ülke olacağını ve Fransa'nın gücünü kaybedeceği ve AB'ye İslam kültürünün girmesinin Avrupa'da yapılmaya çalışılan entegrasyon sürecine zarar vereceği gibi sebeplerle Türkiye'yi AB müzakere masasından kaldırmaya çalışmıştır. Türkiye ise buna karşılık olarak fişi çeken ülkenin kendileri olmayacağını söylemektedir. Ancak ne kadar dayanacağı merak konusudur. Diğer

yandan Sarkozy, Fransa’da yaşayan Müslüman göçmenlerin entegrasyon konusundaki sorunları yüzünden Fransa’da tam anlamıyla bir düzenin sağlanamadığını söyleyerek benzer bir durumun Türkiye’nin AB’ye tam üye olması durumunda AB’de de yaşanmasından ve AB’nin zarar görmesinden endişe etmektedir (Hellyer, 2009: 71). Bununla birlikte, Fransa’da Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğine olan karşıtlık, AB’nin yaşadığı sorunlardan da kaynaklanmaktadır. AB’nin 2004 ve sonrasında üye olan ülkelerin mevcut üye ülkelerin ortalamalarının oldukça gerisinde olmaları iktisadi anlamda AB’yi zor durumda bırakmıştır. Bu durum da AB’de genişleme konusunda isteksizlik yaratmıştır. AB’nin yaşadığı bu genişleme yorgunluğu nedeniyle nüfusu fazla olan Türkiye’ye karşı antipatik bir bakış oluşmaya başlamış ve Türkiye’nin genişleme kapsamında olması istenmemiştir (Akçay, 2015: 71). Bunun yanında 2008 yılında devam eden küresel ekonomik krizin AB’de yarattığı olumsuz sonuçlar da AB’nin genişleme konusunda isteksizliğini artırmıştır. AB’de pekçok alanda etkisi gösteren ekonomik kriz, AB’yi daha çok istihdam alanında etkilemiştir. Avrupa Komisyonu’nun 2011 yılında yayınladığı *Avrupalılarla Ekonomik Kriz Raporu* krizin en fazla istihdam alanını etkilediğini göstermektedir. AB’de ekonomik kriz öncesinde de işsizlik sorunu olduğu düşünüldüğünde, Türkiye gibi genç işgücü fazla olan bir ülkenin AB’ye tam üye olması durumunda işsizliğin daha da fazla artmasından ve AB’nin zarar görmesinden endişe edilmektedir (<http://www.globalresearch.ca>, 2015). Dolayısıyla Fransa, hem kendi içinde yaşadığı sorunlar, hem Türkiye’nin durumu hem de AB’nin kendisinden kaynaklanan yapısal sorunlar nedeniyle Türkiye’nin AB’ye tam üye olmasına sıcak bakmamaktadır.

15 Mayıs 2012’de Fransa’nın François Hollande Fransa’nın 24. Cumhurbaşkanı olmuştur. Hollande’ın seçim kampanyasında ileri sürdüğü BM Güvenlik Konseyi üyeliğinin diğer üyelere de açık olması, Güney Akdeniz ülkeleriyle ekonomik, demokratik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi, 1915 Olayları’na karşı bakış açısı, Afganistan’dan Fransız askerlerinin çekileceği vaatleri Sarkozy’nin vaatlerinden farklı değildir. Buna karşın Hollande, olaylar karşısında Sarkozy’e göre biraz daha yumuşak tavır takınmıştır. Hollande’ın bu sakin ve ılımlı tavrı iç politikada Müslüman göçmenlerin oyunu kazanmak için geliştirilen bir politikadan başka bir şey değildir. Sarkozy’den farklı olarak Hollande, 2012 bitmeden Fransız askerlerinin Afganistan’dan çekileceğini açıklayarak Sarkozy’nin 2013 yılı için planladığı süreci bir yıl öne almıştır. Fransa’daki bütçe açığının 2016’ya kadar halledileceğini ileri süren Sarkozy’nin aksine Hollande, sorunu daha uzun vadede çözmeyi amaçlamıştır. İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Sarkozy’nin aksine İsrail-Filistin çatışmasında, Filistinlerden yana tavır alarak onları destekleyeceğini söylemiştir. Bununla birlikte Akdeniz’in güneyini saran şok konusunda ve

NATO'nun askeri kanadına dâhil olma konusunda ise net bir açıklama ve faaliyette bulunmamıştır. Kriz konusunda bütçe disiplini anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini söyleyen Hollande, AB'nin sağlam bir ekonomik büyüme gerçekleştirmeden krizden çıkamayacağını savunmuştur. Bu yüzden öncelikli olarak AB'de ekonomik büyümeyi sağlayacak faaliyetlerde bulunulması gerektiği üzerinden durulmuştur.

Bununla birlikte, Türk kamuoyu ve siyasilerinde Hollande'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte Türkiye-AB ilişkilerinde yeniden canlanma olabileceği algısı yerleşmiştir. Çünkü Türkiye, Hollande ile birlikte Türkiye-AB ilişkilerinin ivme kazanacağını düşünmüştür. Özellikle Cumhurbaşkanlığından sonra Hollande'ın 22. fasıl olan *Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu* başlığını açacağını duyurması ilişkilerin canlanabileceğine yönelik ortaya çıkan algıyı kuvvetlendirmiştir. Ayrıca 27-28 Ocak 2014'te Hollande'ın Türkiye'yi ziyaret etmiş olması ve ikili ilişkileri canlandırma isteklisi bir tavır takınması ilişkilerin düzeleceği umidini yükseltmiş olsa da, Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili olarak Hollande, Sarkozy kadar sert ve net olmasa da, ondan farksız değildir (Hollande'ın Ziyareti Herkesi Memnun Etti Mi?, <http://www.dispolitika.org.tr>, 2015). Sarkozy her platformda Türk ve Müslüman karşıtlığını dile getirirken, Türkiye'nin de AB' tam üye olmasına net bir şekilde karşı çıkmıştır. Buna karşın Hollande ise Türkiye'nin AB üyeliğine doğrudan karşı çıkmamakla birlikte AB'nin kurumsal yapısını, Fransız kamuoyundaki Türk ve Müslüman karşıtlığını düşünerek Türkiye'ye tam üyelik konusunda tam destek vermemekte, Chirac ile başlayan Sarkozy ile devam eden bu karşıtlığı sürdürmektedir (Darnis, 2012: 6-7). Öyle ki, AB'nin herkesin girebileceği bir değirmen olmadığını söyleyen Hollande, Türkiye'nin AB'ye üye olamayacağını söylemiştir. (Karluk, <http://www.turkishnews.com>, 2015) Diğer yandan, 1915 Olayları'nı Soykırım olarak nitelendiren Hollande, Almanya'nın II. Dünya Savaşı sırasında Yahudilere yaptığı soykırımı kabul ettikleri gibi Türkiye'nin de 1915 Olayları'nı kabul etmesi gerektiğini, bu konunun Türkiye'nin AB üyeliği için bir ön koşul olarak getirileceğini ifade etmiştir.

Kıbrıs konusunun ve dünyada var olan ve 11 Eylül 2001 olaylarından sonra daha çok artan Anti-İslam algısının Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin önünde önemli engeller olduğunu da belirtmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda uygulamak zorunda olduğu yüzlerce kural nedeniyle ülke egemenliklerinin sorgulanır hale geleceğini ve Türkiye'nin AB üyeliğinden çıkmak isteyeceği de ifade edilmiştir. Genel olarak Hollande, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine Sarkozy gibi doğrudan karşı olmasa da, seçim kampanyalarında dahi Türkiye'nin üyeliğe hazır olmadığını söylemekle yetinmiştir. Buna karşın, Bu

anlamda, Hollande'ın seçim kampanyası sırasında Türkiye'ye ilişkin görüşleri de düşünüldüğünde, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin ivme kazanacağı çok da gerçekçi gözükmemektedir. Bütün bunların sebepleri ise Türkiye'nin nüfus olarak büyüklüğü, kimlik ve dini açıdan farklı bir ülke olması, bu farklılığın bazı AB üyesi ülkelerde neden olan entegrasyon sorunları, Fransa kamuoyunun büyük çoğunluğunun Türkiye'yi AB'de görmek istememesi Türkiye'nin AB'ye üye olmasıyla Avrupa'da var olan işsizliği artacağı endişesi, AB'nin genişleme yorgunluğu ve ekonomik krizin olumsuz sonuçları gibi yapısal sorunlardan dolayıdır (Avrupalılar Müslüman Türkiye'nin AB'de Yeri Yok, <http://tr.shafaqna.com>, 2015). Yani Fransa'da liderler arasında söylemler farklı olsa bile oluşturdıkları dış politikaları söz konusu yapısal sorunlar nedeniyle devam etmektedir. Bu sorunlar düzelmeden ilişkilerin canlanma ihtimali de zor görünmektedir.

KAYNAKÇA

<http://www.globalresearch.ca/europes-economic-crisis-unemployment-hits-record-highs-in-spain-france/5333053>, (11.07.2013).

“AB’den Gürcistan Diplomasisi”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/09/080908_sarkozy_moscow.shtml, (21.06.2013).

Ahani, Ali, (2008), “Sarkozy’s European Policy and France’s EU Presidency”, *The Iranian of International Affairs*, Vol. 21, No. 1-2.

Akçay, Ekrem Yaşar, (2015), *Türkiye-AB İlişkilerinde “İmtiyazlı Ortaklık” Meselesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Akdemir, Erhan, (2009), “11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam’ın Avrupa’da Algılanışı”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 8, No. 1.

Aktar, Cengiz, “Sarkozy ve Türkiye AB İlişkileri”, <http://www.acik-radyo.com.tr/default.aspx?mv=a&aid=18279>, (08.06.2013).

Altınbaş, Deniz, “Sarkozy Yine Türkiye İçin Formül Arayışında”, <http://www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=34>, (09.06.2013).

Ataç, Cemile Akça, (2012), “AB’nin Normatif Kapasite Sorunu, Akdeniz İçin Birlik ve Türkiye”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 11, No. 1.

“Avrupalılar Müslümanların AB’de Yeri Yok”, <http://tr.shafaqna.com/off-beat/item/34688-avrupal%C4%B1lar-%E2%80%99Cm%C3%BCsl%C3%BCmant%C3%BCrkiye%E2%80%99nin-ab%E2%80%99de-yeriyok%E2%80%9D.html?tmpl=component&print=1>, (21.08.2015).

Baç, Meltem Müftüler, (2007), “Turkey’s Accession to the European Union: Does Culture and Identity Play a Role?”, *Ankara Review of European Studies*, Vol. 6, No. 2.

Balfour, Rosa and Schmid, Dorothee, "Union for the Mediterranean disunity for the EU", *EPC Policy Brief*, February 2008.

Barysch, Katinka, "What Europeans Think About Turkey and Why", *Centre for European Reform Essays*, http://cer-live.thomas-paterson.co.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/essay_turkey_barysch_25sept07-1392.pdf, (09.09.2013).

Belkin, Paul, (2011), "France: Factors Shaping Foreign Policy and Issues in US-French Relations", *Congressional Research Service*.

Bowen, John R., (2007), *Why the French Don't Like Headscarves: Islam, the State and Public Space*, New Jersey: Princeton University Press.

Browne, Edward Moxon and Üstün, Çiğdem, (2009), "Turkey and the European Union: Divergent Discourses?", *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 9, No. 3.

Chenal, Alain, (2011), "Updating the Debate on Turkey in France on the 2009 Elections' Time", *Programme Turquie Contemporaine*.

Cody, Edward, "Anti-Islam Sentiments Surface in Wake of Restrictions on Veils", <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/05/14/AR2010051405282.html>, (20.06.2013).

Coulter, Gerry, (2010), "France: Under Sarkozy's Xenophobic Veil", *International Journal of Baurdrillard Studies*, Vo. 7, No. 2.

Çamlıbel, Cansu, "Straw Blames Berlin, Paris for EU Deadlock", <http://www.hurriyetdailynews.com/straw-blames-berlin-paris-for-eu-deadlock.aspx?pageID=238&nID=15250&NewsCatID=351>, (20.06.2013).

Darnis, Jean-Pierre, (2012), "François Hollande's Presidency: A New Era in French Foreign Policy?", *IAI Working Papers* 12.

Dedeoğlu, Beril, "Turkey-EU: Is Sarkozy the Only Obstacle?", <http://todayszaman.com/columnist-273136-turkey-eu-is-sarkozy-the-only-obstacle.html>, (26.06.2013).

Demirtaş, Serkan, “A French Wake Up Call on EU Dream”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11914459>, (09.06.2013).

Denis, Roman, “Turkey’s Bid for EU Membership and the Global Balance of Power: A Constructive-Realist Account of Turkey’s Accession Process to the EU”, <http://pi.library.yorku.ca/ojs/index.php/gjis/article/viewFile/35119/31870>, (16.09.2013).

Dimitrakopoulos, Dionyssis G., Menon, Anand and Passas, Argyris G., (2009), “France and the EU under Sarkozy: Between European Ambitions and National Objectives?”, *Modern & Contemporary France*, Vol. 17, No. 4.

Duncan, Natasha T. And Tatari, Eren, (2011), “Immigration and Muslim Immigrations: A Comparative Analysis of European States”, *European Journal of Economic and Political Studies*, Vol. 4, No. 2.

Düzgeçer, Melahat and Soykök, Jan, “French Minister Sarkozy Declares War against Turkey’s EU Membership”, <http://www.turkishweekly.net/news/38109/french-minister-sarkozy-declares-war-against-turkey-s-eu-membership.html>, (24.09.2013).

Elmas, Fatma Yılmaz, “Elections in Europe, Sarkozy-Merkel and Turkey: From Different Perspective”, <http://en.trend.az/regions/world/ocountries/1472043.html>, (06.06.2013).

“European Stability, Initiative, Issues: The French Debate on Genocide”, http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=322&debate_ID=2, (17.06.2013).

Fabre, Thierry, (2007), “Nicolas Sarkozy Et La Mediterranee, Des Lignes De Failles”, *La Panse De Midi*, Vol.3, No. 22.

“France election 2012: Islam Take Centre Stage in Battle for France”, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/9191923/France-election-2012-Islam-takes-centre-stage-in-battle-for-France.html>, (23.06.2013).

“Fransızlar Türkiye’yi AB’de Görmek İstemiyor”, http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2014_02_03/Fransizlar-Turkiye-AB/, (22.08.2015).

“Fed Up French Muslims Mobilize to Unseat Sarkozy”, <http://www.washingtontimes.com/news/2012/apr/19/french-muslims-mobilizing-to-unseat-sarkozy/?page=all>, (22.06.2013).

Finan, Khadija Mohsen, (2008), “L’Union Pour la Mediterranee: Une Ambition Française de Reconsiderer le Sud”, *Europe Vision* 3.

Fredette, Jennifer, (2011), “Social Movements and the State’s Construction of Identity: The Case of Muslims in France”, Austin Sarat (Ed.), *Special Issue: Social Movements/Legal Possibilities*, Bingley: Emerald Group Pub.

Freedman, Jeri, (2009), *The Armenian Genocide*, New York: Rosen Publishing Group.

Goldirova, Reneta, “Turkey Angared by Sarkozy Mediterranean Union Idea”, <http://euobserver.com/news/24087>, (22.06.2013).

Göle, Nilüfer, “French Elections: What does Normal Stand for?”, http://hal.inria.fr/docs/00/73/78/80/PDF/2012_French_elections_what_does_normal_stand_for.pdf, (18.09.2013).

Groves, Bryan, (2008), “A Two Pronged Approach for France and Its Muslim: Integration and Assimilation”, *Yale Journal of International Affairs*.

Hellyer, H. A., (2009), *Muslims of Europe: The Other Europeans*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Herpen, Marcel H., (2008), “Sarkozy, France and NATO: Will Sarkozy’s Raprochement to NATO Be Sustainable”, *The National Interest*, No. 95.

Herpen, Marcel, H., (2010), “The Foreign Policy of Nicolas Sarkozy: Not Principled, Opportunistic and Amateurish”, *Cicero Foundation Great Debate Paper*, No. 10/01.

“Hollande’ın Ziyareti Herkesi Memnun Etti Mi?”, http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/yorum_310114.html, (21.08.2015).

İdiz, Semih, “Turkey’s French Problem”, <http://www.ifri.org/?page=detail-contribution&id=6044>, (12.06.2013).

Jones, Alun, (2011), "Making Regions for EU Actions: The EU and the Mediterranean", Luiza Bialasiewicz (ed.), *Europe in the World: EU Geopolitics and the Making of European Space*, Burlington: Ashgate.

Karaca, Kayhan, "Sarkozy'nin Hayalindeki AB'de Türkiye Yok", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25305305>, (05.06.2013).

Karluk, Rıdvan, "Fransa'da Yerel Seçim Sonuçları AB Üyelik Sürecinin Sonu Olabilir", <http://www.turkishnews.com/content/2015/03/30/fransa-yerel-secim-sonuc-lari-ab-uyelik-surecinin-sonu-olabilir/>, (20.08.2015).

Kaya, Ayhan, "Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz", <http://eu.bilgi.edu.tr/docs/yetiskinler-icin-avrupa-birligi.pdf>, (23.06.2013).

Keaton, Trica Danielle, (2006), *Muslim Girls and The Other France: Race, Identity, Politics and Social Exclusion*, Indiana: Indiana University Press.

Köylü, Mustafa ve Turan, İbrahim, (2010), "AB-Türkiye İlişkilerinde Din Faktörü: Tehdit Mi Yoksa Fırsat Mı?", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 29.

Lagro, Esra, (2008), "Why is President Sarkozy Actually Against Turkish Accession to the EU? : Facts and Challenges", *Perceptions*.

Laurence, Jonathan and Vaisse, Justin, (2006), *Integrating Islam: Political and Religious Challenges in Contemporary France*, Washington: The Brookings Institution.

Lequesne, Christian, "Sarkozy Et l'Europe", http://www.astrid-online.it/Riforma-de/Studi-e-ri/Archivio-23/20070714_Telos_Lequesne-1-.pdf, (11.09.2013).

Loosely, David, (2013), "Culture and the State under Sarkozy", Gino G. Raymond (ed.), *The Sarkozy Presidency: Breaking the Mould?*, London: Palgrave Macmillan.

"Nicolas Sarkozy: Too Many Foreigners in France", <http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/07/nicolas-sarkozy-too-many-foreigners>, (23.06.2013).

Örmeci, Ozan, “Son Yıllarda Türkiye-Fransa İlişkileri”, http://www.academia.edu/1374411/_Ormec_i_Ozan_2012_Son_Yıllarda_Turkiye-Fransa_Iliskileri_TUIC_Akademi_, (10.06.2013).

Pardo, Sharon and Peters, Joel, (2010), *Uneasy Neighbors: Israel and the European Union*, Maryland: Lexington Books.

Philips, David L., (2009), *From Bullets to Ballots: Violent Muslim Movements in Transition*, New Jersey: Transaction Publisher.

Pope, Nicole, “Turkey-France: Cross Perceptions”, http://www.turkishreview.org/tr/newsDetail_getNewsById.action?sectionId=341&newsId=223025, (17.06.2013).

Saatçioğlu, Beken, (2013), “Turkey-EU Relations from the 1960 to 2012”, Belgin Akçay and Bahri Yılmaz (ed.), *Turkey’s Accession to the European Union: Political and Economic Challenges*, Maryland: Lexington Books.

“Sarkozy Makes A Move Against Turkey”, http://www.economist.com/blogs/certainideasofeurope/2007/12/sarkozy_makes_a_move_against_t, (08.06.2013).

“Sarkozy, Muslims and the New France”, <http://muslimmatters.org/2007/05/12/sarkozy-muslims-and-the-new-france/>, (16.06.2013).

“Sarkozy Stands between Turkey, EU”, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2010/04/20/feature-02, (26.06.2013).

“Sarkozy’s anti-Muslim Campaign Will Back Fire at Polls: Analyst”, <http://www.presstv.com/detail/237467.html>, (20.06.2013).

“Sarkozy’s Debate Targets Muslims”, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/apr/05/sarkozy-french-muslims-republican-values>, (22.06.2013).

“Sarkozy Tells Turkey It is not Fit for Turkey”, <http://www.dawn.com/2011/02/25/sarkozy-tells-turkey-it-is-not-fit-for-eu-membership.html>, (26.06.2013).

Seibert, Thomas, “Cables Show Sarkozy does not Want Turkey in EU”, <http://www.thenational.ae/news/world/cables-show-sarkozy-does-not-want-turkey-in-eu>, (23.06.2013).

“Slamming the Subline Porte? Challenges in French-Turkish Relations from Chirac to Sarkozy”, http://www.brookings.edu/papers/2008/0128_turkey_vaisse.aspx, (17.06.2013).

“Straw Proposes KKTC Recognition to Resolve Turkey-EU Stalemate”, <http://www.todayszaman.com/news-309201-straw-proposes-kktc-recognition-to-resolve-turkey-eu-stalemate.html>, (19.06.2013).

Strom, Adam, (2008), *What Do We Do with a Difference? France and the Debate over Headscarves in Schools*, Brookline: Facing History and Ourselves.

Tassinari, Fabrizio, (2009), *Why Europe Fears Its Neighbors?*, California: ABC CLIO.

Thompson, Wayne C., (2012), *Western Europe 2012*, Lanham: Stryker-Post Publications.

Tocci, Nathalie, (2011), *Turkey’s European Future: Behind the Scences of America’s Influences on EU-Turkey Relations*, New York: New York University Press.

Turan, Aslıhan P., “Fransız Dış Politikası ve Türkiye’nin AB Üyeliği”, http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=814:fransz-d-politikas-ve-tuerkiyenin-ab-ueyelii&catid=70:ab-analizler&Itemid=134, (11.06.2013).

Tunkrova, Lucie, (2010), “The Challenge of Euroscepticism in the Accession Countries: The Good, the Bad and Shaky EU”, Lucie Tunkrova and Pavel Saradin (Ed.), *The Politics of EU Accession: Turkish Challenges and Central European Experiences*, New York: Routledge.

“Turkey and the European Union: A Tinythaw”, <http://www.economist.com/news/europe/21572244-many-turks-have-given-up-progress-towards-eu-inches-forward-tiny-thaw>, (27.06.2013).

Vaisse, Justin, “Nicolas Sarkozy at the Helm: What to Expect from the French Presidency of Euroeapan Union”, <http://www.brookings.edu/research/papers/2008/06/sarkozy-vaisse>, (11.06.2013).

Yavuz, M. Hakan, (2009), *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*, Cambridge: Cambridge University Press.

Yeşilada, Birol, (2013), *EU-Turkey Relations in the 21st Century*, New York: Routledge.

CHOICES TO DIVERSIFY: EU'S REGULATIONS, SANCTIONS AND RUSSIA'S GAS POLICY*

Elena SHADRINA**

ABSTRACT

Russia's choice for gas export diversification has been precipitated by sundry factors. Most of all, it has been a result of combined ramifications of (adverse for Russia's state-intensive economic system) changes in the EU regulation of its intra-regional gas markets, which started in 2009 and were taken even further in 2015; imposed in 2014 by the developed economies sanctions targeting mostly Russia's vitally important energy sector; and the collapse of oil prices in the global market in 2014, which after a certain lag affected gas prices. Centring on the first two groups of factors as being relatively more controllable by Russia, this article seeks to examine whether Russia's diversification strategy can be instrumental in overcoming the negative effects of the imposed by the West economic sanctions and the weakened institutional similarity as relates to Russia-EU gas relations. The diversification infers the rerouting of Russia's traditional gas links with Europe to eliminate transit via Ukraine and the expansion towards new markets in Asia. The article reviews theoretical assumptions relating to the external drivers for institutional changes and the effects of economic sanctions on a targeted economy. Drawing upon available empirical evidences, the effects of the two groups of factors on Russia's diversification strategy are delineated. The payoffs of the diversification strategy and the avenues for its optimisation are discussed. The article concludes that while it is too early to assess comprehensively the effectiveness of Russia's course towards pipeline gas export diversification, further research is indispensable in order to assist all the sides concerned to improve the outcomes of their interactions.

Keywords: Russia, Pipeline Gas Export, Diversification.

Introduction

Before 2014, the phrase "diversification of Russia's gas export" would unambiguously have been understood as a shift towards Asia. Contemporary notion, however, involves the shifts along both European and Asian dimensions. Interestingly enough, if previously it was Russia's pipeline gas exports to Europe that could have been characterised as relatively stable or at least predictable, the

---

* This paper was presented at IX ICCEES World Congress, Makuhari, Japan, 3-8 August 2015.

** Assoc. Prof. Dr., Meiji University Graduate School of Governance Studies (shadrina@meiji.ac.jp)

current EU's macroeconomic dynamics and regulatory reforms of intra-regional gas markets, as well as an array of Russia's recent rather surprising moves - scrapping the South Stream for the Turkish Stream (TS) in December 2014 and announcing the Nord Stream-2 (NS-2) in June 2015 - have largely changed that. In rough features, in pursuance of pipeline export diversification vis-à-vis Europe, Russia may follow one of the scenarios: Russia's Gazprom (together with other companies interested) may construct the Turkish Stream and the Nord Stream-2; alternatively, only one of these two pipelines may be implemented; or (and this is also probable) none of the pipelines may be built and Russia-EU will continue to rely on the existing infrastructure, including transit facilities in Ukraine. In Russia's view, the former two scenarios are preferable as they help eliminate/ lessen the risks of transit via Ukraine and establish new export (business) model compatible with the EU's gas markets harmonisation reform.

The goal of expansion into the Asian gas markets has been articulated in Russia's Energy Strategies 2020 and 2030 (adopted in 2003 and 2009, respectively) (Shadrina 2014a). The draft of Russia's new Energy Strategy to 2035 (to be adopted in 2015) sets ambitious goals for Russia's gas exports to the Asian markets: 31 per cent of Russia's total gas exports by 2035 from the current level of about 6 per cent (Shadrina 2015c). Importantly, the idea of energy export diversification towards Asia is partially informed by the concern about domestic economic dynamics (or, more accurately, a lack thereof) and is incorporated into a broader vision of Russia's eastern regions economic development (Karaganov et al., 2012, 2014, 2015; Shadrina 2014a). This reasoning together with the necessity to counter the negative ramifications of the introduced by the developed economies targeted sanctions in 2014 and the (adverse as relates to Russia's state-intensive economic system) changes in the EU regulation of its gas markets since 2009, have prompted Russia to intensify its efforts in Asia. On May 21, 2014, Russia eventually reached the agreement with China to construct the Power of Siberia (PoS) pipeline, which symbolised the beginning of long-awaited Asian era in the history of Russia's pipeline gas exports. Later that year, mutual interest to resume negotiations over the Altai gas pipeline was reaffirmed adding credibility to Russia's diversification plans. However, Russia's recent initiatives signal that diversification does not imply shifting away from Europe,¹ it rather signifies Russia's attempt to develop more geographically balanced pattern of pipeline gas export.

---

¹ Медведев: поставки газа в Китай не обесценят сотрудничество с Европой, *Oil Capital*. July 24, 2015 (<http://m.oilcapital.ru/export/271607.html>, retrieved July 24, 2015).

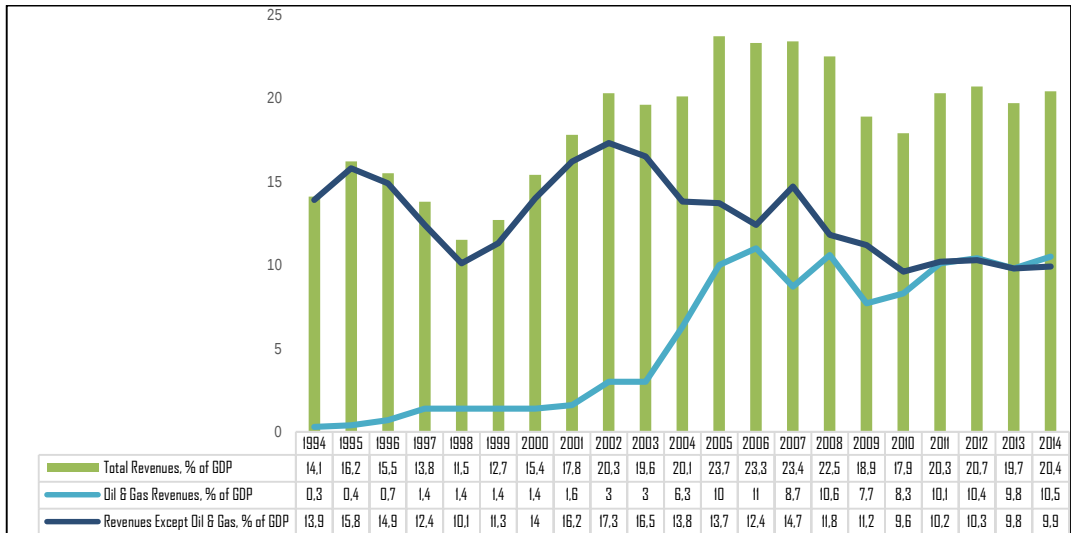

The article concerns to develop a framework for the analysis of Russia's gas export strategy as relates to its post-2014 transformations. Drawing on the earlier work (Shadrina 2014ab, 2015 a), this article treats sanctions and the EU's Energy Union developments as external triggers that change institutional environment and institutional arrangements of Russia's gas policy. These, in turn, weaken the existing Gazprom's gas export model and inform additional impetus for diversification.

The primary question the article addresses is whether Russia's diversification strategy can be instrumental in overcoming the negative effects of the imposed by the West economic sanctions and the weakened institutional similarity as relates to Russia-EU gas relations. In doing so, the article reviews theoretical assumptions relating to the effects of economic sanctions on a targeted economy and the external drivers for institutional changes. Drawing upon available empirical evidences, the effects of these two groups of factors on Russia's choice to diversify are examined. The payoffs of the diversification strategy and the avenues for its optimisation are discussed. It is an exploratory article, which does not aim to answer the main question empirically, rather it intends to draw a sketch of how such an inquiry can be structured. Even though it is too early to assess comprehensively the effectiveness of Russia's strategy for gas export diversification, a research of this kind is indispensable in order to assist all the sides concerned to better assess potential outcomes and improve the payoffs of their interactions.

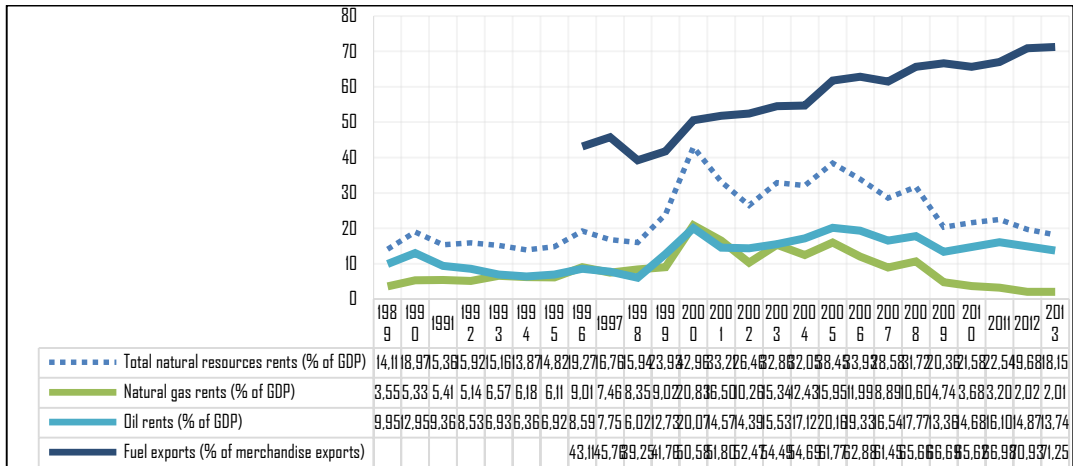
Russia's Choices to Diversify

Natural resources, most of all oil and gas, play vital role in Russian economy. Relatively insignificant in the early 1990s, the dependence on energy resources has been growing steadily; measured through the share of oil and gas revenues in Russia's budget, it exceeded 50 per cent in 2014 (Figure 1). Traditionally, Russia's oil sector has been making larger contributions to the revenues than the gas industry. In 2014, the latter is accounted for 11.58 per cent of oil and gas total revenues, which is nearly unchanged from 12.29 per cent in 2013 and 10.86 per cent in 2012.

Figure 1: Russia's Budget Revenues, % of GDP

Source: Composed based on Исполнение федерального бюджета и бюджетов бюджетной системы Российской Федерации за 2014 год (предварительные итоги). Министерство финансов Российской Федерации. Москва, апрель 2015 (<http://www.minfin.ru/common/upload/library/2015/04/main/kniga%202014%20kolleg.pdf>, retrieved July 30, 2015).

The share of oil and gas in Russia's total exports grew from just over 40 per cent in the early 1990s to over 70 per cent in 2014 (Figure 2). Yet, using the indicator of natural resources rents, except for the period of 1993-2001, Russia's oil sector has been much more efficient compared with the gas segment. Lately, natural gas rents have declined especially dramatically.

Figure 2: Russia's Oil and Gas Rents² and Fuel Exports, % of GDP

Source: Composed based on World Development Indicators (<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.TOTL.RT.ZS,NY.GDP.PETR.RT.ZS,NY.GDP.NGAS.RT.ZS,NY.GDP.COAL.RT.ZS,NY.GDP.MINR.RT.ZS,NY.GDP.FRST.RT.ZS#>).

Gas plays a special role in Russia's economy. To ensure certain support to vulnerable low-income households and improve the competitiveness of domestic producers, the government continues to regulate gas prices. Therefore, the external demand helps Gazprom – the dominant producer and export monopolist – to compensate for the costs and limitations of such an uneconomic nature of the industry. Hence, Russia's pipeline gas export has been traditionally oriented to the West. The history of (Soviet) Russian pipeline gas exports to the European markets dates back to the early 1980s. By the 2010s, however, various changes have stipulated the need for diversification.

In this article, *diversification* is understood as Russia's deliberate course intended to change the geographical composition of its pipeline gas export with the purpose to reduce the *risks* in the environment of enlarged *uncertainty*. Defining risk as fulfilling two conditions - there must be uncertainty about the potential outcomes from an event; and these outcomes must have utility³ - this study views Russia's risk in gas export as originating from overdependence on the European markets. Declining absolutely and as relates to Russia-origin-gas demand in Europe signifies

² Natural resource rent is the total revenue, which can be generated from the extraction of the natural resource, less the cost of extracting the resource (including a normal return on investment to the extractive enterprise).

³ Holton, Glyn A. (2004). Defining Risk, *Financial Analysts Journal*, 60 (6), 19-25.

a prospect of lessening export revenues for Russia, which can result in smaller budget revenues. Hence, Russia's risk of pipeline gas export diversification concerns its ability to secure export revenues of value larger than prior to the diversification. In turn, uncertainty is linked with a problem of incomplete and/ or asymmetric information, which makes it hard to predict the sequence of events and the associated outcomes. Uncertainty is greatly contributed by the sanctions, developments involving the EU's Energy Union (EU) and oil price dynamics. The scope of this study embraces the former two.

When compared with the former Soviet economies, the European consumers in the far abroad⁴ purchase by far the most significant volumes of Russia's gas (Figure 3). In 2014, Russia's pipeline gas exports were 72.4 per cent far-abroad-bound and 56.7 per cent EU-oriented⁵ with the transit via Ukraine at its lowest. Russia's gas composed 30.2 per cent in EU's gas imports in 2014.⁶ However, while Turkey showed robust 7 per cent growth in import of Russia's gas in 2014, European purchases declined by 11.5 per cent in the same year.⁷ Responding to sluggish demand in its major market – Europe, Gazprom produced 443.9 bcm of gas in 2014, significantly underusing its annual production capacity of 617 bcm.^{8,9}

---

⁴ This is commonly used by the Russian official statistics terminology; near abroad vs. far abroad to distinguish between the former Soviet republics and the rest of the European countries.

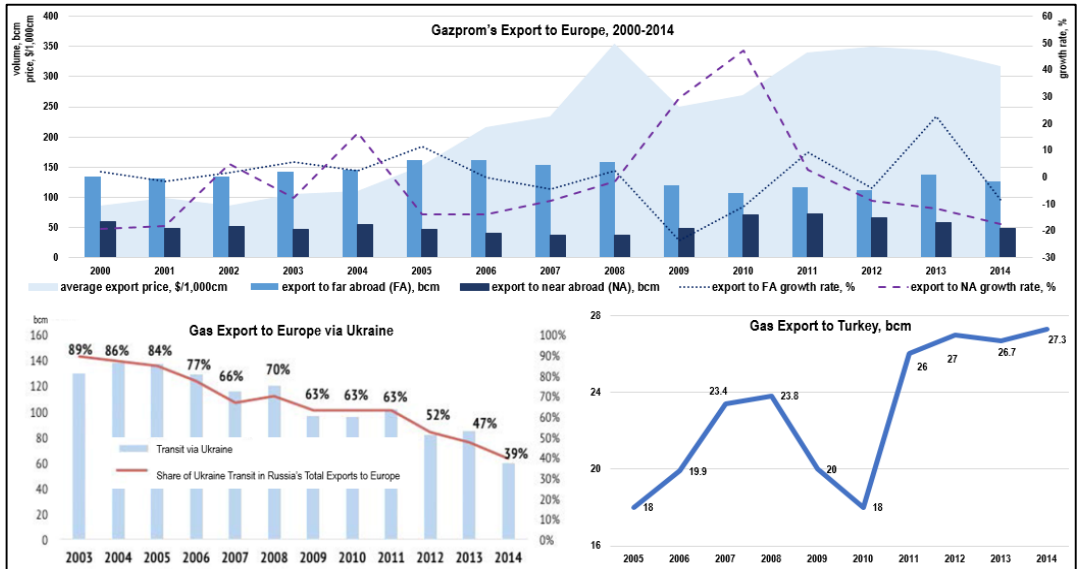
⁵ Web-site of the Central Bank of Russia.

⁶ "Gas Export and Enhancing Reliability of Gas Supply to Europe", Gazprom's Press Conference, June 9, 2015 (<http://www.gazpromvideo.ru/en/gazprom-press-conferences/2015/export/>, retrieved 26 June 2015).

⁷ Web-site of Eurogas.

⁸ Полунин, Андрей (2015). Туркмения пытается вытеснить "Газпром" на восточном направлении, *Caspian Barrel*, 11 июля (<http://caspiabarrel.org/?p=32352>, retrieved July 11, 2015).

⁹ Добыча «Газпрома» в 2015 году упадет до минимума в истории компании – Минэкономразвития, *Интерфакс*, 28.07.2015 (<http://www.vedomosti.ru/business/news/2015/07/28/602445-dobicha-gazproma-v-2015-g-upadet-do-minimuma-v-istorii-kompanii---minekonomrazvitiya>, accessed July 29, 2015).

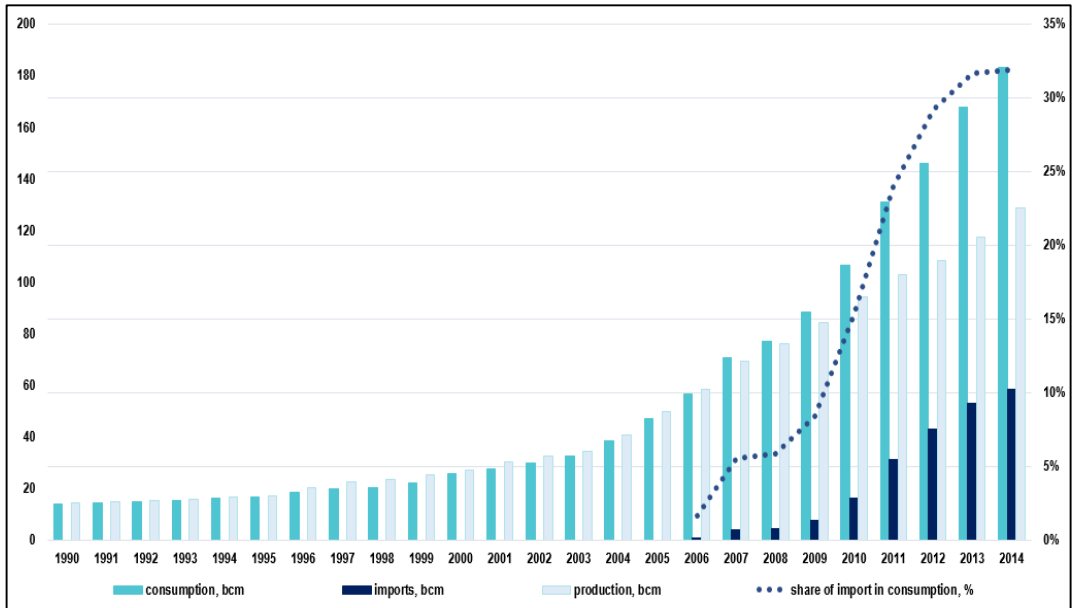
Figure 3: Gazprom's Gas Export to Europe

Source: author, based on <http://www.gazprom.ru/f/posts/38/513195/gazprom-investor-day-presentation-2015.pdf> and http://www.cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/gas.htm&pid=svs&sid=vt3

As far as the Asian markets are concerned, Gazprom, as is known, has no export pipeline facilities there, but plans to build such, targeting first of all China.¹⁰ China's gas demand has been growing rapidly (Figure 4) owing to economic growth and, more recently, because of the increasing role of natural gas in the country's energy mix as part of the government's vigorous efforts to tackle the problem of air pollution. However, China's gas demand is certain to demonstrate declining growth rates to match its "new normal" rate of economic growth.

¹⁰ "Gazprom in Eastern Russia, Entry into Asia-Pacific Markets", Gazprom's Press Conference. June 16, 2015 (<http://www.gazpromvideo.ru/en/gazprom-press-conferences/2015/pacific-rim/>, retrieved 26 June 2015).

Figure 4: China's Gas Production, Consumption and Import, 1990-2014 (left-hand axis – bcm, right-hand axis - %)

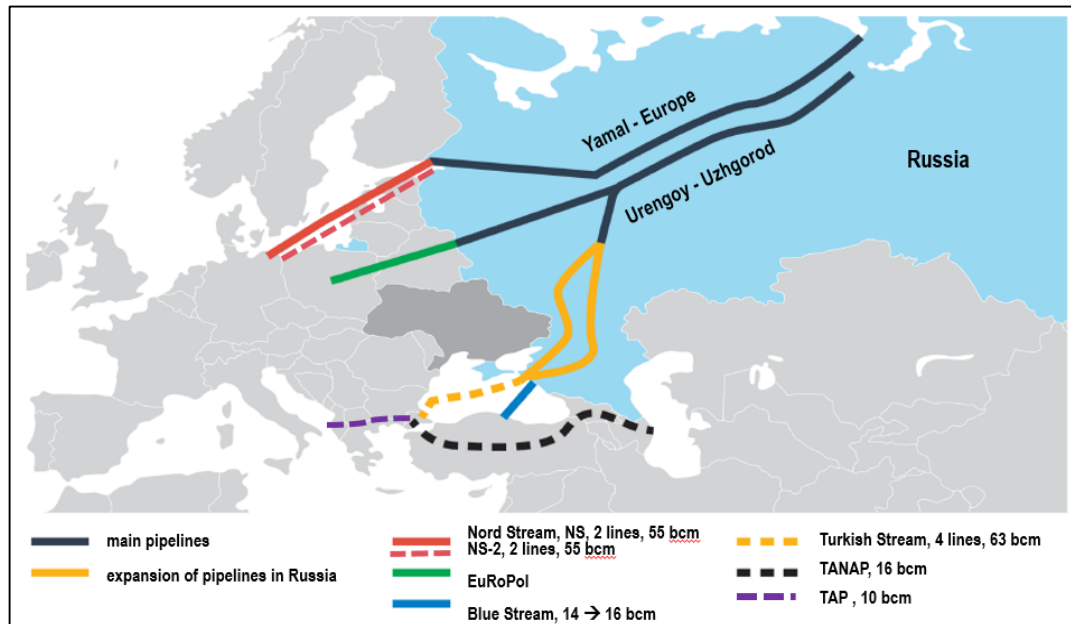
Source: author, based on BP Statistics and other sources.

Concerned to address commercial risks associated with the EU's pursuance of (disadvantageous for Russia) import diversification, as well as the risks of transit via Ukraine, and seeking new large and potentially growing markets, Russia has initiated the rerouting of its traditional pipeline links with Europe and the expansion towards new markets in Asia (Table 1, Maps 1 and 2). The former involves the construction of four lines of the TS, or, and what appears more likely to happen, only one line to serve Turkey's demand exclusively; and the NS-2 to bring Russia's gas directly to Germany. The latter implies building the PoS and PoS-2, with the probability being high for the second project to be postponed until China sees clearer its western provinces' gas needs. Combined, these efforts in both west and east are believed to be instrumental in establishing Russia's Eurasian gas pipeline network.

Table 1: Russia's Recent Gas Pipeline Initiatives

Europe	Asia
Turkish Stream (TS) proposed December 1, 2014: Gazprom and Botaş Petroleum Pipeline Corporation 63 bcm/ 15.75 (for Turkey) + 15.75 *3 (for Europe); €15.5 bn (\$17.2 bn); 1 st line – end of 2016 910 km (offshore)+180 km (onshore, Turkey) Russia (Russkaya) – Turkey (Kıyıköy) – Turkey/Greece (İpsala)	Power of Siberia (PoS) agreed May 21, 2014: Gazprom and CNPC 38 bcm/y (→ 61 bcm); \$55-70 bn, 1 st stage – end of 2018 3,177 km (3,968 km, after Kovyktinskoe is linked) (Kovykta, later stage) – Chayanda – Lensk – Aldan – Olyokminsk – Neryungri – Skovorodino – Belogorsk – Blagovezhensk (→China) – Birobidjan – Khabarovsk – Daljnerechensk (→China) – Vladivostok – (→South Korea - ...) Chayandinskoe field – start 2018; reserves 1.2 tcm; gas extraction – 25 bn cm/y; Kovyktinskoe – start 2021; reserves 1.9 tcm, helium 3 tn cm, gas condensate 77 mn t; gas extraction – 30-35 bn cm/y
Nord Stream -2 (NS-2) announced June 18, 2015: Gazprom and E.ON, Royal Dutch Shell, OMV; 1,224 km along NS; 2 lines 55 bcm; end of 2019	Altai (PoS-2) confirmed May 8, 2015: Gazprom and CNPC 30 bcm/y; \$14 bn; 2018 2,622 km: deposits in Yamal Nenets and Khanty Mansiisk Autonomous District, Tomsk and Novosibirsk Region, Altai Krai – Republic of Altai – Xinjiang region, Western China – West-East gas pipeline (Novosibirsk – Barnaul – Biisk – Gorno-Altaiisk → China) main field Yurubcheno-Tokhonskoe (reserves 709 bcm) and fields in Nadym Pur Taz region

Source: Author, based on Gazprom's official web-site information.

Map 1: Russia's Gas Pipelines and Azerbaijan's TANAP and TAP for Europe

Source: Adapted from VYGON Consulting.

Map 2: Russia's China-oriented Gas Pipelines

Source: <http://rt.com/business/203087-putin-china-gas-deal/>

Having attached “1” to denote the implementation of a respective proposed project and “0” to indicate the opposite case (Table 2), it is possible to realise the extent of uncertainty involved with Russia’s diversification plan;¹¹ suffice it to say that there are 256 possible scenarios. Moreover, new initiatives to establish cooperative schemes (such as joint construction and exploitation of pipeline export infrastructure, co-exporting, swapping and so on) with other pipeline gas suppliers from the Caspian Sea region and Central Asia may make some corrections into Russia’s currently pursued vision of “independent” diversification.¹²

¹¹ Серов, 2015; Lossan, 2015.

¹² Создаётся азербайджано-российский газовый альянс [Sozdayotsya rossiisko-azerbaidzhanskii gazovyi al'jans], *Caspian Barrel*, July 12, 2015 (<http://caspianbarrel.org/?p=32366>, retrieved July 12, 2015).

Table 2: Matrix of Scenarios of Diversification

		Asia		
		PoS	PoS-2	PoS & PoS-2
Europe	TS	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]
	TS,1	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]
	NS-2	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]
	TS & NS-2	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]
	TS,1 & NS-2	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]	[1,0] [1,0]

Source: Author.

Elements of the Analysis

In the following, we rely on the notions of institutional environment (IE) and institutional arrangement (IA) (Davis and North, 1971: 6-7), understanding the former as a set of more fundamental political, social and legal rules that create the basis for production, exchange and distribution,¹³ and the latter as the ways in which economic actors interact. Alternatively, IE can be analogised to formal institutions and IA to informal ones.

Formally speaking, institutions can be static or dynamic. The latter undergo transformations in two different ways: via evolution and spontaneous changes or via designed and managed processes (Williamson, 1996; North, 2005; Vatn, 2005). For institutional transformation to take place, the relationship between the scale of unanticipated shock and the size of accumulated institutional capital is crucial (Moriguchi, 2000:8). Institutional capital serves to preserve the continuity of IE, which tends to converge to a given equilibrium. The players accumulate knowledge and skills that reinforce and stabilize the existing IE. This is called the *self-reinforcing process* of institutional development. Unanticipated shock, however, generates a shift in the strategic responses of the players. If a shock is sufficiently

¹³ Contract law and property rights are the examples of the IE.

large relative to the size of accumulated institutional capital, the IE is likely to shift towards a new equilibrium causing institutional transformation.

When engaged in the course of institutional change, the actors typically seek either improvement of efficiency or protection of their interest. Consequently, institutional changes are often analysed upon theoretical framework of transaction costs and vested interests. Institutions serve to reduce the transaction costs, more precisely, the *ex post* costs that result from the contracting. “Transaction economics is always ... an exercise in comparative institutional analysis, comparing two or more feasible forms of organisation.” The efficacy of a form of organisation (market, hybrid, hierarchy or public bureau) “is examined in relation to the attributes of transactions” (Williamson, 1995: 185, 175). Transactions can be characterised by frequency (with which transactions recur), uncertainty (to which transactions are subject to), the degree of asset specificity and the ease of measurement. In transaction economics, mutual dependence between exchanging partners may cause opportunistic behaviour, unless they reflect the relevant contractual hazards (originating in assets specificity) in the terms of the exchange (price reflecting hazards and safeguards). As asset specificity increases and the needs for cooperative adaptation rise, markets give way to hybrids, which in turn give way to hierarchies (Williamson, 1995).

Importantly, similar institutions (both political and economic) lead to similar policy preferences, and therefore less conflict (Souva, 2004). Institutions in Russia’s state-intensive economic system based upon “an institutionalised monopoly of the state, a ruled-ruler regime with a maintained rent appropriation” (Cohen, 2009: 40) display little similarity with those in the EU, but appear to be more compatible with those in China (Shadrina 2014a, 2015a; Karaganov et al., 2014).

The article concerns Russia’s gas export diversification induced by institutional transformations relative to imposed economic sanctions and evolution of the EU’s intra-regional gas market regulations.

Economic Sanctions and Associated Changes in Institutional Environment

Russia’s gas policy evolves in response to the changes in IE (Shadrina, 2014a, c, 2015a). Introduced in 2014 by the developed economies sanctions¹⁴ can

---

¹⁴ For details see: Санкционные списки против российских граждан и компаний. RiaNovosti (<http://ria.ru/politics/20140718/1016514535.html>, retrieved July 23, 2014); Санкции в отношении России. RiaNovosti. July 31, 2015 (http://ria.ru/trend/eu_russia_sanctions_14032014/, retrieved July 23, 2014); and Ukraine-related Designations; Sectoral Sanctions Identifications. U. S.

be treated as a multi-factor parameter affecting IE of Russia's gas export strategy (Shadrina, 2015e).

Sanctions serve to express maximum disapproval of the target nation's policies and are anticipated to weaken the military and/or economic potential of a targeted nation. In essence, sanctions serve to help transmit/impose policy preferences of one nation or group of nations (senders) on a target nation. Whether sanctions are imposed is a matter of costs - benefits equation as relates to both a target and a sender. Sanctions can be understood as resulting from incomplete and/or asymmetrical information.

Galtung defines sanctions "as actions initiated by one or more international actors ("the senders") against one or more others ("the receivers") with either or both of two purposes: to punish the receivers by depriving them of some value and/or to make the receivers comply with certain norms the senders deem important" (1967: 379). While both purposes can be present, it is yet possible to distinguish which one is dominant. The term "economic sanctions" has no commonly agreed definition. Hufbauer, Schott, Elliott and Oegg define economic sanctions as the "deliberate, government inspired withdrawal, or threat of withdrawal, of customary trade or financial relations" (Hufbauer et al., 2007: 3).

Sanctions literature is diverse. *The domestic politics/ symbolic approach* focuses on the politics within the sender and target countries (Kaempfer and Lowenberg, 2007). *The signalling approach* (Drezner, 2000; Pape, 1997) argues that in a world of imperfect information, substantial costs incurred by the sender (e.g., military expenses) can signal the intent that threats will be carried out. *The conflict expectations model* argues that if the sender and the target are adversaries, the target will be more reluctant to acquiesce under the pressure of economic sanctions because its concessions represent a transfer of political leverage to the sender, magnifying the long-term impact of the concession in the target's eyes (Drezner, 1999). Application of *political economy approach* enables employment of concepts of trade sanctions and disinvestment (Miyagawa, 1992; Kaempfer and Lowenberg, 2007), interest group and game-theoretic constructs (Tsebelis, 1990). The voluminous literature is devoted to sanctions' *effects* and *effectiveness* (Galtung, 1967, 1996; Hufbauer et al., 1985, 1990, 2007; Drezner, 1990, 2011; Lopez and Cortright, 1995; Carim et al., 1999; Collins and Bowdoin, 1999; Kaempfer and

Lowenberg, 2007; Tsebelis, 2009; Farzanegan et al., 2015 and so on).

In the 1990s, the sanctions practices evolved to embrace the idea of *targeted*, or *smart*, sanctions, which include the freezing the offshore assets of the individual members of the target nation's ruling elite, travel bans on government officials and wealthy business elite, restrictions on commercial transactions between the target nation's companies in certain sectors with the outside world and so on. Smart sanctions are believed to be instrumental in putting pressure on a specific issue within objectionable behaviour group. Kaempfer and Lowenberg (1998, 2004, 2007) applied public choice theory to examine the effectiveness of targeted sanctions. Game-theoretical framework has been used to estimate the incentives for both the sender and the target nation, examine scenario(s) and evaluate the payoffs of the two players involved (Tsebelis, 1990; Lacy and Niou, 2004; Hovi et al. 2005).

Although targeted sanctions are designed in order to avoid significant humanitarian consequences, the empirical studies confirm that prolonged sanctioning practices unquestionably result in certain damage for the extended population (Hufbauer et al., 1997; Drezner, 2011; Farzanegan et al., 2015). The effects of targeted sanctions surpass the imaginary borders of political circles and business elite to toughen ordinary peoples' lives. Quite logical, for instance, that oil embargoes and financial and technological sanctions on oil sector of an oil-exporting economy eventually undermines the population's well-being. Trade sanctions' impact on economy is largely defined by price elasticity (Kaempfer and Lowenberg, 2007), and general economic equilibrium depends on elasticity of substitution and elasticity of transformation (Farzanegan et al., 2015). Economic decline in the targeted state impoverishes the lower classes and weakens the middle classes, while the regime shields and rewards the elites that support it. Sanctions typically cause the emigration of the intellectual elite. Sectorally, sanctions affecting transportation and financial sectors trigger profound consequences (Biersteker, Eckert and Tourinho, 2012). Between trade and financial sanctions, the latter are found to be much more potent (Hufbauer et al. 1990, 2007). Hence, economic sanctions have various effects on a target economy. Measuring the effectiveness of sanctions, however, is harder. Almost invariably, sanctions research confirm that targeted sanctions hardly succeed in coercing the receiver into making concessions (Galtung, 1967) and even if initially present, the negative effect tends to weaken after two years of sanctioning and eventually disappears due to the target economy's adjustment to a new equilibrium (Dizaji and Bergeijk, 2013). Therefore, economic sanctions are generally seen as ineffective (Kampfer and Lowenberg, 2007; Nincic, 2011). It is evidenced that while the targeted nation is often able to adapt to new

economic circumstances, popular discontent with sanctions more often translates to animosity toward the senders rather than the domestic leadership, producing the so-called rally-around-the-flag effect (Galtung, 1967; Kampfner and Lowenberg, 2007). Similar effects of sanctions are observed in contemporary Russia.¹⁵

Sanctions are not new to the Russian energy sector (Богатыров и Шаклеина, 2003; Борисова, 2014). In the early 1980s, the US initiated sanctions, which were, like nowadays, designed to target the Soviet Union's (SU) fuel energy complex. Similarly to what is taking place now, the US have found the means to persuade Western European nations and Japan to join the punitive trade, financial and technological restrictions despite the fact that halting energy cooperation with the SU was against Europe's and Japan's commercial interests. If not for the US's sanctions, the SU could have its first LNG plant constructed in Sakhalin by several decades earlier (杉本, 2015).

In the course of the Ukrainian crisis, Russia-EU relations have significantly deteriorated across wide range of aspects, including energy. Condemning Russia's position vis-à-vis the situation in Ukraine and seeing Russia responsible for the deepening Ukrainian conflict, the EU, as well as US, Canada, Australia, Norway, Japan and some other countries launched punitive sanctions against Russia in March 2014. Initially, Russia's gas sector was not targeted, which seems tenable given the role Russia plays as the EU's gas supplier. However, some measures to restrict the activity of certain gas producing companies and businessmen were eventually imposed by the EU in September 2014.¹⁶

Contemporary sanctions include trade, financial and technological restrictions (Table 3), which undoubtedly increase the transaction costs and result in various inefficiencies.

---

¹⁵ See results of regular public polls: <http://www.levada.ru/>.

¹⁶ The US introduced a larger scale of energy sector targeted sanctions as early as in July 2014. For more detail see: <http://ria.ru/politics/20140718/1016514535.html#3> and http://ria.ru/trend/eu_russia_sanctions_14032014/ (retrieved July 21, 2015) and Cwiek-Karpowicz et al., 2015: 113-150.

Table 3: Sanctions-Triggered Changes in IE for Russia's Gas Policy

Type	Measures → Effect	Counter-measures
Trade restrictions	Products under the EU's deep water oil exploration restrictions => increasing technical and technological limitations	Substitution by domestic supplies ^{17, 18} and imports from non-(sanctions)senders
Financial transactions restrictions	Gazprombank, VTB Bank, VEB, Eximbank of Russia, Far East and Baikal Region Development Fund OJSC, Federal Center for Project Finance, etc. => lack of financial resources to fund exploration and production activity	National Wealth Fund (NWF) funding, ¹⁹ re-orientation towards financing from non-senders
Bans on transactions with sanctioned entities	Gazprom, Gazprom Neft, Rosneft, Transneft, Surgutneftegaz, Lukoil, Novatek, SJSC Vankorneft, PJSC Verkhnechonskneftegaz, OJSC Angarsk Petrochemical Company, etc. => impossibility to continue wide-range cooperation with IOCs	Diversification towards non-senders
Restrictions in technology transfer	Gazprom, Gazprom Neft, Lukoil, Rosneft, Surgutneftegaz => increasing technological insufficiency, especially in the segment of offshore "green fields" and non-traditional reserves	Substitution by domestic supplies and imports from non-senders ²⁰
Industry sector sanction list	Line pipe, oil well drill pipe, mobile drilling derricks, etc.	Substitution by domestic supplies ^{21, 22} and imports from non-senders
Travel restrictions	Igorj Sechin (Rosneft), Arkady, Boris and Roman Rotenbergs (Stroygazmontazh, etc.), Gennady Timchenko (Gunvor), etc. => limitations on companies' transactions	Re-orientation towards non-senders

Source: Author.

¹⁷ Импортзамещение обойдется в 1,5 трлн рублей [Importozameshchenie Oboidyotsya v 1.5 Trilliona Rublei], *Известия*. April 2, 2015 (<http://izvestia.ru/news/584888>, retrieved June 2, 2015).

¹⁸ Лабькин, 2015.

¹⁹ Лалетина, 2015.

²⁰ Российская "нефтянка" не может жить на западном обеспечении, *Национальная Ассоциация нефтегазового сервиса*. 12 июля 2015. (<http://nangs.org/news/industry/rossijskaya-neftyanka-ne-mozhet-zhit-na-zapadnom-obespechenii-1055>, retrieved July 21, 2015).

²¹ Об утверждении плана мероприятий по импортозамещению в отрасли нефтегазового машиностроения Российской Федерации [Ob Utverzhdenii Plana Meropriyatiy po Importozameshcheniyu v Otraski Mashinostroeniya Rossiiskoi Federatsii]. Министерство Промышленности и Торговли Российской Федерации. Приказ № 645. 16 марта 2015 (<http://minpromtorg.gov.ru/common/upload/files/docs/645.pdf>, retrieved June 2, 2015).

²² Самофалова, Ольга (2015). Санкции помогут вернуть в Россию производство нефтегазового оборудования", [Sanktsii pomogut vernutj Rossii proizvodstvo neftegazovogo oborudovaniya] *Взгляд*, 11 марта (<http://www.vz.ru/economy/2015/3/11/733772.html>, retrieved March 12, 2015).

EU's Harmonisation for Gas Market Regulation and Changes in Institutional Arrangements

Specificity of assets in the energy sector has particular bearings because the inflexibility of the party which endures most of sunk costs creates a problem known as a *hold-up* problem. Gas disputes between Russia and Ukraine in 2006 and 2009 are telling illustrations of this very nature. Lucidly, the only way to eliminate a hold-up problem between the contracting parties is to jointly bear the sunk costs, thereby creating an authentic incentive for sharing the risks associated with the transactions with the asset. Transactions are embedded into uncertainties, both with respect to the behaviour of the contracting parties and with respect to the market developments. Because the frequency of interactions is inversely related to transaction costs, for the purpose of ease of regular dealings, the contracting parties create certain routines and implicit mutual understandings that reduce the need for formal enforcement mechanisms. Frequency is a quality of long-term (or at least long-term-oriented) relationship where *ex ante* – *ex post* gap is non-existent, negligible or manageable. In other words, to commit a long-term relationship the contracting parties need either to have homogeneous or very compatible formal and informal institutions or be ready to attune their differences to a mutually acceptable extent.

Following this line, Russia's diversification away from the European gas markets and towards the Asian consumers appears to be rational. As Russian supplier – Gazprom - faces growing uncertainties of demand in traditional European gas markets following the adoption of the EU's Third Energy Package (TEP), it restructures its export portfolio to include Asia. Especially, Gazprom's long-term contacts with the European customers have been increasingly challenged by the changing IE of the EU's gas market.

Starting from 2009, when the EU developed the TEP,²³ Russia's gas policy has been at sharp contrast with the EU's course to harmonisation of regulation and integration of intra-regional gas markets. Gazprom's business model for Europe has become incompatible with the proclaimed principles of strengthening the independence of regulators; establishment of the Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER); development of cross-border cooperation between Transmission System Operators (TSO) and the creation of European Networks for

---

²³ Market Legislation Energy, European Commission (<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/markets-and-consumers/market-legislation>, retrieved July 12, 2015).

TSOs; and pursuance of transparency in retail markets to benefit consumers. In February 2015, the EU moved further and announced the creation of the Energy Union (EU) based upon such key pillars as energy security through solidarity, an integrated European energy market, increased energy efficiency, decarbonisation of the economy and intensified innovation. Gazprom realises that it needs to revise seriously its current business model for Europe, because such liberalisation and harmonisation of European intra-regional markets will certainly depress the EU's demand for Russia's gas if not immediately then over the medium to long term.

Overall, progressively dynamic process of institutional changes towards integrated liberalised gas market in the EU has been contrasting with Russia's incremental and path dependent statist approach to its gas policy. Indeed, although the introduction of bi-modal gas policy in December 2013 (Shadrina, 2014a) partly liberalised the segment of LNG exports,²⁴ the monopolistic status of Gazprom in the pipeline gas sector and, in particular, in export of pipeline gas has been preserved.

For a number of reasons, but mainly because of economic downturn and competition from new suppliers, Gazprom faces decreasing demand in Europe. Moreover, the European Commission makes it clear that if Gazprom intends to continue its exports to Europe, it shall transform its business model built upon long-term contracts (LTCs), destination clauses, and oil indexation, in line with the EU gas market regulatory framework. In addition, the EU has been signalling that more constructive gas relations with Ukraine are very much anticipated.²⁵ Initially Gazprom was rather firm about discontinuing the transit via Ukraine after the current contract expires in 2019,²⁶ but recently it has been disclosed that the company examines the possibilities beyond 2019.^{27, 28}

Attempting to retain its market share in Europe, Gazprom has been

²⁴ "Russia Approves LNG Export Liberalisation Law", *Argus Media*, December 2, 2013. (<https://www.argusmedia.com/News/Article?id=877545>, retrieved December 2, 2013).

²⁵ EU Condemns Russia's Plans to Ditch Gas Transit through Ukraine by 2019, *RT*, July 15, 2015 (<http://www.rt.com/business/273898-european-commission-ukraine-gas/>, retrieved July 15, 2015).

²⁶ "Russia Has no Plans to Renew Contract for Gas Transit via Ukraine After 2019", *Oil & Gas Russia*, April 14, 2015 (<https://www.oilandgaseurasia.com/en/news/russia-has-no-plans-renew-contract-gas-transit-ukraine-after-2019-%E2%80%94minister#sthash.l2Z7XOG0.dpuf>, retrieved July 12, 2015).

²⁷ "Putin Instructed Gazprom to Conduct Talks with Ukraine on Gas Transit after 2019", *Caspian Barrel*, June 29, 2015 (<http://caspianbarrel.org/?p=32053>, retrieved July 12, 2015).

²⁸ Lossan, Alexei (2015). "Why Gazprom became so flexible?", *Russia beyond the Headlines*, July 6, 2015 (http://asia.rbth.com/business/2015/07/06/why_gazprom_became_so_flexible_47497.html, retrieved July 20, 2015).

demonstrating particular flexibility in pricing mechanisms. If, a result of adjustment of its business practises, Gazprom's gas is transparently priced and competitive, there is no economic reasoning for the European consumers to reject these offers over the Eurasian pipeline gas and LNG imports from Qatar, Australia or the US.

Effects of Sanctions and EU's Gas Market Harmonisation on Russia's Gas Sector

The St. Petersburg Economic Forum (Forum) in June 2015 revealed a wary attitude of western business to the Russian economy under sanctions. The total value of the deals concluded at the 2015 Forum was estimated at \$5.4 bn, or by \$2bn less than in 2014. The sanctions exposed especially critical dependency of Russia's energy sector on foreign technology. Ministry of Energy assesses the share of Russia's own technologies for the development of traditional oil and gas deposits at 80 per cent, for hard-to-extract hydrocarbon resources - at 40-60 per cent and for shelf (offshore) resources at less than 20 per cent.²⁹

Under the sanctions, Russian energy companies have been hoping to receive the national government support through the means of the NWF (not much was actually allotted³⁰), as well as via the funding for import-substitution programs managed by the Ministry of Economic Development (Shadrina 2015e). Also, domestic energy companies themselves have been inventive in their attempts to bypass the imposed restrictions.³¹ Yet, the combined effect of sanctions, EU's reforms and declining energy prices can be clearly sensed through the progress of recently proposed gas projects (Table 4).

---

²⁹ Лабыкин, Александр (2015). "Долгий путь к своим" [Dolgii Putj k Svoim]. *Эксперт*, March 14 (<http://expert.ru/expert/2015/12/dolgij-put-k-svoim/>, retrieved June 23, 2015).

³⁰ Минфин затягивает выделение средств ФНБ нефтяным компаниям, *Пронедра*, 3 июня 2015 (<http://pronedra.ru/oil/2015/06/03/minfin-ekonomit-denigi-fnb/>, retrieved July 3, 2015).

³¹ Лабыкин, Александр (2014). "В санкциях полно лазеек" [V sanktsiyah polno lazeek] *Эксперт*, № 40 (917), 29 сентября (<http://expert.ru/expert/2014/40/v-sanktsiyah-polno-lazeek/>, retrieved February 12, 2015).

Table 4: Principal Developments in Russia's Gas Sector (as of the end of July 2015)

Com-pany	Re-gion	Started	High Probabil-ity of Imple-mentation	Scrapped* or Post-2020	Recent Developments under Sanctions
Gaz-prom (GP)	East	PoS gas pipeline, 5 bcm/a commis-sioning 2018	PoS-2 (Altai) 3 rd train LNG plant Sakhalin II, 5 Mt/y	Vladivos-tok, LNG plant, 5 Mt/a (→15 Mt/y)	PoS construction started in September 2014; CNPC started its part of PoS in Heihe in June 2015; PoS cost \$55-70 bn; GP's possibility to fund out of \$25bn of CNPC's advanced payment; negotiations on Altai (PoS-2) continue, agreement ex-pected within 2015; Sakhalin-2 is the world's most efficient LNG project (111% capacity) ³² . GP and Shell signed agreement on Sakhalin-s 3 rd train on June 18, 2015. GP retains monopolist position in pipeline sector; GP's main strategy is expansion of exports to China
	West		TS, 1 line (15.75 bcm), 2016 NS-2, 1 line (27.5 bcm), 2019	the South Stream* NS-2, 2 nd line; TS 2-4 lines Baltiisky LNG 8Mt/y	TS: GP, Botas and others; GP started and stopped some construction works along former South Stream route; funding of \$17.2 bn (€15.5bn) for the TS is unclear; NS-2: GP and Royal Dutch Shell (together with Ger-many's E.ON and Austria's OMV) to fund 30% of \$11.2bn (€9.9bn) and 70% - via bank loans.
Rosneft (RN)	East			Daljnevos-tochny LNG plant 5 Mt/a (→15 Mt/y)	RN sought access for its 8 bcm/y gas from Sakhalin I to GP infrastructure, but failed to receive it; RN sold 10% equity in Vankor to CNPC and offered 10% to ONGC; RN agreed with BP on 20% equity (approx. \$700m) in Taas-Yuryakh Neftegazodobycha, (JV) to further de-velop Sredne-Botuobinskoye oil field (SPBEF-2015); affected by sanctions RN is less likely (compared to the prior to the sanctions) to succeed in its LNG strategy; oil may remain RN's major business in the short-term; China is RN's major and growing oil importer;
	West and East			(coopera-tion with Alltech Group) Pe-chora LNG 10Mt/y	RN seeks trial liberalisation of gas export from 2016; price liberalisation and export liberalisation with some elements of government regulation by 2019-2022; full liberalisation, including gas export by 2022-2025 ³³
No-vatek (NT)	West and East	Yamal, LNG plant 16.5 Mt/y	Arctic LNG 1, Arctic LNG 2, Arctic LNG 3		3 new Arctic LNG export projects approved 13.10.2014; affected by sanctions NT is yet likely to proceed with its LNG business; NT concludes 23-yr 1 Mt/y contract with France's ENGIE (f. GDF SUEZ) June 2, 2015

Source: Author.

³² Производство СПГ России объявлено самым эффективным, 24 июля 2015 (<http://icontrade.ru/information/news/?id=1083>, retrieved July 25, 2015).

³³ Серов, Михаил и Папченкова Маргарита (2015). «Роснефть» хочет разделить «Газпром» и полностью лишить его экспортной монополии. *Ведомости*, 23.07.2015 (<http://www.vedomosti.ru/business/articles/2015/07/23/601845-rosneft-hochet-razdelit-gazprom-i-polnostyu-lishit-ego-eksportnoi-monopolii>, retrieved July 25, 2015).

In the west, Russia faced serious setbacks in negotiations with Turkey over the TS. After the Parliamentary elections Turkey's domestic political environment changed making it clear that the country will not accept a role of a mere transport corridor for the Russian gas. If any Europe-oriented project with Russian gas is to be implemented on the Turkish land, it would demand more profound engagement allowing Turkey to fulfil its longstanding aspirations for becoming a gas hub.³⁴ Manoeuvring to strengthen its negotiating position vis-à-vis Turkey, in June 2015 Gazprom has announced that Royal Dutch Shell and its long-time gas buyers in Europe – Germany's E.ON and Austria's OMV – had agreed to build the NS-2 project. The 9.9 bn euros (\$11.2 bn) NS-2 is said to be financed in a manner similar to the NS: 30 per cent came from shareholders and 70 per cent - from the bank loans. Supported by the European energy companies, the latter, however, has no backing from the European energy authorities, which set a target of no more than 25 per cent of gas from one supplier as one of the criteria for geographical diversification.

Gazprom is interested to maintain cooperation with its international counterparts. At the 2015 Forum Gazprom announced the agreement with Shell, which envisages an expansion of the firms' joint \$20 bn Sakhalin II LNG plant in the form of 3rd train of annual capacity 10 Mt, as well as global upstream asset swaps.³⁵ Yet, Total decided to return Gazprom its 25 per cent share in Shtokman Development AG, created in 2008 to develop the first phase of the Shtokman gas field. Sanctions is one of the reasons for such decision. Total is said to have received permission from the French government to work only on three projects in Russia: Yamal LNG, Kharyaginsky and Thermokarst deposits. Another reason for Total's pullout is the overproduction of gas in the American market, for which the Shtokman gas was originally intended. Experts believe that the project may regain international relevance in 5-7 years.³⁶

As far as gas cooperation with China is concerned, the PoS construction started in Russia's Yakutia in September 2014, but the negotiations over the PoS-2 (Altai) seem to have slowed down. The latter is largely affected by two factors: the

³⁴ Abay, Emre Gurkan (2015). "Major Obstacles Stand in way of 'Turkish Stream', *Anadolu Agency*, July 23, 2015 (<http://aaenergyterminal.com/newsRegion.php?newsid=5913464>, retrieved July 23, 2015).

³⁵ "Russia's Gazprom Building Global Alliance with Shell", *Moscow Times*, 23 June 2015. (retrieved from <http://www.themoscowtimes.com/business/article/russias-gazprom-building-global-alliance-with-shell/524289.html>, 26 June 2015).

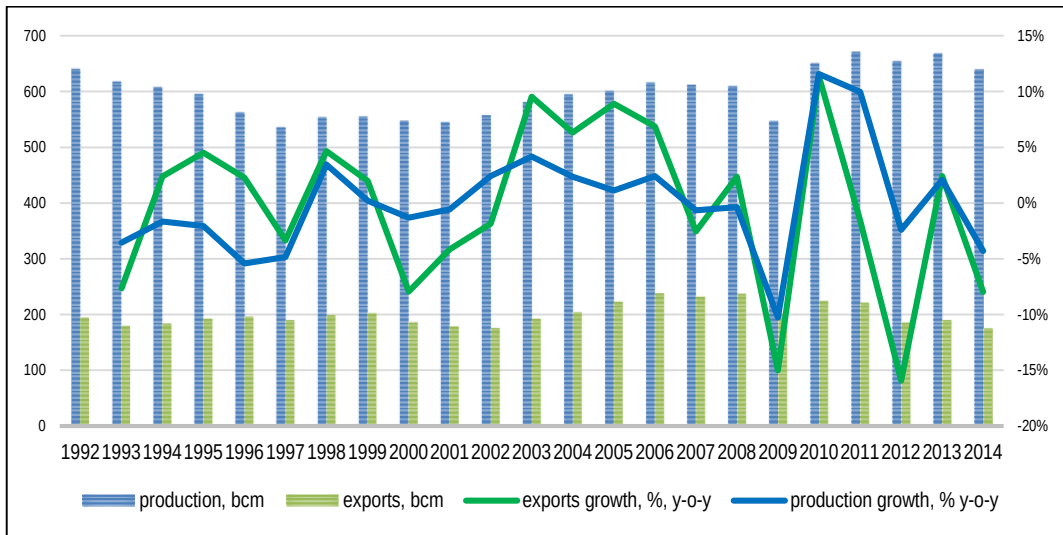
³⁶ "France's Total to Return 25% Stake in Shtokman Gas Field Project to Gazprom", *Sputnik News*, 24 June 2015 (retrieved from <http://sputniknews.com/business/20150624/1023774908.html#ixzz3e4e91U5V>, 25 June 2015).

uncertainty of gas demand in the circumstances of China's decelerating economic growth; and the uncertainty about the future dynamics of energy prices. China appears to be willing to wait until these trends reveal more clarity.

(How) Can Russia Optimise its Strategy for Gas Export Diversification?

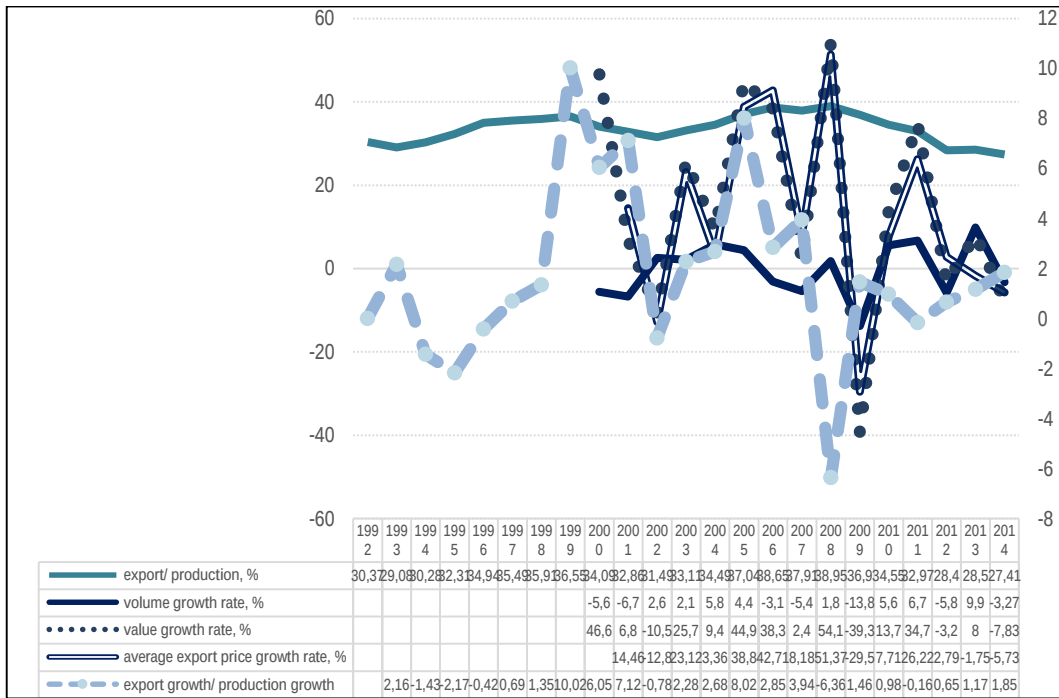
Figures 5 and 6 demonstrate fluctuations in Russia's gas export. The volatility is especially significant for the indicators of value of export. Also, while the share of export in production remains relatively stable, the parameter "export growth/ production growth" displays great variability.

Figure 5: Russia's Gas Production and Export (volume, bcm and growth rate, %)

Source: Author, based on <http://minenergo.gov.ru/activity/gas/> and http://www.cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/gas.htm&pid=svs&sid=vt3.

Figure 6: Indicators of Volatility of Russia's Gas Production and Export
(%, left-hand axis and times, right-hand axis)

Source: Author, based on and http://www.cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/gas.htm&pid=svs&sid=vt3.

Given that pipeline gas is entirely Europe/West-oriented, two principal aspects seem to be especially relevant for the optimisation of Gazprom's diversification strategy; these are: improving cost efficiency and embracing competition.

Several facts and figures may help assess the scale of the problem of efficiency. Most recent Russia's gas policy and Gazprom's decisions have at times been dubious, to say the least. Gazprom, for instance, has spent RUR 51.7 BN (about \$880 mn) for simply keeping the Italian Saipem ready for the construction of, initially, the South Stream and later on of the TS. After Gazprom eventually terminated the contract in July 2015, Saipem intended to seek some penalty for the cancellation of the contract. What is more, Gazprom has already endured tremendous expenditures on the expansion of the domestic pipeline infrastructure to link with the TS (the Southern Corridor). These are assessed at RUR 279.2 bn (\$4.66

bn) in 2011-2014 with a plan for 2015 at RUR 278 bn, which is currently put on hold. On total, Gazprom is said to have wasted RUR 2.4 trn (approximately \$400 bn) on unfeasible undertakings,³⁷ this equals to current capitalisation of Rosneft.

Speaking of transit, it needs to be understood that even if Gazprom eliminate Ukraine as a route for pumping natural gas to Europe after 2019, it will still need to cover about \$1 bn in annual transit fees to Slovakia and Bulgaria with which it has contract till 2028 and 2030, respectively. The fact that Ukraine's Naftogaz, earned about \$2 bn in transit fees from Gazprom in 2014, which is equal to about 6 per cent of Ukraine's budget revenues (Gazprom generates about 8 per cent of Russia's GDP) needs to be attended with more consideration by all the parties interested in finding a better solution for the European gas supply security. Also, Ukraine's role in transit of Russia's gas may require more impartial analysis, because the available data suggests that Gazprom spent \$43 to ship each 1,000 cubic metres via the Nord Stream in 2014 compared to \$33 via Ukraine.³⁸

To enable the Asian vector, Gazprom relies on the Russian government's fiscal incentives.³⁹ Starting from January 1, 2015, there is, for instance, zero severance tax rate for natural gas from the fields in Yakutia and Irkutsk Region for 15-year term since the start of commercial production with further severance tax growth from 0.1 to a full rate during ten year. There is also zero corporate property tax rate for gas trunklines and constructions being their essential process part, gas production facilities, helium production and storage facilities located in Yakutia, the Irkutsk and Amur Regions until January 1, 2035. The total value of tax exemptions associated with the implementation of the PoS pipeline is estimated at \$1 bn (Shadrina 2015a).

Without a doubt, Gazprom has commercial interests to continue gas business in the European markets. The company has certain advantage here owing to geographical location. The Soviet era built infrastructure is operated at relatively low costs, while the extensions and new routes are gradually constructed. Since the end of 2014, both Russia and the EU have engaged into a marathon of new pipeline projections. Gazprom needs to understand that any project based upon the traditional

---

³⁷ Серов, Михаил (2015). «Газпром» пострадал от мании добычи. *Ведомости*, № 3883. 29.07.2015 (<http://www.vedomosti.ru/business/articles/2015/07/29/602559-gazprom-potratil-24-trln-rub-na-nevostrebovannie-proekti#.VbhUZ2Flwa0.facebook>, accessed July 29, 2015).

³⁸ Golubkova et al., 2015.

³⁹ On the Amendments to the Law of the Russian Federation on Subsoil Resources and Individual Legislative Acts of the Russian Federation. Federal Law No. 364-FZ. November 30, 2011.

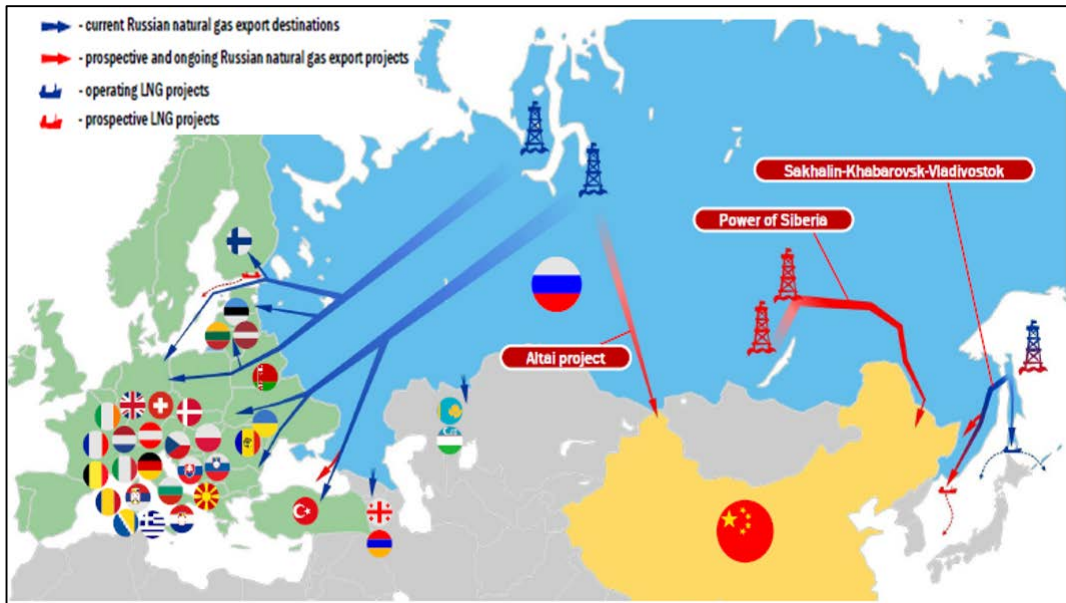
business model has no chance to succeed in Europe. On the other hand, the EU needs to realise that fulfilling its target of “diversification away from Russia’s gas at any cost” is highly irrational as it requires building new infrastructure, especially in Eastern Europe, where the density of pipeline network is relatively low and the capacity of LNG terminals is insufficient. When counting the costs associated with the construction of new re-gasification terminals, long-distance pipelines to bring gas from Azerbaijan, Turkmenistan and possibly even from as far as Iran and Iraq, Russia’s supplies are more price competitive for European consumers. In addition, it is obvious that it will take some time for the alternative supplies to reach the volumes comparable with the current Gazprom’s exports. The rational way of doing business is to attempt to find mutually acceptable solutions for the institutional divergence.

Despite higher production costs in Russia’s east, geographical proximity to the Asian consumers makes transportation costs relatively lower, which in turn promises certain price competitiveness. Overall, if, Russia-based gas producers (national and international) are seriously interested in developing their Asian portfolios they are likely to find export opportunities in both pipeline and LNG segments.

Touching upon the issue of competition, a result of financial and technological sanctions on Russia’s largest energy companies as well as Russia’s LNG export liberalisation, the competition in the domestic gas sector is intensifying. Gazprom’s monopoly is increasingly challenged by the aspirations of its principal rivals to export to the European markets (Novatek, LNG) and Asian markets (both Novatek (LNG) and Rosneft (LNG and pipeline gas)). So-called independent gas producers are also steadily gaining their share in Russian gas sector. It appears that Gazprom, which is accustomed to operate in monopolistic market, has no choice but to prepare itself for the transformations that competitive market demands from a supplier. In Europe, while attempting to pursue its new undertaking - Turkish Stream – in compliance with the EU’s Third Energy Package (TEP) regulations, Gazprom will first compete with Azerbaijani SOCAR promoting its TANAP and TAP gas pipelines and later on with more producers from Central Asia and beyond, which are likely to follow suit. By concluding the PoS gas pipeline deal with China’s CNPC, Gazprom proved its competitiveness vis-a-vis Central Asian exporters. The developments on the PoS-2 (Altai) pipeline will demonstrate whether Gazprom’s competitive advantage is sustainable. Even though China’s gas imports growth rates are declining gradually due to modest economic growth coupled with success in indigenous gas (coalbed methane and shale gas) development, the country depends

for over 30 per cent on imported gas (Shadrina 2014c). Importantly, the development of LNG receiving infrastructure does not defy the prospects for pipeline gas imports. China's wariness concerning the security of sea-lanes is one of the determinants behind its decision to create a pipeline link with Russia. Central Asian supplies do not undermine Russia's prospects in China, because as China expands its domestic West-East Pipeline (WEP) network, more gas is needed for its less developed provinces in northeast and northwest. No less important, Central Asian producers have also realised the benefits of export diversification and now are willing to direct some of their supplies to the European markets.

Map 3: Gazprom's Gas Export Destinations

Source: <http://www.gazprom.ru/f/posts/38/513195/gazprom-investor-day-presentation-2015.pdf>.

Overall, the competition in the European and Asian markets does not bar Gazprom from entry into the markets. As diversification has become the principal strategy of all the players involved, every actor has a chance to succeed in a chosen market. The payoff is to be determined by the timeliness and efficiency of strategic moves. The most critical matter Gazprom needs to address, and this is equally vital for both European and Asian markets, is development of a business model that can help the company adapt to the ongoing gas market transformations. Although gas business is not a genuinely global market, it has certainly become more globalised with the supply-demand dynamics overcoming purely regional limits, which in turn

informs the expectations for a more transparent price (free from arbitrage component) and efficient pricing systems. In the west, Gazprom's task is to adjust its business model to enable the continuation of gas relations with Europe in the long-run, while in the east the company needs to establish an effective strategy for the Chinese and even broader for other Asian markets.⁴⁰ In either case, the success is to be defined by the capability to operate in the environment of intensifying price competition. Given Gazprom's poor financial performance in 2014 and the beginning of 2015, the company needs to focus on strategically prudent investment decisions, financial discipline and cost-effective solutions.

Conclusion

The sanctions inflicted damage to Russia's energy sector (and broader, spreading to the rest of its energy-dependent economy) and induced further transformation in Russia's gas policy towards Asia (Shadrina, 2014b, 2015e). Diversification has been the dominant strategy for the EU's and Russia's energy policy even prior to the sanctions. What sanctions have brought is a significant change in the IE, which is why albeit not the cause of energy policy transformations, sanctions may yet be seen as facilitator of the latter.

Asia's role in Russia's gas exports is projected to grow dramatically turning the region into Russia's key market. Yet, Russia's understanding of diversification does not exclude Europe. In the meantime, Russia and the EU appear to have engaged in the diversification rush at any cost, casting commercial reasoning and profit-maximisation logic aside. Russia's determination to commence with the construction of the TS gas pipeline in the beginning of 2015 was not supported by feasibility studies, preparatory contractual work and in absence of an intergovernmental Russia-Turkey agreement. Uncertainty has been lingering about every aspect of the project. The EU, on the other hand, has been hurriedly negotiating supply terms with alternative pipeline gas exporters who possess the potential to ship not more than 10 bcm/y to the South European markets not earlier than by 2020.

The TS appears to be expedient for Russia for several reasons (Shadrina, 2015d). One of the most important impacts of the TS is that it can help Russia conduct a realistic Eurasian gas policy. Objectively, in a more competitive

---

⁴⁰ Серов, Михаил (2015). Алтайскую трубу некуда тянуть. *Ведомости*, № 3878. 22.07.2015 (<http://www.vedomosti.ru/business/articles/2015/07/22/601621-zaklyuchenie-vtorogo-gazovogo-kontrakta-s-kitaem-otkladivaetsya>, retrieved July 24, 2015)

environment, Gazprom needs to engage in cooperation with the Caspian and Central Asian, as well as with other possible suppliers for the Southern Gas Corridor (SGC) project. In turn, such cooperation among Russian and Central Asian exporters is likely to define the terms of their competition in the Chinese market while helping to determine the parameters of Russia's Asian pipeline gas policy. This may prove to be the very way to transform the existing disconnected regional gas markets into a more coordinated marketplace with a more uniform price.

Thus, the materialisation of diversification strategy requires certain institutional changes in the realm of Russia's gas policy: more specifically, a transformation towards more genuine liberalisation of gas business in Russia, so that Gazprom would become more prepared to compete in the international markets.⁴¹

Speaking beyond the scale of particular projects, the year 2015 has revealed an array of new opportunities for improving institutional cohesiveness in Asia. Russia, China and other members of the Shanghai Cooperation Organisation and BRICS have declared that energy cooperation becomes one of the area for coordinated policy and cooperation.⁴² The BRICS initiative for the New Development Bank and China's Asian Infrastructure Investment Bank are vital for the financial support of such multilateral initiatives.

---

⁴¹ Минэнерго выступило за сохранение монополии «Газпрома» на экспорт, 28.07.2015. *Интерфакс/Ведомости* (<http://www.vedomosti.ru/business/news/2015/07/28/602483-minenergo-vistupilo-za-sohranenie-monopolii-gazproma-na-eksport>, accessed July 29, 2015).

⁴² Лидеры стран БРИКС договорились о расширении сотрудничества в области энергетики и энергоэффективности. [Lidery stran BRIKS dogovorilisj o rashirenii sotrudnichestva v oblasti energetiki i energoeffektivnosti] Министерство Энергетики. 9 июля 2015. (http://minenergo.gov.ru/press/min_news/2935.html, retrieved July 10, 2015).

BIBLIOGRAPHY

Baldwin, David (1985). *Economic Statecraft*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Bapat, Navin A., Tobias Heinrich, Yoshiharu Kobayashi and T. Clifton Morgan (2013). "Determinants of Sanctions Effectiveness: Sensitivity Analysis Using New Data", *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, 39 (1), 79-98. (<https://scholarship.rice.edu/bitstream/handle/1911/70806/Determinants%20of%20Sanctions.pdf?sequence=1>, retrieved June 20, 2015).

Bergeijk van, Peter A.G. and Muhammad Shahadat Hossain Siddiquee (2015). "Bias and Methodological Change in Economic Sanction Reconsidered", *Discussion Paper No. 2015-33*. May 05, 2015 (<http://www.economics-ejournal.org/economics/discussionpapers/2015-33>, retrieved June 20, 2015).

Bershidsky, Leonid (2015). "Primakov Would Have Run Russia as Putin Has", *Bloomberg View*, June 26, 2015 (<http://www.bloombergview.com/articles/2015-06-26/primakov-would-have-run-russia-as-putin-has>, retrieved June 27, 2015).

Bershidsky, Leonid (2015). "Russia's Pivot to China is Real", *Bloomberg View*, June 25, 2015 (<http://www.bloombergview.com/articles/2015-06-25/russia-s-pivot-to-china-is-real>, retrieved June 27, 2015).

Carim, Xavier, Audie Klotz and Olivier Lebleu (1999). "The Political Economy of Financial Sanctions" in Neta C. Crawford and Audie Klotz (eds.), *How Sanctions Work?: Lessons from South Africa*, New York: St. Martin's Press.

Cohen, Solomon I. (2009). *Economic Systems Analysis and Policies: Explaining Global Differences, Transitions and Developments*, Palgrave, Macmillan.

Collins, Joseph J. and Gabrielle D. Bowdoin (1999). *Beyond Unilateral Economic Sanctions*, Washington, DC: Center for Strategic and International Studies.

Ćwiek-Karpowicz, Jarosław et al. (2015). *Sanctions and Russia*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych: Warszawa.

Davis, Lance E., and Douglass C. North (1971). *Institutional Change and American Economic Growth*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dizaji, Sajjad Faraji and van Bergeijk, Peter A.G. (2013). "Potential Early Phase Success and Ultimate Failure of Economic Sanctions: A VAR Approach with an Application to Iran", *Journal of Peace Research*, 50, 721-736.

Drezner, Daniel (2011). "Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice", *International Studies Review*, 13, 96-108.

Drezner, Daniel W. (1999). *The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations*, New York: Cambridge University Press.

Drezner, Daniel W. (2000). "The Complex Causation of Sanction Outcomes" in Steve Chan and A. Cooper Drury (eds.), *Sanctions as Economic Statecraft: Theory and Practice*, New York: St. Martin's.

Energy Union Package (2015). European Commission, Brussels, February 25 (http://ec.europa.eu/priorities/energy-union/docs/energyunion_en.pdf, retrieved March 1, 2015).

"EU-Turkey Strategic Energy Partnership", Interview with Mehmet Ögütçü. July 20, 2015 (<http://www.naturalgaseurope.com/mehmet-ogutcu-eu-turkey-strategic-energy-partnership-24605>, retrieved July 21, 2015).

Farrall, Jeremi M. (2007). *United Nations Sanctions and the Rule of Law*, Cambridge University Press: Cambridge.

Farzanegan, Mohammad Reza, Mohammad Mohammadikhabbazan and Hossein Sadeghi (2015). "Effect of Oil Sanctions on the Macroeconomic and Household Welfare in Iran: New Evidence from a CGE Model", Joint Discussion Paper Series in Economics No. 07-2015 (https://www.uni-marburg.de/fb02/makro/forschung/magkspapers/paper_2015/07-2015_farzanegan.pdf, retrieved June 20, 2015).

Galtung, Johan (1967). "On the Effects of International Economic Sanctions", *World Politics*, 19 (3), 377-416.

Gas Export and Enhancing Reliability of Gas Supply to Europe. Gazprom's Press

Conference, June 9, 2015 (<http://www.gazpromvideo.ru/en/gazprom-press-conferences/2015/export/>, retrieved 26 June 2015).

“Gazprom in Eastern Russia, Entry into Asia-Pacific Markets”, Gazprom’s Press Conference, June 16, 2015 (<http://www.gazpromvideo.ru/en/gazprom-press-conferences/2015/pacific-rim/>, retrieved 26 June 2015).

“Gazprom’s Financial and Economic Policy”, Gazprom’s Press Conference, June 25, 2015 (<http://www.gazprom.com/f/posts/57/009788/presentation-press-conference-2015-06-26-en.pdf>, retrieved 26 June 2015)

Golubkova, Katya, Pinchuk, Denis and Lopatka, Jan (2015). “Bypassing Ukraine will be Costly for Russia’s Gazprom”, *Reuters*, July 16 (<http://www.reuters.com/article/2015/07/16/ukraine-crisis-gazprom-idusl5n0zv1km20150716>, retrieved July 20, 2015).

Hovi, Jon, Robert Huseby, Detlef F. Sprinz (2005). “When Do (Imposed) Sanctions Work?”, *World Politics*, 57, 479-499.

Hufbauer, Gary Clyde and Jeffery J. Schott (1985). “Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy”, Institute for International Economics: Washington, D. C.

Hufbauer, Gary Clyde, Kimberly Ann Elliott, Tess Cyrus, Elizabeth Winston (1997). “US Economic Sanctions: Their Impact on Trade, Jobs, and Wages Working Paper Special”, Peterson Institute for International Economics, April (<http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=149>, retrieved July 13, 2015).

Hufbauer, Gary Clyde, Jeffery J. Schott and Kimberly Ann Elliot (1990). *Economic Sanctions Reconsidered*, 2nd edition, Peterson Institute for International Economics: Washington, D. C.

Hufbauer, Gary Clyde, Jeffery J. Schott, Kimberly Ann Elliot and B. Oegg (2007). *Economic Sanctions Reconsidered*, 3rd edition, Peterson Institute for International Economics: Washington, D. C.

Kaempfer William H. and Anton D. Lowenberg (2007). "The Political Economy of Economic Sanctions" in Todd Sandler and Keith Hartley (eds.), *Handbook of Defense Economics*, Vol. 2.

Karaganov, Sergei, et al. (2012). "Toward the Great Ocean, or the New Globalization of Russia", Valdai Discussion Club Analytical Report. Moscow, July.

Karaganov, Sergei, et al. (2014) "Toward the Great Ocean-2, or Russia's Breakthrough to Asia", Valdai Discussion Club Analytical Report. Moscow, February.

Karaganov, Sergei, et al. (2015) "Toward the Great Ocean-3. Creating Central Eurasia. The Silk Road Economic Belt and the Priorities of the Eurasian States' Joint Development", Valdai Discussion Club Analytical Report. Moscow, June.

Kashcheeva, Mila and Tsui, Kevin (2014). *Why Do Oil Importers Diversify Their Import Sources Politically? Evidence from U.S. Firm-Level Data*", Institution of Developing Economies. IDE Discussion Paper No. 458.

Kashcheeva, Mila and Tsui, Kevin (2015). *Political Influence in Commercial and Financial Oil Trading: The Evidence from US Firms*", Institution of Developing Economies. IDE Discussion Paper No. 491.

Lacy, Dean, Emerson M. S. Niou (2004). "A Theory of Economic Sanctions and Issue Linkage: The Roles of Preferences, Information and Threats", *The Journal of Politics*, 66 (1), 25-42.

Lam, San Ling (1990). "Economic Sanctions and the Success of Foreign Policy Goals", *Japan and the World Economy*, Vol. 2.

Leyton-Brown, David (1987). "Lessons and Policy Considerations about Economic Sanctions", David Leyton-Brown (ed.), *The Utility of International Economic Sanctions*, New York: St. Martin's Press.

Lindsay, James M. (1986). "Trade Sanctions as Policy Instruments: A Re-examination", *International Studies Quarterly*, No. 30.

Lopez, George A. and David Cortright (1995). "Economic Sanctions in Contemporary Global Relations," and Kimberly Ann Elliot, "Factors Affecting the Success of

Sanctions”, in David Cortright and George A. Lopez (eds.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?* Boulder, Colorado: Westview Press.

Lossan, Alexei (2015). “Is Gazprom cutting the Turkish Stream in half?”, *Russia beyond the Headlines*. July 17, 2015 (http://asia.rbth.com/business/2015/07/17/is_gazprom_cutting_the_turkish_stream_in_half_47821.html, retrieved July 20, 2015).

Lossan, Alexei (2015). “Why Gazprom became so flexible?”, *Russia beyond the Headlines*. July 6, 2015 (http://asia.rbth.com/business/2015/07/06/why_gazprom_became_so_flexible_47497.html, retrieved July 20, 2015).

Mañosa, Carla C. (2014). “International Sanctions: Legal Basis, Types and Effectiveness Analysis”, European Rim Policy and Investment Council. Report, April (<http://erpil.org/wp-content/uploads/2014/05/economical-sanctions-legal-basis-types-and-effectiveness.pdf>, retrieved June 20, 2015).

Martin, Lisa L. (1992). *Coercive Cooperation: Explaining Multilateral Economic Sanctions*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Mastanduno, Michael (2000). “Economic Statecraft, Interdependence, and National Security: Agenda for Research”, Jean-Marc F. Blanchard, Edward D. Mansfield, and Norrin M. Ripsman, *Power and the Purse: Economic Statecraft, Interdependence, and National Security*. Portland, OR: Frank Cass.

Miyagawa, Makio (1992). *Do Economic Sanctions Work?*, New York: St. Martin’s Press.

Morgan, T. Clifton and Schwebach, Valerie L. (1997). “Fools Suffer Gladly: The Use of Economic Sanctions in International Crises”, *International Studies Quarterly*, No. 41.

Moriguchi, Chiaki (2000). The Evolution of Employment Relations in U.S. and Japanese Manufacturing Firms, 1900-1960: A Comparative Historical and Institutional Analysis. National Bureau of Economic Research. NBER Working Paper Series. Working Paper 7939 (<http://www.nber.org/papers/w7939.pdf>, retrieved June 17, 2015).

Nincic, Miroslav (2010). *The Logic of Positive Engagement*, Cornell University Press.

North, Douglass (1981). *Structure and Change in Economic History*, New York and London: W. W. Norton & Company.

North, Douglass (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University.

North, Douglass (1991). "Institutions", *The Journal of Economic Perspectives*, 5 (1), 97-112.

North, Douglass (2005). *Understanding the Process of Economic Change*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Nossal, Kim Richard (1999). "Liberal Democratic Regimes, International Sanctions, and Global Governance", in Raimo Vayrynen (ed.), *Globalization and Global Governance*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Ostrom, Elinor (2005). *Understanding Institutional Diversity*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Pape, Robert A. (1997). "Why Economic Sanctions Do Not Work?", *International Security*, 22 (2), 98-106.

Post-Iran Deal, Azerbaijan Eyes Energy Transit Opportunities. *Natural Gas Europe*. July 16, 2015 (<http://www.naturalgaseurope.com/iran-deal-azerbaijan-energy-transit-opportunities-business-24665>, retrieved July 20, 2015).

Shadrina, Elena (2014a). "Russia's Natural Gas Policy toward Northeast Asia: Rationales, Objectives, and Institutions", *Energy Policy*, 74, 54-67.

Shadrina, Elena (2014b). "Russia's Gas Policy in Asia: The Driving Forces and the Nature of Institutional Changes", *International Journal of Business and Management*, 2 (4), 60-79.

Shadrina, Elena (2014c). "Russia's Dilemmas about China's Gas Market", *The North-east Asian Economic Review*, 2 (2), 39-62.

Shadrina, Elena (2015a). "Russia's Pivot to Asia: Rationale, Progress and Prospects for Oil and Gas Cooperation", *Region: Regional Studies of Russia, Eastern Europe and Central Asia*, 4 (1), 95-128.

Shadrina, Elena (2015b). 「ウクライナ危機がロシアのエネルギー政策に与える影響：北東アジアでのロシアの天然ガス政策を中心に。」 [Ukuraina Kiki ga Rosia no Enerugii Seisaku ni Ataeru Eikyou: Hokutou Ajia de no Tennen Gasu Seisaku wo Chuushin ni, The Ukrainian Crisis: Impact on Russia's Energy Policy and Russia's Gas Policy in Northeast Asia] *ERINA REPORT*. No. 124, June 2015, 21-22, 34 (Japanese).

Shadrina, Elena (2015c). "Turkish Stream for Russia's Pivot to Asia", Presentation at Eurasian Natural Gas Infrastructure Conference, Istanbul, June 9-10 (<http://www.engi-conference.com/Meiji.pdf>, retrieved June 12, 2015).

Shadrina, Elena (2015d). "Turkish Stream for Russia's Eurasian Gas Policy", *EPPEN Analysis*, Institute for Energy Markets and Policies (EPPEN), June 23 (<http://www.eppen.org/en/index.php?sayfa=Yorumlar&link=&makale=188>, retrieved June 25, 2015).

Shadrina, Elena (2015e). "Shifts in Russia's Pipeline Gas Policy: An Insight into Premises and Consequences", *Journal of Siberian and Far Eastern Studies*, 12, 8-43.

Shojai, Siamak and Patricia S. Root (2013) "Effectiveness of Economic Sanctions: Empirical Research Revisited", *International Business and Economics Journal*, 12 (11), 1479-1490.

The EU's Non Energy Union. *Natural Gas Europe*. July 16, 2015 (<http://www.naturalgaseurope.com/iran-deal-azerbaijan-energy-transit-opportunities-business-24665>, retrieved 20, 2015).

"The History of Turkish-Russian Relationship", (<http://enerjiuzmani.blogspot.jp/2015/07/july-08-2015-energy-cooperation-in-8.html#more>, retrieved July 20, 2015).

Tsebelis, George (1990). "Are Sanctions Effective? A Game-Theoretic Analysis", *The Journal of Conflict Resolution*, 34 (1), 3-28.

Tsuki, Saori (2015). "The Need for a Flexible Japanese Approach to the Asian Infrastructure Investment Bank", Nippon.com, May 26, 2015 (<http://www.nippon.com/en/currents/d00178/>, retrieved June 17, 2015).

Vatn, Arild (2005). *Institutions and the Environment*, Cheltenham: Edward Elgar.

Williamson, Oliver E. (1995). "The Institutions and Governance of Economic Development and Reform", *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*.

Williamson, Oliver E., (1996). *The Emergence of Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Yafimava, Katja (2015). "Evolution of Gas Pipeline Regulation in Russia: Third Party Access, Capacity Allocation and Transportation Tariffs", *The Oxford Institute for Energy Studies*. NG 95. March.

Fitch: добыча нефти в РФ может снизиться в 2016 году из-за низких цен на нефть и санкций, *Национальная Ассоциация нефтегазового сервиса*, 14 июня 2015 (<http://nangs.org/news/industry/fitch-dobycha-nefti-v-rf-mozhet-snizitsya-v-2016-godu-iz-za-nizkikh-tsen-na-neft-i-sanktsij>, retrieved July 14, 2015).

Rosneft, Statoil Confirm Technology Partnership. *Natural Gas Europe*, July 14, 2015 (http://www.naturalgaseurope.com/rosneft-statoil-confirm-technology-partnership-24630?utm_source=Natural+Gas+Europe+Newsletter&utm_campaign=170327e01e-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_c95c702d4c-170327e01e-307791445, retrieved July 14, 2015).

Бадалова, Айгюн (2015). Открылось первое заседание рабочей группы по Транскаспийскому трубопроводу, *Trend*. 14 июля 2015 (<http://www.trend.az/business/energy/2417012.html>, retrieved July 21, 2015).

Богатуров, Алексей Д. и Шаклейна Татьяна А. (2003). "Системная история международных отношений 1918-2003", [Sistemnaya istoriya mezhdunarodnyh otnoshenii 1918-2003] Том третий. События 1945 - 2003. Москва (<http://www.obraforum.ru/lib/book3/chapter10.htm#«Стратегия санкций»>, retrieved June 20, 2015).

Борисова, Александра (2014). “Российский ТЭК и опыт американских санкций” [Rossiiskii TEK i opyt amerikanskih sanktsii], 23- 30 в *Энергетика и Инновации на Перекрестках Мировой Политики*. (Мировое развитие. Выпуск 13), Сборник статей по итогам круглого стола «Энергетика и инновации: что ожидает мир в ближайшие десятилетия?» / Отв. ред. Н.В. Тоганова, К.Р. Вода, Е.А. Сидорова. Москва: Институт Мировой Экономики и Международных Отношений Российской Академии Наук.

В “Газпроме” произошли значительные кадровые изменения, в том числе в финансовом и экономических блоках, *Национальная Ассоциация нефтегазового сервиса*, 14 июня 2015 (<http://nangs.org/news/industry/v-gazprome-proizoshli-znachitelnye-kadrovye-izmeneniya-v-tom-chisle-v-finansovom-i-ekonomicheskikh-blokakh>, retrieved July 14, 2015).

Вислогузов, Вадим Дмитрий Бутрин (2015). “Прокрустинвест” [Prokrustinvest], *Коммерсант*, № 95. 2 июня 2015, p. 1 (<http://www.kommersant.ru/doc/2739301>, retrieved June 20, 2015).

Гурин, Максим (2015). “Спорный китайский спрос”, *Сибирский Энергетик*, 26 (<http://www.vsp.ru/economic/2015/06/26/555239>, retrieved 26 June 2015).

Крючкова, Евгения (2015). “В Белом доме оценили экономию” [V Belom dome otsenili ekonomiyu], *Коммерсант*. № 104. 11 июня 2015. p. 1 (<http://www.kommersant.ru/doc/2746215>, retrieved June 20, 2015).

Лалетина, Анна (2015). “Правительство на треть урежет расходы на инвестиционные проекты” [Pravitel'stvo na tret' urezhet rashody na investitsionnye proekty], *Slon.ru*. 2 июня 2015 (<https://slon.ru/posts/52239>, retrieved June 20, 2015).

Мельников, Кирилл (2015). “Total без свиты” [Total bez Svity], *Газета “Коммерсантъ”*, №110. p. 9. 25 июня 2015 (<http://www.kommersant.ru/doc/2754062>, retrieved June 27, 2015).

Мордюшенко, Ольга (2015). “В евразийство вплелись западные нитки”, *Газета “Коммерсантъ”*, №112. p. 1. 27 июня 2015 (<http://www.kommersant.ru/doc/2756819>, retrieved June 27, 2015).

Об утверждении плана мероприятий по импортозамещению в отрасли нефтегазового машиностроения Российской Федерации [Ob Utverzhdenii Plana Meropriyatii po Importozameshcheniyu v Otrastli Mashinostroeniya Rossiiskoi Federatsii], Министерство Промышленности и Торговли Российской Федерации, Приказ № 645, 16 марта 2015 (<http://minpromtorg.gov.ru/common/upload/files/docs/645.pdf>, retrieved June 2, 2015).

Павлова, Анна (2015). “Налоговая «скидка» на газ”, *Сибирский Энергетик*, 26 июня (<http://www.vsp.ru/economic/2015/06/26/555235>, retrieved 26 June 2015).

Панфилова, Виктория (2015). В Брюсселе обсудили Каспийский транзит, *Независимая Газета*, 21 июля 2015. (http://www.ng.ru/cis/2015-07-16/6_transit.html, retrieved July 21, 2015).

Подобедова, Людмила, Тимофей Дзядко, «Роснефть» покинули еще два топ-менеджера, *РБК*, 21 июня 2015 (<http://top.rbc.ru/business/21/07/2015/55acffc89a794776999e0e1e>, retrieved July 21, 2015).

Серов, Михаил (2015). “Заключение второго газового контракта с Китаем откладывается”, *Ведомости*. 22.07.2015 (<http://www.vedomosti.ru/business/articles/2015/07/22/601621-zaklyuchenie-vtorogo-gazovogo-kontrakta-s-kitaem-otkladivaetsya>, retrieved July 22, 2015).

Сечин, Игорь (2015). “Есть ли альтернатива сценарию «50–60?»” [Estj li aljternativa stsenariyu 50-60?], Доклад президента компании «Роснефть» Игоря Сечина на саммите глав энергетических компаний на Петербургском международном энергетическом форуме. *Эксперт*, №26-27 (950) 29 июня (<http://expert.ru/expert/2015/27/est-li-alternativa-stsenariyu-50-60/>, retrieved June 30, 2015).

Совещание о проекте Энергетической стратегии России на период до 2035 года [Soveshchanie o Proekte Energeticheskoi Strategii Rossii na Period do 2035 Goda], 18 марта 2015. (<http://government.ru/news/17269/>, retrieved June 2, 2015).

輸入代替に賭けるロシア [Yunyūdaitai ni kakeru Roshia, Russia Bets on Import Substitution], ロシアNIS調査月報(Chōsa Geppō) 2015年5月号. *ROTOBO. Inside Russia*. pp. 88-91 (http://db2.rotobo.or.jp/members/all_pdf/m201505No.10unlz.pdf, retrieved June 23, 2015) (Japanese).

杉本侃奢 (2015) サハリンの石油天然ガス開発. 日ロエネルギー協力の歴史と期待 「Saharin no sekiyu tennen gasu kaihatsu. Nichiro enerugi-kyouryouku no rekishi to kikai、Development of oil and gas in Sakhalin. Japanese-Russian cooperation: history and prospects. ERINA北東アジア研究叢書4. 日本評論社.

真殿 達 (2015) ウクライナ輸出入銀行再建プロジェクトから見たウクライナの真相 [Ukraina yushutsunyū ginkō saiken purojekuto kara mita Ukuraina no shinsō, The Real Situation in Ukraine: Vision of Ukraine Export-Import Bank Reconstruction Projects]. 石油・天然ガスレビュー[Ten'nen gasu rebyū]. 7, 49 (4), 19-33.

Russia's Gas Export Statistics

Federal State Statistics Service <http://www.gks.ru/>

Central Bank <http://www.cbr.ru/statistics/?PrId=svs>

Ministry of Energy <http://minenergo.gov.ru/activity/gas/>

Ministry of Finance <http://www.minfin.ru/ru/>

Russian Federal Treasury <http://www.roskazna.ru/svedeniya-o-dvizhenii-sredstv-po-schetam/>

World Development Indicators <http://databank.worldbank.org/data//reports.aspx?source=2&Topic=5>

EU's Gas Export Statistics

<http://www.eurogas.org/statistics/>

<https://ec.europa.eu/energy/en>

Sanctions News, Updates and Public Polls

<http://ria.ru/politics/20140718/1016514535.html>

http://ria.ru/trend/eu_russia_sanctions_14032014/

<http://www.levada.ru/>

Pipeline Projects

PoS and PoS-2: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/ykv/>

NS: <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>

TS: <http://ria.ru/infografika/20150617/1074456782.html>; http://ria.ru/trend/turkish_stream_gas_21042015/

SGC: <http://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/southern-gas-corridor>

ÇOCUĞA YÖNELİK CİNSEL İSTİSMAR VE HEGEMONİK ERKEKLİK ALGISI: NEDEN SONUÇ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Nilgün KÜÇÜKKARACA*
Hande ALBAYRAK**

ÖZET

Cinsel istismar, çocukların tüm yaşamını derinden etkileyen ve değiştiren bir durumdur. Cinsel istismara maruz kalan çocukların yaşadıkları istismarı utanma, kendisine ve ailesine zarar verileceğinden korkma, etiketlenme, suçlanma, dışlanma gibi çeşitli etkenlerden dolayı açıkla(ya)madıkları bilinmektedir. Bu çalışma bir gözden geçirme çalışması niteliğinde olup niteliksel araştırma yöntemlerinden belge tarama ile gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çocukların cinsel istismara uğraması ve cinsel istismarcıyla toplumdaki hegemonik erkeklik algısı arasındaki ilişkiler ve erkek çocuklarının uğradıkları cinsel istismarın hegemonik erkeklik algısı ile nasıl açıklandığı konu ile ilgili literatür çalışmalarının da gözden geçirilmesi ile ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuğa Yönelik İhmal ve İstismar, Cinsel İstismar, İstismarcı, Hegemonik Erkeklik.

ABSTRACT

CHILD SEXUAL ABUSE AND THE SENSE OF HEGEMONIC MASCULINITY: A DISCUSSION ON THE CAUSE AND EFFECT RELATIONSHIP

Sexual abuse is a situation that deeply affects and dramatically changes all stages of life. It is considered that children exposed to sexual abuse do not disclose it because of factors such as being ashamed, having fear of being damaged or having fear of their family to be damaged and risks of being labelled, charged, excluded. This study is a literature review study which has done through qualitative research method. Accordingly, sexual abuse of children, the links between sexual abuser and the sense of hegemonic masculinity in society and how abused male children ground sexual abuse on the sense of hegemonic masculinity has been examined through the literature review related these subjects.

Keywords: Child Abuse and Neglect, Sexual Abuse, Abuser, Hegemonic Masculinity.

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, (nilgunkucukkaraca@gmail.com)

** Araştırma Görevli, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, (hndalbayrak@gmail.com)

Giriş

Çocuğa yönelik cinsel istismar fiziksel, duygusal, sosyal ve hukuki boyutları olan, çocuk üzerinde yıkıcı etkiler yaratan bireysel ve sosyal sorundur. 1970'lerde sosyal bir sorun olarak görülmeye başlanmasıyla ve özellikle Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği'nin (International Society for Prevention Child Abuse and Neglect-ISPCAN) 1977 yılında kurulmasıyla birlikte çocuğa yönelik ihmal ve istismar alanında multisidisipliner çalışmalar, önleyici ve tedavi edici programlar, çocuk hakları ve çocuğa yönelik ihmal ve istismar konusunda hukuki düzenlemeler yapılması gibi faaliyetler artmıştır. Bu alanda istismarın çocuk üzerindeki etkilerini, istismar karşısında anne baba tutumları, tedavi programları içeren birçok çalışma yapıldığı bilinmektedir. Günümüzde de çocuklara yönelik cinsel istismar konusunda yapılan birçok çalışma yapıldığı bilinmektedir. Ancak alanda çalışanların psiko-sosyal değerlendirmelerine katkıda bulunması açısından farklı bakış açılarıyla çok sayıda çalışma yapılması gereklidir.

Bu çalışmada da çocuğa yönelik cinsel istismar uygulayan erkeklerin eylemlerini ve cinsel istismara maruz kalan çocukların yaşadıklarını hem bir neden hem de bir sonuç olduğunu düşündüğümüz hegemonik erkeklikle değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle çocuğa yönelik cinsel istismarın tanımına, yaygınlığına, cinsel istismara maruz kalan çocukların yaşadıkları bu olayın yaşamları üzerindeki etkilerine, çocuğa yönelik cinsel istismarda istismarcıların ve cinsel istismara maruz kalan erkek çocuklarının erkeklik algısı hakkında bilgilere yer verilecektir.

Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar

Çocuğa yönelik cinsel istismar özet bir şekilde cinsel istismarın tanımlanması, cinsel istismarı sıklığı ve cinsel istismarın çocuklar üzerindeki etkileri alt başlıkları ile ele alınacaktır. Çocuğa yönelik cinsel istismarın nasıl olduğu kadar ne sıklıkta meydana geldiği de önemlidir ve aşağıda ele alınacaktır.

Çocuğa Yönelik Cinsel İstismarın Tanımlanması ve Çeşitleri

Cinsel istismar kavramı sözel tehdit ve korkutma, baştan çıkartma, oyun, fiziksel zorlama, saldırma veya kandırma gibi yollarla (Pryor, 1999: 123), cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için kullanılması olarak tanımlanabilir (Aktepe, 2009: 96). Çocuğa yönelik cinsel istismar, kan bağı olan ya da bakmakla yükümlü birisi

tarafından yapılmışsa bu durum “ensest” olarak adlandırılmaktadır. Çoğunlukla cinsel istismar çocuk ile yetişkin arasındaki cinsel aktivite olarak tanımlanırken, iki çocuk arasındaki yaş farkı 4 yaş ve üstü olduğunda küçük çocuğun zorlama ya da ikna ile cinsel haz amacı güden aktivitelere maruz bırakılması durumu da cinsel istismar olarak ele alınmaktadır (İşeri, 2008: 471).

Çocuğa yönelik cinsel istismardan bahsedildiğinde sadece çocuğun tecavüze uğraması durumu akla gelmemelidir. Çocukların maruz kaldıkları cinsel istismar çeşitleri; temas içermeyen cinsel istismarlar (cinsel öneri, seksi konuşma ve yorumlarda bulunma, teşhircilik), röntgencilik, cinsel organlara dokunma, oral seks (oral-vajinal, oral-penil, oral-anal ilişki), interfemoral ilişki (çocuğun bacakları arasına penisin yerleştirilmesi), cinsel penetrasyon (vajinal, anal-cinsel birleşme), cinsel sömürü (çocuk pornografisi ve çocuk fuhuşu) olarak ayrıştırılmıştır (Faller, 1989; Haugaard, 2000, akt. Z-Page, 2004: 105).

Çocukların en çok maruz kaldıkları cinsel istismar şekli ve penetrasyon varlığı inceleyen Magalhaes vd.’nin (2009 akt. Aktepe, Işık, Kocaman ve Eroğlu, 2013: 116) yaptıkları bir çalışmada 1054 vakanın 341’inde (% 32.3) dokunma, 189’unda (% 17.9) vajinal penetrasyon, 71’inde (% 6.7) anal penetrasyon, 75’inde (% 7.1) vajinal ve anal penetrasyon birlikte, 152’sinde (% 14.4) sürtünme, 17’sinde (% 1.6) gösterimcilik yaşandığı saptanmıştır.

Aktepe vd., (2013) tarafından Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi polikliniğine 01.05.2007- 01.05.2012 tarihleri arasında adli rapor istemiyle gönderilen 63 kız çocuğu, 17 erkek çocuğunu cinsel istismar vakaları incelendiğinde vakaların çoğunluğunu kız çocukları (% 78.7) oluşturduğu, en sık saptanan cinsel istismar tipinin cinsel penetrasyon (% 47.5) olduğu, vakaların % 55’i ilk kez 12-16 yaş aralığında cinsel istismara maruz kaldıkları, en sık saptanan cinsel istismarcı tipi akraba dışı tanıdıklar (% 66.3) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çoğunlukla çocuğa yönelik cinsel istismar vakalarıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında da daha çok penetrasyonla sonuçlanan vakaların yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar diğer cinsel istismar çeşitlerinin varlığının daha az olduğu anlamına gelmemelidir. Penetrasyonun çocuğa yönelik cinsel istismar çeşitlerinden en çok adli bildirimi yapılan çeşidi olduğu dikkate alınmalıdır.

İstanbul’da rastgele seçilen 26 lisede 9. ve 11.sınıflar arasındaki yine rastgele seçilen lise öğrencisi kız çocuklarının 1, 955’den 1,871’inin (% 95.7) soruları cevapladığı bir çalışmada, çocukların % 13.4’ü (250) cinsel istismara uğradığını

bildirdiği, maruz kaldıkları cinsel istismar çeşitlerinden kız çocuklarının % 11.3'ü (213) cinsel bölgelerinin ellenmesi ve % 4.9'u (91) cinsel ilişkiye zorlanma yaşadıkları, belirtilen bu iki tipte de cinsel istismara uğrayanların oranı ise % 3 (54) olarak saptanmıştır (Alikasifoğlu vd., 2006: 247). Dikkat edilmelidir ki, bu araştırma çocuk koruma merkezinde tespit edilen veya adli bildirimi yapılmış vakalardan toplanan bilgileri içermemektedir. Rastgele seçilen lise öğrencileriyle yapılmış çalışma sonuçlarını yansıttığı için çocuğa yönelik cinsel istismarın ne kadar yaygın olduğunu da göstermesi açısından önemlidir.

Çocuğa Yönelik Cinsel İstismarın Yaygınlığı

Cinsel istismar için sıklık tartışması genel olarak cinsel istismarın ne kadar sürdüğü ya da nüfusun içindeki mağdur oranları kapsamında yapılmaktadır. Bunlara ek olarak bilinmesi gereken konular, cinsiyet, yaş, zihinsel engel olup olamama durumu, cinsel istismarcının kim olduğu gibi sosyo-demografik değerlendirmelerdir. Elde edilecek bu veriler ile çocukları cinsel istismardan korumak için gereken hizmet ve bilgi üretimi daha detaylı olacaktır.

Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan verilerden örneklerle bakıldığında; ABD'deki istatistiksel verileri içeren toplumsal çalışmalarda erkeklerin % 4-9'u, kadınların ise % 12-35'i 18 yaşından önce istenmeyen cinsel deneyim yaşadığı (Putnam, 2003: 270), Gorey ve Leslie'nin (1997 akt. Putnam, 2003: 270) 16 kesitsel toplumsal çalışma örneğinde de benzer şekilde 18 yaşından önce erkeklerin % 7.9'u, kadınların % 16.8'inin cinsel istismara uğramış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalara bakıldığında kız çocukları erkek çocuklarına göre bildirilen vakalarda yaklaşık olarak 1,5-3 kat oranında daha fazla cinsel istismara maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

ABD Adalet İstatistikleri Bürosunun Çocuklara Yönelik Rapor Edilmiş Cinsel Saldırı 2000 yılı istatistiklerine bakıldığında cinsel saldırıya maruz kalanların % 93'ü saldırganlarını tanıdığı, saldırganların % 34.2'si aile üyeleri olduğu, % 58.7'sinin tanıdıkları kişiler oldukları ve % 7'sinin mağdurun tanımadığı kişiler olduğuna yer verilmiştir (U. S. Bureau of Justice Statistics. 2000 Sexual Assault of Young Children as Reported to Law Enforcement, 2000). Amerika Encest Bilgi Forumu'nda yayınlanan bilgilere göre, encest çocuğun cinsel istismarında en çok görülen şekillerindendir. Araştırmalar çocuklara yönelik cinsel istismarın % 43'ünün aile üyeleri tarafından, % 33'ünün tanınan kişiler tarafından, % 24'ünün ise yabancılar tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir (Hayes, 1990 akt. Factsheets: Incest). Yapılan bir araştırmada tecavüz maruz kalan çocukların %

61'inin 18 yaşından önce tecavüze uğradıkları, bu çocukların 29'unun 11 yaşın altında olduğu, % 11'inin babaları veya üvey babaları tarafından tecavüze uğradığı, % 16'sının ise diğer akrabaları tarafında tecavüze uğradığı belirtilmektedir (National Center for Victims of Crime and Crime Victims Research and Treatment Center, 1992 akt. Factsheets: Incest). 1991 yılındaki Rusya'da yapılan ulusal bir araştırmada cezaevinde yatan cinsel saldırı veya tecavüz faillerinin üçte ikisinin çocuklara yönelik cinsel istismar gerçekleştirdiği, bu oranın üçte birinin faillerin öz çocukları veya üvey çocukları oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Greenfeld, 1996). ABD'de ve yapılan diğer birçok çalışmada da benzer şekilde çocuğa yönelik cinsel istismarın en çok çocuğun tanıdığı, güvendiği kişiler, aile üyeleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Türkiye'de de özellikle son yıllarda çocuğa yönelik cinsel istismar ile ilgili çalışmalarda artış olmuştur. Cinsel istismar konusunda ulusal nitelikte ilk istatistiksel bilgiyi sunan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması" 2008 verilerinden elde edilebilmiştir. 12,795 kadına 15 yaşından önce istenmeyen bir cinsel davranışta bulunan ya da cinsel olarak rahatsız edecek biçimde dokunan olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Araştırma bulgularına göre kadınların % 7'sinin 15 yaşından önce cinsel istismara maruz kaldığı, 15 yaşından önce yaşanan cinsel istismarın % 42'sinin tanımadıkları kişiler tarafından uygulandığı, % 30'unun ise yakın erkek akrabaları tarafından cinsel istismara maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır (KSGM, 2009: 65). Saldırganların yakınlık derecesine ilişkin ek tablo 4.9 incelendiğinde görülen kadınların % 9,6'sının babası tarafından, % 6.1'inin erkek kardeşi/ağabeyi tarafından ve % 2.5'inin üvey babası tarafından 15 yaşından önce cinsel istismar edildiği görülmektedir (KSGM, 2009: 220).

Şahin ve Taşar (2012: 161) yaptıkları bir çalışmada cinsel istismara maruz kalan çocukların büyük bir kısmının kız çocukları olduğunu, erkek çocuklarının da kız çocukları kadar cinsel istismara uğradığını ancak bunun bildiriminin az olduğunu, özellikle zihinsel geriliği olan bireylerin genel topluma göre 4 ile 10 kat daha fazla cinsel istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu kişilerin yüksek oranda cinsel istismara maruz kalmalarının nedenini ise, bakım veren otorite figürüne duydukları güven, korku, sosyal ve duygusal güvensizlik, cinsellik ve cinsel kötüye kullanım ile ilgili bilgisizlikleri olarak açıklamışlardır.

Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezine 2001-2008 yılları arasında ihmal ve istismar kuşkusu ile adli ve sosyal bildirimi yapılan 100 çocuk ile yapılan bir çalışmada çocukların, bu çocukların % 73 oranında cinsel istismara, % 19

oranında fiziksel istismara, % 8 oranında ihmale maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmış olup, cinsel istismarın en çok % 21 oranında yabancılar tarafından, % 15 oranında babalar, % 12 akran, % 8 akraba, % 8 tanıdık, % 6 öğretmen, % 3 üvey baba tarafından gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızın konusu bakımından bu çalışmadaki cinsel istismar ayrıntılı olarak incelendiğinde 73 cinsel istismar vakasında cinsel istismarcının 17 kişinin yaş grubunun 18 altı olduğu, 18 kişinin 18-30 yaş arası olduğu, 12 kişinin 31-40 yaş arası olduğu, 10 kişinin 41-50 yaş arası olduğu, 16 kişinin 51 ve üstü olduğu bulunmuştur. 73 cinsel istismar vakasına istismarcının cinsiyeti açısından bakıldığında sadece 2'sinin kadın, 71'inin erkek istismarcı olduğu, çocuklar arasından cinsel istismara 1 kez maruz kaldığını söyleyenlerin 34 kişi olduğu, 39 kişi ise birden fazla cinsel istismara uğradığını belirtmiştir. Bu olgulardan 22 çocuğun engeli olduğu, 51 çocuğun ise herhangi bir engeli olmadığı, cinsel istismara uğrayan çocukların 54'unun kız çocuğu olduğu, 19'unun erkek çocuğu olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Pashı, 2009).

Yeterli veri olmamakla birlikte son yıllarda yapılan çalışmalarda cinsel istismarın ülkemizdeki yaygınlığının ne kadar yüksek oranlarda olduğu tahmin edilebilmektedir. Çocuğa yönelik cinsel istismar alanında yapılan çalışmalarla birlikte cinsel istismara maruz kalan 1990'lı yıllardan itibaren de bu sorunun görünürlülüğü artmıştır. Bunun yanında çocuğa yönelik cinsel istismarın toplumdaki yaygın olan "namus" anlayışı içerisinde dile getirilmekten kaçınıldığı, bazı durumlarda çocukların da kendilerinin suçlanacağını düşündüğü için gizlediği, aile üyeleri tarafından da saklandığı, üstünün örtülmek istendiği de bilinmektedir. Çocuğa yönelik cinsel istismar ve özellikle ensest aile içinde yaşanması dolayısıyla gizlenen, açığa çıkarılamayan bir cinsel istismar şekli olup yapılan araştırmalarda belirtilen sayıların çok daha üzerinde enseste maruz kalan çocuk olduğu dikkate alınmalıdır.

Cinsel İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Cinsel istismarın etkileri yaş, cinsiyet, ırk, sosyal yapı vb. durumlara bağlı olmaksızın çok önemli etkileri olup psikolojik, cinsel, sosyal ve ilişki problemlerin yol açabilmektedir. Cinsel istismarın etkileri çeşitli faktörlere bağlı olarak farklılaşmakla beraber çocukların bu olaydan çok etkilendikleri ve yaşamları boyunca çeşitli şekillerde bu istismarın sonuçlarını yaşadıkları durumlar vardır. Çocukların bu olaydan etkilenme düzeylerini etkileyen faktörler; (Finkel, 1994, Ovayolu vd., 2007, akt. Şahin ve Taşar, 2012: 161) istismara maruz kalan çocuğun yaşı ve gelişim durumu, olay öncesi psikolojik durumu, istismarın sıklığı, istismarın süresi, istismarın ağırlı olması, vajinal veya anal penetrasyon, fiziksel zorlama veya

tehdit, çocuk ve istismarcı arasında yakın ilişki, çocuğun aile desteği olmaması, vakanın yönetiminin nasıl olduğu gibi durumlar olarak belirtilmektedir.

Çocukların maruz kaldıkları cinsel istismarın sonuçlarını etkileyen bu faktörlerden yola çıkarak Finkelhor ve Browne (1985), cinsel istismar sonucu ortaya çıkacak durumları tespit edebilmek amacıyla dinamik-travmatojenik modeli geliştirmişlerdir. Bu modelde cinsel istismar sonucu ortaya çıkan durumlar zedelenmiş cinsellik, ihanet duygusu, acizlik ve damgalanma olarak dört boyutta ele alınmaktadır. Cinsel istismar sonrası travma durumunun çocuğun bilişsel ve duygusal sisteminde değişiklikler yarattığı ve bu durumda çocuğun kendilik kavramını-kimliğini, dünya görüşünün ve duygularının örselenmesine yol açtığı belirtilmektedir. Bu modelde belirtilenler yaşanan cinsel istismarın çocuklar üzerinde hem erken dönemde hem de uzun dönemdeki çok boyutlu etkileri olduğunu ifade etmektedir.

Cinsel istismarın çocuk üzerindeki erken ve uzun dönemdeki etkilerini bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, erken dönemde görülen en sık bulgular korku ve endişe duyma olarak belirtilmiştir. Bu dönemlerde çocuğun becerilerinde gerileme, saldırganlık, okula gitmeme, okul başarısında düşme, idrar-dışkı kaçırma, baş-karın ağrıları, parmak emme, tırnak yeme ve uyku bozuklukları görülebileceği belirtilmekte iken büyük çocuklarda ise depresyon, suçluluk hissi, suça eğilim, farklı kişilerle cinsel ilişkiye girme gibi davranışlar görülebileceği belirtilmektedir (Johnson, 2008, Ovayolu vd., 2002 akt. Şahin ve Taşar, 2012: 162).

Çocukluktaki cinsel istismarın uzun dönemli etkileri başlığında ele alabileceğimiz çocukluğunda cinsel istismara uğramış kişilerde erişkin yaşama ait ruhsal bozuklukların araştırıldığı çalışmalarda, istismara maruz kalan bireylerde; “borderline” kişilik bozukluğu, alkol-madde kötüye kullanımı, major depresyon ve intihar, bulimia nervosa, agorafobi ve panik bozukluğunun anlamlı bir şekilde daha fazla görüldüğü belirlenmiştir (Fassler, 2005, O’Leary vd., 2010 akt. Selvi, Özdemir, Atıp ve Kıran, 2011: 86).

Billie (2014), cinsel istismara maruz kalan erkek çocukları madde kötüye kullanımı, saldırganlık, suçluluk ve intihar girişimlerinde kız çocuklarından daha çok sorunlu davranışlar gösterdiklerini belirtmiştir. Amerika Enest Bilgi Forumu’nda yayınlanan bilgilere göre cinsel istismar mağduru erkek çocuklarla yapılan bir çalışmada % 8’inin madde kullanma geçmişi olduğu, % 50’sinin intihar düşüncesi olduğu, % 23’ünün intihar girişiminde bulunduğu, neredeyse % 70’inin psikolojik tedavi aldığı belirlenmiştir (Lisak, 1994 akt. Factsheets:Incest). Erkek

çocuklarında daha çok bu tip davranışların görülmesinde erkekler üzerinde toplumsal bir baskı içeren erkeklik algısına dayalı olarak cinsel istismara uğrayan çocukların erkek olmadıkları, dışlanma ve etiketlenme yaşayacakları gibi düşüncelerden dolayı adli bildirim yapmaktan ve psikolojik destek alınmaktan kaçınmalarının etkisi vardır.

Ensest ilişkiye maruz kalan çocukların erken ve uzun dönemde yaşamlarında etkileri başkaları tarafından çocuk yaşta cinsel istismara maruz kalan çocuklarla hemen hemen benzer olmakla birlikte (Briere ve Elliott, 2003; Swanston vd., 2003 akt. Falcão, Jardim, Dinis-Oliveira, ve Magalhães, 2014: 756) Amerika Ensest Bilgi Forumu'nda (Factsheets: Incest) yayınlanan bilgilere göre yakın akrabaları tarafından cinsel istismara uğrayan çocukların yabancılar tarafından cinsel saldırıya uğrayanlardan daha çok suçluluk, utanç, düşük öz güven, depresyon ve kendine zarar verme davranışı (madde kullanımı, rastgele cinsel ilişkide bulunma veya seks işçiliği yapma gibi) gösterdiği görülmüştür.

Cinsel istismara maruz kalan çocukların istismarın çocuk üzerindeki etkilerinin, yaşananlarla baş edebilmek için uzun dönemde yaşamlarına devam etme süreçleri de tamamen değişmektedir. Lamar (1984 akt. Kia-Keating, Grossman, Sorsoli ve Epstein, 2005: 171) cinsel istismara uğrayan çocukların hayatlarına devam etme sürecini dört adımda sınıflandırarak betimlemiştir: a) istismar ile geçen çocukluğun yalnızlık ve acı doludur; b) aileden ayrılma, kendi ailesi gibi olmama kararının alınması ve kişisel gelişim kararı gibi üç bileşeni içeren ve bazı çerçeveleri değiştiren dönüm noktaları vardır; c) baş etme becerilerinin gelişimi, özellikle kendini koruma ve kendi kendine yaşamını sürdürme ve d) üzüntü duygularını içeren geçmişin üstesinden gelme, bilgelik ve anlayış geliştirme ve başarılarıyla kişisel gurur duymadır.

Cinsel istismara maruz kalan çocukların erken dönemde günlük yaşam faaliyetlerine devam edemedikleri, fizyolojik açıdan değişiklikler, şok ve travma durumunun yaşandığı, uzun dönemde ise daha çok baş etmede yaşanan sıkıntılar dolayısıyla psikolojik sorunlarla birlikte devam eden yaşam şeklinin de bireysel, ailevi ve sosyal açıdan değişebilmektedir.

Hegemonik Erkeklik ve Cinsel İstismara Maruz Kalan Çocuklar

Cinsel istismara uğrayan çocukların yaşadıklarını anlamak üzere yapılan bu çalışmada, bir tartışma noktası olarak hegemonik erkeklik kavramı ele alınmaya çalışılacaktır. Yapılan birçok çalışmada da görüldüğü üzere çocuğa yönelik cinsel

istismar gizli tutulan, açıklanmayan, adli bildirim yapılmaksızın üstü örtülen veya bazı çocukların açıklamaktan çekindiği bir durumdur. Kız çocukları özellikle yaşadıklarını “namus anlayışı” dolayısıyla suçlanma korkusu, utanma, baskı, tehdit gibi yollarla açıklayamamaktayken, erkek çocukları ise erkeklik algısı içerisinde istismara karşı koyamadığı için kendini suçlama, ileride toplum içinde etiketlenme ve dışlanma gibi sebeplerden açıklayamadıkları bilinmektedir. Burada konu çocuğu cinsel açıdan istismar eden erkeklerin hegemonik erkeklik algıları, erkek çocuklarının yaşadıkları cinsel istismarı neden söylemedikleri ve kendi erkeklik algıları bakımından iki temel açıdan değerlendirilmiştir.

Connell (2000: 10) tek bir erkeklik kalıbının olmadığını, farklı kültürlerde, farklı tarih zamanlarında ve toplumsal cinsiyet yapılarında erkekliklerin de farklılık göstermekte olduğunu, dolayısıyla erkeklikten değil de erkeklikler üzerine konuşulması gerektiğini vurgulamıştır. Bunlardan biri idealleştirilen iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik imgesi olarak aktarılan hegemonik erkekliktir. Buradaki “hegemonik” kelimesinin açıklaması; acımasız iktidar çekişmelerinin ötesinde kültürel süreçlerde ve özel yaşamın kuruluşundaki toplumsal güçler oyununda sosyal üstünlüğün kazanılmasını ifade etmektedir. Bir erkekler grubunun silah zoru veya işsiz bırakma tehdidiyle başka bir grup üzerinde kurduğu üstünlük, hegemonya değildir (Connell, 2005: 184). Hegemonik erkekliği üreten devlet, yasalar, ticari şirketler, işçi sendikaları, heteroseksüel aile, ulusal ordu gibi kurumlar sayesinde ekonomik, sosyal ve kamusal faaliyetler homofobik ve heteroseksüel olma gibi erkeklik değerleri ile yapılandırılmakta ve bu şekilde meşru ilan edilip ödüllendirilmektedir (Sancar, 2009: 32).

Connell’in yaklaşımına göre, tüm dünyada işleyen bir küresel cinsiyet düzeni vardır ve bu düzenin temel dayanağı erkeklerin kadınlardan daha güçlü olması, onları boyunduruk altına alması, tahakkümü altında tutmasıdır. Kabul gören, desteklenen, kutsanan, takdir edilen bu hegemonik erkeklik biçimi daima erkeklerin kadınlardan üstünlüğünü salık veren yapısal hakikati oluşturan küresel cinsiyet düzeni ile uyum içinde olmak zorundadır (1989; 1995; 2001 akt. Özbay, 2013: 186). Hegemonik erkekliğin iktidarını elinde tutan erkekler sayıca az olsa da geniş bir erkek kesiminin onayı ve suç ortaklığı ile beslenmekte olan uygulamalarının onaylama, katılma ya da ses çıkarmama karşılığında farklı erkekliklere maddi kazançlar ve ayrıcalıklar sunulmasıyla tahakkümün sürdürüldüğü ifade edilmektedir (Sancar, 2009: 32).

Hegemonik erkeklik, erkekler ve kadınlar ve erkeklerin kendi arasındaki hiyerarşisi olmak üzere önemli iki sosyal düzen ile bağlantılıdır (Connell, 2002: 90).

Hegemonik erkekliğin inşası, kadınlarla değil, tabi kılınmış erkekliklerle ilişkili olarak açıklayan Connell'in (1998: 249) bu ifadesini Barutçu (2013: 14), "toplumda egemen erkeklik normlarına sahip erkekler, bu üstünlüklerini hem kadınlar üzerinden, hem de erkeklik inşalarında çıkmaza girip 'tam erkek' olamamış erkeklerin varlıkları üzerinden kurarlar." diyerek yorumlamıştır.

Hegemonik erkekliği beyaz, orta sınıf, orta yaş, heteroseksüel, homofobik, Anglosakson, Hristiyan, Batılı, bedensel olarak aktif erkek olarak tanımlandığı gibi, değerlerinin ise risk almaktan kaçınmama, fiziksel sertlik ve dayanıklılık, ısrarcı ve sebatkâr olma, saldırgan ve atak olmaktan çekinmeme, homofobik bir heteroseksüellik, duygusal olmayan bir mantıklılık, acıya katlanma ve şikâyet etmeme, benmerkezcilik olduğu vurgulanmaktadır (Collinson ve Hearn, 2005 akt. Sancar, 2009: 36). Türkiye'de hegemonyanın elde edilebilmesi için sünnet olmuş, heteroseksüel, aktif bir cinsel hayatı olan, askerliğini tamamlamış, tam zamanlı iş sahibi, evli, baba olmuş ve mümkünse ilk çocuğu erkek doğmuş erkekler, hegemonik erkekliği elde etmiş erkekler olarak algılanmaktadır (Barutçu, 2013: 15).

Yukarıda tanımlanmaya çalışılan hegemonik erkeklik hem kız hem de erkek çocuklara yönelik cinsel istismar açısından değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Cinsel istismar davranışını cinsel sapma gibi kavramlarla açıklamaya çalışmak aslında istismarın devamını sağlayan bir zemin hazırlamaktadır. Hegemonik erkeklik açısıyla istismar değerlendirildiğinde toplumun bu sorunu çözümlemesine yardımcı da olunacaktır. Çünkü aileler bir zaman içinde kız ve erkek çocuklarını yetiştirirken hegemonik erkeklik algısı yaratmamaya özen göstereceklerdir.

Erkek çocuklarının maruz kaldıkları cinsel istismarın, erkekliklerini tehdit eden bir durum olarak nitelendirildiği, bunun yanında kız veya erkek çocuğuna yönelik cinsel istismar uygulayan erkeklerin özellikle güç, hakimiyet, otorite kurma, üstünlük duygularına vurgu yapılarak açıklanmaya çalışıldığı görülmüştür. Hali hazırda yapılan çalışmalara bakıldığında erkek çocuklarının yaşadıkları cinsel istismarı söylemelerine engel olan durumlardan biri erkeklik olarak açıklandığı görülmüştür (bkz. Fe Koch, 2004; Atwood, 2000; McGuffey, 2008; Arttime, McCallum ve Peterson, 2014).

Hegemonik erkeklik ve cinsel istismar konusunda bu çalışmada iki başlık; çocuğa yönelik cinsel istismarda bulunan erkekleri ve cinsel istismara uğrayan erkek çocukların hegemonik erkeklik açısından değerlendirilmeleri şeklinde düzenlenmiştir. Aslında kız çocuklarının da değerlendirilmeleri çok önemlidir ancak yazarlar tarafından yapılan literatür araştırmasında bu konu ile ilgili araştırma ya da yazılara rastlanılamamıştır.

Çocukları Cinsel Açıdan İstismar Eden Erkeklerin Hegemonik Erkeklik Perspektifiyle Değerlendirilmesi

Çocuğa yönelik cinsel istismarda çoğunlukla kız çocuklarının mağdur, erkeklerin ise istismarcı konumunda olması çocuğa yönelik cinsel istismarı şiddetin toplumsal cinsiyetçi bir türü olduğunun göstergesi olarak adlandırılmasına sebep olmaktadır (Fe Koch, 2004). Bu açıdan bakıldığında ataerkil yapıda yetişen erkeklerin kadına bakış açıları ve kız çocuklarına yönelik cinsel istismara hegemonik erkeklikle bakılması önemlidir.

Çocuğa yönelik cinsel istismar uygulan erkeklerin genel özelliklerine bakıldığında çoğunun çekingen, utangaç, pasif, alkolik, düşük öz güvenli, cinsel sapkın, yakın ilişki kurmada yetersiz oldukları görülmesine rağmen bu özelliklerin istismarcıları sınırlamadığı ifade edilmektedir (Cossins, 2000: 204 akt. Fe Koch, 2004: 20). Hegemonik erkeklik özelliklerinin karşısında yer alan bu özellikler erkeklerin güçsüz, savunmasız konumda bulunan çocukları cinsel açıdan istismar ederek erkekliklerinin ispatını kendilerince yapmış oldukları, ilişki kurmakta zorlanmalarını bu şekilde giderebilecekleri düşüncesiyle harekete geçtikleri açıklamasını gündeme getirmektedir.

Her toplumda yaygın olan erkeklik algısı içinde yetişen Adler (1999, ss. 16-17 akt. Zeybekoğlu, 2009: 63), erkek çocukları büyüdükçe erkekliğini vurgulamak neredeyse zorunlu bir görev niteliğini aldığını, iktidar hırsı, güç elde etmek ve üstün olmak isteği, erkeksi tavırlara yönelmekle özdeşleştirildiğini belirtmektedir. Biraz daha ayrıntılı olarak ifade edildiğinde ise, güç sahibi olmak isteyen çocukların çoğu erkek olduklarını gösterip kanıtlamaya çalışmakta ve hep üstün olmak isteğiyle erkeksi özelliklerini abartmakta oldukları, bunu yaparken de karşılaştıkları dirence göre meydan okuyarak ya da kurnazlıkla çevrelerindeki kadınlara üstünlüklerini göstermeye çalışmakta olduklarını ifade ettiği belirtilmektedir. Bu açıklamaya göre özellikle kardeş, kuzen istismarı veya erkek çocuklarının aile dışından birine yönelik istismar eylemlerinde erkeklerin kız çocukları-kadınlar üzerinde üstünlük kurmak için erkeksi özelliklerini ön plana çıkarttıkları kendilerini en erkeksi hissettiren aktiviteleri yaptıkları, davranışları sergiledikleri ifade edilebilir.

Aşırı feminist görüşe göre erkekliğin sosyal inşasının kimi zaman istismar ile de gerçekleşebildiği vurgulanmaktadır. Bu görüşe göre erkek cinsel sosyalizasyonu ve hiyerarşik erkekliğin varlığını tartışıldığında erkekliğin sosyal inşasının istismar için bir motivasyon sağladığı ve çocuğa yönelik cinsel istismar aracılığıyla bu motivasyonun ifade edilmesinin erkek cinsel sosyalizasyonunun bir

sonucu olduğu tartışılmaktadır. Bu düşünce çocuğa yönelik cinsel istismarı, cinselliği başlatan erkeğin belirleyici, kadının pasif olduğu erkeklik yapılanması aracılığıyla ortaya çıkan normal heteroseksüel eylemlerin devamı olarak görmektedir (Gavey, 1997 akt. Fe Koch, 2004: 19).

Her ne kadar erkekliğin inşası tartışmaları için çok yeterli kanıtlar olmamakla birlikte araştırmalar çocuğa yönelik ensest, tecavüz ve pedofili gibi aslında cinsel sömürde bulunan erkeklerin benzer özelliklerde olabileceği ortaya çıkarılmıştır. Klinik çalışmaların ve araştırmaların artmasıyla aile içi veya aile dışında çocuğa yönelik cinsel istismarda bulunanlar ve yetişkinlere tecavüz edenler arasında önemli örtüşmeler olduğunu göstermektedir. Fe Koch'un aktardığı (2004: 22) Weinrott ve Saylor'ın 99 seks suçlusuyla yaptıkları çalışmasında tecavüzcülerin üçte birinin çocukları cinsel açıdan istismar ettikleri, aile dışındaki çocukları istismar edenlerin üçte birinin kendi evlerindeki çocuklarını da istismar ettikleri ve ensest faillerinin yarısının aynı zamanda başka çocukları da istismar ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla ensest faillerinin veya aile üyesi dışındaki çocuklara yönelik cinsel istismar uygulayan erkekler baz alınarak hegemonik erkeklik bakış açısıyla ile cinsel istismar açıklamalarını yapılmasında bir farklılık olmadığı düşünülmektedir. Aslında cinsel istismar ve tecavüz uygulayan erkeklerin kendi isteklerini karşı taraftaki bireye güç ve şiddet göstererek iktidar kurmaya çalışması durumu hegemonyalarını bu şekilde ortaya çıkarttıklarını ifade etmektedir.

Connell'in (1998: 150) ifadesiyle "sürekli bireysel bir sapkınlık olarak sunulan tecavüz, iktidar ilişkileri ve erkek üstünlüğü ideolojilerine köklü biçimde yerleşmiş bir 'kişiden kişiye' şiddet biçimidir. Toplumsal düzenden sapmak bir yana dursun, en açık anlamda bu düzenin bir uygulamasıdır." Özdemir'e (2010: 84) göre de, saldırgan bakımından tecavüz, bir yandan içselleştirdiği şiddet ve hâkimiyet kurma güdüsüyle birleşen eril bir cinsellik anlayışı içerisinde cinsellik tanımını ve erkekliği yansıtan, bir yandan da kadını iradesiz cinsel bir nesne olarak bakışı yansıtan bir fiil niteliği taşımaktadır.

Bu açılardan bakıldığında yukarıda temel dayanakları ifade edilen tecavüzün hegemonik erkekliğin inşası ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Cinsel istismara maruz kalan özellikle kız çocuklarının sessiz kalmaları, istismarı açıklamamaları için tehdit, baskı, şiddet uygulandığı, yaşadıkları istismarı birilerine anlatsa da cinsel açıdan erkeği tahrik eden olarak suçlananın yine kendileri olacağı düşüncesinin dayatılması toplumsal cinsiyet algısının da göstergesidir.

Feminist kuram erkeklerin kadınlar üzerinde güç uygulamasını önceliğine alırken, aşırı feminist perspektif erkekler arasındaki güç ilişkilerinin kurulmasında bir araç olarak çocuğa yönelik cinsel istismarı istismarcı açısından araştırmaktadır. Aşırı feminist perspektif erkeklerin diğer erkeklerle olan ilişkilerinde kişisel güçsüzlük hissetmesi ve kendi erkeklikleri hakkındaki güvensizliğin bir parçası olarak erkeklerin çocukları cinsel açıdan istismar etmeleri yönünde harekete geçtikleri ileri sürmektedir. Kadınlar ve kız çocukları ile ilgili olarak erkek gücüne odaklanan feminist kuramların aksine, bu perspektif çocuğa yönelik cinsel istismarı istismarcının cinsel istismarı kendi otoritesine karşı bir tehlike olarak görerek yapmadığını, bu davranışı ve diğer türlü cinsel istismarı diğer erkeklerle olan ilişkisiyle bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu istismarın erkekliğin en zayıf (en güçlü değil) yönünü temsil ettiğini ileri sürer. İstismarın hükmedici gücü ile çocuğa yönelik cinsel istismar uygulayanların erkeklik hiyerarşisinde erkeksi erkek olarak kendilerini var etme girişiminde bulundukları ifade edilmektedir (Fe Koch, 2004: 36). Ayrıca erkek istismarcıların erkek çocuklarına yönelik cinsel istismar eylemleri, kendi hegemonik erkekliklerini hem cinsleri üzerinden de inşa ettikleri açıklaması ile de ifade edilebilir.

Feminist araştırmacılar ataerkil sistemin kadının ve çocuğun cinsel istismarında nihai sonuçları olduğunu belirtmişlerdir (Ganzevoort, 2006; Nicolai, 1997 akt. Baljon, 2011: 155). Bu sistemin sonuçlarından biri olarak cinsel istismara uğrayan erkek çocuklarının sistemin dışına itilmektedir. Baljon, (2011: 155) ataerkil sistemde istismara bakış açısı olarak kız çocuklarının kadın olmaları dolayısıyla cinsel nesne oldukları üzerine odaklanırken, istismara uğrayan erkek çocuklarının ise, cinsel istismara maruz kaldıklarında kadınlar gibi cinsel bir obje olmaları dolayısıyla artık "erkek" olmadıkları üzerine odaklanıldığını belirtmiştir.

Kadını cinsel nesne olarak gösteren ve bu algının oluşmasında etkin bir araç olan pornografinin büyük oranda etkisi vardır. Feminist Düşünce adlı kitapta, pornografinin erkekler için kadın cinselliğini kontrol altında tutma yolu olarak görüldüğü belirtilmiş ve pornografinin kadınlara verdiği zararı üç şekilde açıklamışlardır: (1) erkekleri, kadınlara cinsel yollarla zarar verici davranması yönünde teşvik etmesi (cinsel taciz, tecavüz, darp gibi), (2) kadınları kendilerini düşünmeyen ve cinsel tacize meraklı veya pasif bir şekilde bunu kabul eden insanlar olarak göstermesi ve (3) erkeklerin, kadınları kendilerinden daha önemsiz varlıklar olarak algılamasına ve kadınlara alışılmış olduğu üzere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmasına önderlik etmesidir (Putnam-Tong, 1998: 66 akt. Barutçu, 2013: 54). Kadın algısına zarar veren bu düşünceleri oluşturan pornografinin kadınlara ve erkeklere biçtiği rol

ve özellikle kadınları cinsel obje olarak görülmesindeki etkenlerden biri olması dolayısıyla çocuğa yönelik cinsel istismarda uyarıcı bir araç olarak erkeklerin cinsel istismara yöneldiği düşüncesinden hareketle bu noktaya dikkat çekilmesi gereği duyulmuştur.

Erkek çocukları tarafından çocuklara yönelik uygulanan cinsel istismar durumunda pornografinin yerine baktığımızda, Barutçu (2013: 53), ergenliğe giren ve her erkeğin bu süreçte başvurduğu şeylerden birisinin pornografi olduğunu, ebeveynler tarafından da özellikle erkek çocuğun pornografi izlemesinde sakınca görülmediğini aslında erkeklik inşasında cinselliğin önemini vurgulayan ve erkekle kadın arasındaki eşitsizliğe işaret eden alanlardan biri olduğunu belirtmiştir. Kardeş istismarcıların; aile ilişkilerinde genel memnuniyetsizliklerinin yanı sıra aile içi şiddet (fiziksel cezalandırmayı içeren) ve cinsel istismar geçmişi olması (pornografiye maruz kalınmasını içeren), kardeş haricindeki istismarcılardan çok daha muhtemel olduğu belirtilmektedir (Latzman vd., 2011; Worling, 1995 akt. Falcão vd., 2013: 756). Yukarıdaki ifadelerde de gösterileceği üzere pornografiye maruz kalma ve cinsel açıdan uyarılma, çocuklar (kuzen, kardeş, akran) tarafından uygulanan cinsel istismara zemin hazırlayan durumlar arasında gösterilmektedir.

Cinsel İstismara Maruz Kalan Erkek Çocuklarının Hegemonik Erkeklik Perspektifiyle Değerlendirilmesi

Cinsel istismarcı erkeklerin erkekliklerinin yanı sıra bu bölümün başında da yer verildiği şekliyle cinsel istismara maruz kalan erkeklerin bunu dile getirememelerinin, geç açıklamalarının sebepleri bağlamında yaygın hegemonik erkeklik algısının bu duruma etkisiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Hegemonik erkeklik kavramına göre, erkeklikler arasındaki farklılıkları görebilmenin yanında erkeklikler arasındaki ittifak, egemenlik ve boyun eğme ilişkilerini de görebilmek gereklidir. Özellikle eşcinsellik bu ilişkilerin en görünür olduğu örnektir. Hegemonik erkekliğin özellikleri taşıyan erkekler tarafından eşcinsel erkeklerin dışlanması, saldırıya uğramaları durumu erkekler arasındaki hegemonyanın da göstergesidir. Bunun yanında heteroseksüel ancak hakim erkek dayanışmasını desteklemeyen, hegemonik erkekliğin özelliklerini taşımayan, kadınlar üzerinde hâkimiyet kurmada gönülsüz davranan, erkek grubu içerisinde kadınları aşağılayan espirilere katılmayan, futbol gibi sporla ilgilenmeyen erkeklerde yeterince 'erkek' olmadıkları suçlamasıyla karşılaşmakta ve dışlanmaktadır (Maral, 2004: akt, Zeybekoğlu, 2009). Erkeklerin kendi içlerindeki bu özelliklere uymayan erkeklere yönelik tutumları hegemonik

erkekliğin kültürel, kurumsal, medya ve ataerkil yapıların erkekliğin oluşumuna etkisini göstermektedir. Dolayısıyla hegemonik erkeklik özellikleriyle uyuşmayan bir durum olarak maruz kaldıkları cinsel istismardan dolayı erkek çocukları da toplum içinde erkek olarak var olabilmek, etiketlenmemek, dışlanmamak için bu durum karşısında nasıl tepkiler verdikleri üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Cinsel istismar yaşayan erkek çocuklarının yaşadıklarını çok ileri bir dönemde açıklamalarını dikkate alan araştırmacılar bu duruma neden olan durumları incelemeye başlamışlardır. Çocukların yaşadıklarını geç açıklaması durumu; istismar olduğu zamanki yaştan büyük olması, istismarcının yakın ilişki içerisindeki bir kişi olması-ensest örneğindeki gibi- istismardan sorumluluk hissedilmesi ve istismarın açıklanmasıyla olumsuz sonuçların oluşacağının beklenmesi gibi faktörleri içermektedir (Hershkowitz vd., 2007, akt. Easton, Saltzman, ve Willis, 2013). Katı cinsiyet rolleri, aile içi şiddet, dolaylı ya da kapalı iletişim kalıpları ve sosyal izolasyon gibi ailevi ve çevresel faktörler de çocuğun erken dönemde açıklamasını engelleyebilmektedir (Alaggia ve Kirshenbaum, 2005 akt. Easton vd., 2013).

Lab, Feigenbaum ve De Silva, (2000) erkek çocukların cinsel istismara maruz kalabilecekleri düşünülse bile ebeveynler ve klinisyenler tarafında da genellikle nadiren istismar hakkında soru sorma, sessizlik kodu ile erkek çocuğunu koruma güdüsüyle erkekliğe ilişkin bu beklentileri sürdürmüş olduklarını, bu gibi sebeplerle erkek çocuklarının cinsel istismarı az bildirilen ve eksik tedavi edilen bir durum olarak kaldığını belirtmişlerdir (akt. Kia-Keating, Grossman, Sorsoli, ve Epstein, 2005: 170). Ortaya çıkan istismar olaylarında erkek çocuklarının istismarının kız çocuklarının istismarından daha az meydana geldiği bilinmektedir ancak erkekler genellikle yetişkinliklerinde de yaşadıkları karşısında sessizliklerini sürdürmektedirler. Örneğin Risin ve Koss (1987 akt. Kia-Keating vd., 2005: 170) tarafından yapılan çocuğun cinsel istismarı yaşamış olarak raporlaştırılan 216 erkek örneğinde, erkeklerin % 81'inin kimseye hiçbir zaman söylemediği sonucuna ulaşmışlar, Finkelhor ve vd.'nin (1990) yaptıkları ulusal bir araştırmada cinsel istismarı rapor edilen erkeklerin % 42'sinin daha önce bunu asla ifşa etmemiş oldukları sonucuna ulaşılmıştır (akt. Kia-Keating vd., 2005: 170).

Özellikle erkek çocuklarının maruz kaldıkları cinsel istismar durumunda hegemonik erkekliğin onayını, toplumsal cinsiyet ve ırksallaştırılmış cinsellik yaptırımlarını tehdit ettiği ileri sürülmektedir. Hegemonik erkekliğin ataerkillik, atletizm, duygusal kopma, heteroseksüellik teşviki ve erkek alanının inşasını içerdiği göz önüne alındığında yukarıdaki tehdidin bu alanları doğrudan

etkileyeceğini söylemek mümkündür (Connell, 1995 akt. McGuffey, 2008: 217). Buradan yola çıkıldığında erkek ve erkekliğin sosyal psikolojik bağlamı içerisinde cinsel istismara maruz kalan erkek çocukları ve erkekler, toplumsal cinsiyet normlarını ve beklentilerini ihlal ettikleri için erkek sosyalizasyonu içerisinde homoseksüellik ve mağduriyetle suçlandıkları ifade edilmektedir (Mahalik, Good, ve Englar-Carlson, 2003a; Spataro vd., 2001 akt. Easton vd., 2013: 2). Diğer erkekler tarafından cinsel istismara maruz kalan erkek çocukların, homofobiklikten dolayı etiketlenme ve utanma bileşimi bir duyguya sahip olduklarını ve yaşadıklarını ifşa etmesini takiben mağdur, homoseksüel veya gelecekte cinsel istismarcı olarak görülme korkusunu yaşadıkları belirtilmektedir (Alaggia, 2005 akt. Easton vd., 2013: 2).

Erkek çocuklarının maruz kaldıkları cinsel istismarı açıklamalarına engel olan diğer bir durum ise istismar edilmeye ilişkin olan isimlendirilme sürecidir. Easton vd.'nin 2013 yılında 460 erkekle yaptıkları çalışmalarında erkek çocukların yaşadıkları istismarı açıklamalarına engel olan durumlar sosyopolitik, (erkeklik, sınırlı imkanlar), kişilerarası (güvensizlik, gay olarak etiketlenmekten korkma, istismarcı faktörü, güvenlik ve koruma, geçmiş yanıtlar) ve kişisel (içsel duygular, yaşananların isimlendirilmesi, cinsel yönelim) olarak sınıflandırılmıştır. Erkeklerin % 62'si kişisel, % 50.4'ü kişilerarası, % 37.8'i sosyo-politik faktörlerin açıklamalarına engel olduğunu belirtmişlerdir. (Birden fazla seçeneği işaretleyebildikleri göz önünde bulundurulmalıdır.) Sorsoli, Kia-Keating ve Grossman (2008) tarafından çocuklukta cinsel istismara uğrayan erkeklerin yaşadıklarını açıklama zorluklarını inceleyen 16 erkekle yarı yapılandırılmış görüşmelerde 3 temelde çocukların açıklamalarına engel olan durumlar kavramsallaştırılmıştır. Bunlar kişisel (utanç gibi), ilişkisel (olumsuz tepkilerden korkma gibi) ve sosyo-kültürel (erkekliği çevreleyen mitler)'dir.

Birçok yazar erkek çocuğunun uğradığı cinsel istismarın büyük oranda rapor edilmediğini, dile getirilmediğini belirtmiştir. Birçok klinik alanda yazılan makalelerde erkeğin cinsel kimliği üzerinde çocuğun cinsel istismarının benzersiz etkilerinin olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yazarların bir kısmı cinsel istismara uğramış yetişkin erkeklerin yüzleşmekte en zorlandıkları konunun erkeklikle ilgili olarak algılan kültürel inançlar ve cinsel mağduriyet arasındaki aykırılıkla uzlaşma olduğunu kabul etmişlerdir. Erkekler, "başarılı veya gerçek erkek kendisini koruyabilir ve istismarı durdurabilir" gibi bir inanç merkezi etrafındaki erkekliğin algılanan toplumsal gereklilikleriyle karşılaşmada başarısızlık duygusunun eziciliğini yaşamış olarak görünürler (Mendel, 1992 akt. Gill ve Tutty, 1998: 32). Bu durumun, yukarıda belirtilenlerden dolayı cinsel sistimarın az bildirilmiş

olmasının en önemli faktörü olabilir. Sepler (1990 akt. Gill ve Tutty, 1998: 32) toplum, özellikle de genel erkek nüfusunun cinsel istismara maruz kalan erkeklerle, kadın mağdurlardan daha farklı baktıklarını, erkek mağdurları istismardan daha fazla sorumlu olarak gördüklerini belirtmiştir.

Widom ve Morris (1997 akt. Arttime vd., 2014: 314) tarafından yapılan bir çalışmada cinsel istismara uğrayan erkeklerin % 16'sının, kadınların ise % 64'ü bu yaşadıklarını istismar olarak belgelendirerek dile getirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Kadınlara göre erkekler arasında bu durumu kabul etme oranının düşüklüğüne bir açıklama aranmaktadır. Toplumsal cinsiyet hakkındaki kültürel varsayımlar ve "bir erkeğin tecavüzü imkânsızdır" ve "tecavüze uğrayan erkek kaçmadığı için suçludur" gibi tecavüz mitleri erkeklerin cinsel mağduriyeti kabul etmelerini etkileyebilir.

Hollander'in (2001: 85 akt. Arttime vd., 2014: 314) belirttiğine göre cinsel mağduriyet yaşayan erkeklerin bunu kabul etmesindeki düşüklüğünü; kadınlığın savunmasızlık ve pasifliğiyle ilişkilendirilmesine rağmen, erkekliğin güçlü ve tehlikelilikle ilişkilendirilmesi gerçeği de etkilemektedir. Diğer bir deyişle, "erkeğe yönelik şiddet gerçeğine rağmen..., savunmasızlık erkeklik kavramının kültürel paylaşımının bir parçası değildir." Eril normlara uygun olarak, erkeğin cinsel etkinliğinin erkekliği doğruladığı öğretilir, erkeklerin cinselliği başlatan olarak hareket etmeleri ve bir kaç istisna dışında, her zaman cinsel deneyimler için uygun, ilgili olmak ve saldırgan değilse de iddialı olmaları beklenir (Bolton vd., 1989; Hong, 2000 akt. Kia-Keating vd., 2005: 171). Cinsel istismar özünde erkek mağdurlar için kontrol ve güç hislerini zayıflatır ve bu nedenle cinsel erkeksiliğin toplumsal yapısına katı bir tezat oluşturur (Kia-Keating vd., 2005: 171).

Erkekliğin hegemonik söylemlerinin temel ilkeleri, erkek mağdurlar gerçekliğinde; istismarı durduramadıkları için; bir başkasının cinsel şiddetinin objesidirler ve yaşadıkları yüzünden korku, incinme, utanma ve güçsüzlük hissetmeleridir. Erkek mağdurlar yaşadıkları cinsel istismarı açıkladıklarında erkeksi olmadıklarını varsayılır (Mendel, 1995 akt. Atwood, 2000: 16). Çoğu kültür erkekleri yaşamlarının her alanında sorumlu oldukları inancına teşvik eder. Bu yüzden erkek çocukları istismara uğradığında, istismarcıları durdurabileceklerini düşünürler ve onlar üzerinde güce sahip olan istismarcılara izin verdikleri için kendilerini suçlarlar (Napier-Hemy, 1994: 2 akt. Atwood, 2000: 16). Arttime vd.'ne göre (2014: 321) erkeklerde mağduriyet bildirim eksikliği, kısmen, erkek tecavüzü hakkında sık tutulan mitlerin bir yansıması olabilir. Bu mitler; "gerçek" erkeğin güçlü, dayanıklı ve her zaman seks isteyen biri olarak portre edilmesi ile erkekliğin

geleneksel bir görünümü teşvik edilmektedir. Verilen bu kültürel mesajlarda mağdur edilen erkeklerin istismar veya tecavüz durumunda yaşadıklarının kendi erkekliklerinde başarısızlık anlamına geldiği düşüncesinden dolayı etiketlemeden kaçınması olasıdır. Erkeklerin cinsel istismarı ve tecavüz konusundaki kültürel mitlere meydan okumak, erkeklerin mağduriyeti kabul etmelerinde ve destek aramalarında daha rahat hissetmelerine yardımcı olabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çocuğa yönelik ihmal ve istismar konusu 1960 ve 1970’li yıllarda yavaş yavaş ortaya çıkarılmış ve tartışılmaya başlanmıştır. İhmal ve istismarın en görünür en görünür olanı fiziksel şiddetin ortaya çıkarılma çabaları aslında çocuğa yönelik her türlü şiddetin de tartışılmasının önünü açmıştır. Çocuğa yönelik aile içinde ve dışarıda gerçekleşen ve üstü hep örtülü olan ihmal ve istismarın en önemlisi cinsel ihmal ve istismar konusudur. Bu iki davranıştan en çok istismar dikkati çekmektedir. Ensest ve pedofiliye maruz kalan kız ve çocuklarının yaşadıkları ve yaşam boyu çözmeye çalıştıkları sorunları en kapalı ve tabu konu olmaktan çıkarılmaya ve mümkün olduğu kadar görünür hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Cinsel istismara maruz kalan çocukların ve yetişkinlerin istatistiki bilgileri maalesef ki mevcut değildir. Eldeki rakamlar yapılan bazı araştırmaların sonucunda karşılaştıkları istismarı açıklayan küçük bir kesimin ifadeleridir. İstatistiklere girmeyen çok sayıda kadın ve erkeğin yaşamlarında cinsel istismara maruz kaldıkları bilinmektedir. İstatistikler araştırmacılar ve cinsel istismara maruz kalan ve özellikle de cinsel istismarda bulunanlar ile çalışan sosyal hizmet alanındaki her meslek elemanı için önemlidir. Çünkü bizlerin ne büyüklükte bir sorun grubu ile çalıştığımızı anlamamızda; hangi çocuklar istismara daha sık risk altında, hangi çocuklar toplumsal ve aile temelindeki sorunlar nedeniyle cinsel istismarı söyleyemiyor, hangi çocuklar bu risklere karşı daha kolay korunabilir, ulaşılması zor olan çocuklar nerededir, nasıl bir ulaşım planı yapılmalıdır, ülkemiz gibi çok çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmişlik bölgeleri hatta gelişmiş bölge-ilin içinde gelişmemiş birçok bölgelerin olduğu yerlerde çocuğa yönelik cinsel istismar için nasıl bir toplumsal koruma, bilgilendirme, tespit etme çalışmaları yapılabilir gibi sorular ve daha da çoğaltılacak sorular için istatistikler önemlidir.

Ayrıca istismarcılar kimdir, neden çocuğa yönelik bir cinsel istismar içindedirler, bu sadece psikolojik bir rahatsızlık olarak görülüp geçilecek ya da kastrasyon önerilecek bir durum mudur, geleneksel toplumsal yapı içinde cinsel istismarda bulunan kişileri içinde yaşadığı toplumdan tamamen soyutlayarak ele

almak bizlerin sorun üzerinde ne kadar odaklanmamıza fırsat verebilir? Aslında erkeklerin çocuklara cinsel istismarda bulundukları araştırmalar ile tespit edilmiş durumda, kadınların çocuklara yönelik cinsel istismarları istatistiklere girmemektedir. Bu durumda cinsel istismar konusunda maruz kalanları çocuk ve yetişkin ve hatta yetişkin kendi içinde yaşlı; kadın ve erkek olarak gruplandırabiliyoruz. Ancak istismarcıları tek bir cinsiyette topluyoruz, erkek. İstismarcılar grubunu tanımlayacak veriler çok yetersiz olmakla beraber çeşitli tartışmalar da bulunmaktadır. Erkek egemen toplum yapısı içinde yaşanan bu durumu bazı yazarlar ve feministler de hegemonik erkeklik özellikleri ile tanımlamaya çalışmaktadırlar. Fail olan erkeğin ruhsal sağlığının bozuk olduğu vb araştırmalarda tespit edilemiyor ancak hegemonik erkekliğin toplumsal yapı içinde nasıl şekillendiği ile ilgili kullanılabilecek ölçüt geliştirilebilecek yaşantı, algı, toplumsal söylem gruplandırması yapmak mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmada, kız ve erkek çocukların yaşantıları ile çocuğa yönelik cinsel istismar özetlendikten sonra cinsel istismar failinin toplumsal cinsiyet açısından nasıl bir hegemonik erkeklik geliştirme potansiyeli olabileceği ve erkek egemen toplumsal kuralların cinsel istismara nasıl yol açabileceği ya da cinsel istismara uğramış olan erkek çocukların/erkeklerin bu sorunu hegemonik erkeklik açısından ele aldığımızda nasıl yorumladıkları gibi konular üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Eldeki çalışmalar ile varılan yer ise hegemonik erkeklik kavramının çocuklara yönelik cinsel istismarın tartışılmasında önemli bir basamak ve gelişme noktası oluşturduğudur. Bazı feminist görüşlere göre, erkeklerin kendi aralarındaki hiyerarşik ilişkisinde ve sosyalleşmelerinde çocuğa yönelik cinsel istismarın önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Açığa çıkan cinsel istismar vakalarında kız ve erkek çocuğunun istismarına dair istatistiki verilerde erkek çocuklarının yaşadığı istismar kız çocuklarından daha düşüktür. Ancak bu konuda yapılan çalışmalarda erkek çocuklarının yaşadıkları istismarı dile getirmemeleri bu oranlarda böyle bir farkın oluşmasının sebeplerinden bir tanesi olarak erkek çocuklarının yaşadıkları istismarları açıklamalarına engel olan hegemonik erkeklik algısıdır. Bu konu özellikle ebeveynler ve çocuğa yönelik istismar alanında çalışan kişilerin bilinçlenmesi ve toplumdaki erkeklik algısı üzerine çalışılması gerektiği de dikkat çekilmesi gereken bir durumdur.

Cinsel istismar ve enest vakalarında çok boyutlu ve multidisipliner çalışmanın çok önemli olduğu bilinmektedir. Çünkü ailede yaşanan sorun aileyi çok boyutlu olarak etkilemektedir. Cinsel istismara maruz kalan çocuklarda ileri dönemde ortaya çıkabilecek olumsuz değişimler de dikkate alınarak uzun soluklu sosyal hizmet uzmanı, psikolog, pedagog, psikiyatrist, kadın doğum hastalıkları gibi

meslekleri içeren multidisipliner bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Çocuk ve ailenin bu süreçte birlikte ele alınması gerekmektedir. Ensest vakasında bile bir araya gelebilecek olan aile üyelerinin birlikte ve cinsel istismarda bulunan erkeklerle de çok boyutlu ve multidisipliner çalışmalar yürütülmelidir. Çünkü cinsel istismar davranışı tek bir neden ile açıklanabilecek bir durum değildir. Psikolojik, sosyal temelleri olabilecek bir sorundur. İstismarcı, tedavi mi rehabilite mi edilecek yoksa cezalandırılacak mı ya da hepsini içeren bir sistem içerisinde mi değerlendirilmelidir? İşte bu konular üzerinde çok boyutlu düşünmek ve uygulama yapılanmasının da bu değerlendirme üzerinden yürütülmesini gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, E. (2009). “Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 95-119.
- Aktepe, E., Işık, A., Kocaman, O. ve Eroğlu, F. Ö. (2013). “Bir Üniversite Hastanesinde Değerlendirilen Cinsel İstismar Mağduru Çocuk ve Ergenlerin Demografik ve Klinik Özellikleri”, *New/Yeni Symposium Journal*, 51(2), 115-120.
- Alikasifoğlu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Albayak-Kaymak, D., Uysal, Ö. ve İlter, Ö., (2006). “Sexual Abuse among Female High School Students in Istanbul, Turkey”, *Child Abuse & Neglect* 30, 247-255.
- Artime, T.M., McCallum, E. B. and Peterson Z. D., (2014). “Men’s Acknowledgment of their Sexual Victimization Experiences”, *Psychology of Men & Masculinity*, 15(3), 313-323.
- Atwood, K. M. (2000). *Male Survivors of Sexual Abuse and Hegemonic Masculinity: Insights into Discourses of Gender and Violence*, Master of Arts, University of Victoria, Department of Sociology, Canada.
- Baljon, M. C. L. (2011). “Wounded Masculinity: Transformation of Aggression for Male Survivors of Childhood Abuse”, *Person-Centered & Experiential Psychotherapies*, 10(3), 151-164.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları*, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Billie, A. (2014). “Boys Don't Cry”, *Healthcare Counselling & Psychotherapy Journal*, 14(3).
- Bozbeğoylu, A. Ç., Koyuncu, E., Kardam, F., ve Sungur, A. (2010). “Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye’de Ensest”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1-37.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Cem Soydemir (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connell, R. W. (2000). *The Men and the Boys*, Los Angeles: University of California Press.

Connell, R. W. (2002). "Hegemonic Masculinity and Violence: Response to Jefferson and Hall". *Theoretical Criminology*, 6(1), 89-99.

Connell, R. W. (2005). *Masculinities*, Los Angeles: University of California Press.

Easton, S. D., Saltzman, L. Y., and Willis, D. G. (2013). "Would You Tell Under Circumstances Like That?": Barriers to Disclosure of Child Sexual Abuse for Men. *Psychology of Men & Masculinity*. 1-10. Advance online publication. doi: 10.1037/a0034223. Factsheets:Incest (Amerika Encest Bilgi Forumu) http://www.svfreenyc.org/survivors_factsheet_37.html Erişim Tarihi: 13 Aralık 2014.

Falcão, V., Jardim, P., Dinis-Oliveira, R.J. and Magalhães, T. (2014). "Assessment And Disclosure of Childhood Sexual Abuse-Forensic Evaluation in Alleged Sibling Incest Against Children", *Journal of Child Sexual Abuse*, 23: 755-767.

Fe Koch, K. (2004). *Child Sexual Abuse Prevention: Feminism, Masculinity, And Preventing The Socialization Of Future Offenders*, Master of Arts, University of Toronto, Department of Sociology and Equity Studies in Education, Canada.

Finkelhor, D. and Browne, A. (1985). "The Traumatic Impact of Child Sexual Abuse: A Conceptualization", *American Journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 530-541.

Gill, M. and Tutty L. M., (1998). "Sexual Identity Issues for Male Survivors of Childhood Sexual Abuse: A Qualitative Study", *Journal of Child Sexual Abuse*, 6(3), 31-47.

Greenfeld, L. (1996). "The Bitter Taste of Success: Reflections on the Intelligentsia in Post-Soviet Russia", *Social Research*, 63(2), 417-438.

İşeri, E. (2008). "Cinsel İstismar", F. Ç. Çetin, B. Pehlivan Türk, F. Ünal, R. Uslu, E. İşeri, T. Türkbay, A. Coşkun, S. Miral, N. Motavallı (Eds.), *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı: İçinde* 470-477. Ankara, HYB.

Kia-Keating, M., Grossman, F. K., Sorsoli, L. and Epstein M. (2005). "Containing and Resisting Masculinity: Narratives of Renegotiation Among Resilient Male Survivors of Childhood Sexual Abuse", *Psychology of Men & Masculinity*, 6(3), 169-185.

McGuffey, C. S. (2008). "'Saving Masculinity': Gender Reaffirmation, Sexuality, Race, and Parental Responses to Male Child Sexual Abuse", *Social Problems*, 55(2), 216-237.

Özdemir, O. (2010). "Tecavüzü, Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavramak...", *Fe Dergi*, no. 2, 75-90. <http://cins.ankara.edu.tr/tecavuz.html>

Özbay, C. (2013) "Türkiye'de Hegemonik Erkekliği Aramak", *Doğu Batı*, 63, 185-204.

Paslı, F. (2009). *Örselenme Kuşkusuyla Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezi Tarafından Bildirimleri Yapılan Çocukların Adli ve Sosyal Süreçlerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.

Pryor, D. (1999). *Unspeakable Acts-Why Men Sexually Abuse Children*, New York: New York University Press.

Putnam, F. W. (2003). "Ten Year Research Update Review: Child Sexual Abuse", *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, 269-278.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*; (3. Basım) Metis Yayınları, İstanbul.

Selvi, Y., Özdemir, P. G., Atıp, A., Kıran, S. G. (2011). "Aile İçi Cinsel İstismar Sonrası Zedelenmiş Cinsellik: Kompulsif Cinsel Davranışları Olan Bir Olgu Sunumu", *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*; 24, 85-88. DOI: 10.5350/DAJPN2011240112.

Sorsoli, L., Kia-Keating, M. and Grossman, F. K. (2008). "I Keep that Hush-hush": Male Survivors of Sexual Abuse and the Challenges of Disclosure. *Journal of Consulting Psychology*, 55, 333-345. doi:10.1037/0022-0167.55.3.333.

Şahin, F. ve Taşar, M. A. (2012). Cinsel İstismar ve Ensest. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 47, 159-64.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*. Ankara.

U.S. Bureau of Justice Statistics. 2000 Sexual Assault of Young Children as Reported to Law Enforcement, <https://www.rainn.org/get-information/statistics/sexual-assault-victims> (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2014).

Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya.

Z-Page, A. (2004). “Çocuk Cinsel İstismarı: Cinsel İstismara Neden Olan Etkenler ve Cinsel İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13), 103-113.

TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ VE DEVLETİN MÜBADİL ROMANLARA İLİŞKİN SÖYLEM VE POLİTİKALARI*

Nurşen GÜRBOĞA**

ÖZET

Bu çalışma, 1923 Nüfus Mübadelesi ile Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen Romanlara ilişkin olarak devletin izlediği iskân ve denetim politikalarını incelemektedir. Devlet, gayri Türk unsurlardan sayılan mübadil Romanları üretken nüfus sorununun çözümünde, tarımsal işgücü, zanaatkâr ve nitelsiz emek gücü olarak kabul etmiştir. Öte yandan devlet, Romanları etnik/ırksal kökenleri gereği ahlaki, sosyal ve iktisadi değerlere aykırı şekilde yaşayan bir topluluk olarak damgalamış, bu nedenle Romanları etno-kültürel düzeyde Türklüğe dâhil edecek asimilasyoncu politikalar izlememiştir. Bunun yerine, bu toplulukları çeşitli gözetim ve denetim mekanizmalarıyla kontrol altında tutmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1923 Nüfus Mübadelesi, Roman, Çingene, Yurttaşlık, İskân, Dışlama.

ABSTRACT

THE TURKISH-GREEK POPULATION EXCHANGE AND THE STATE'S DISCOURSE AND POLICIES TOWARDS THE EXCHANGED ROMA PEOPLE

This study explores the settlement and surveillance policies of the state towards the Roma people who came from Greece under the 1923 Population Exchange Agreement. The study argues that the state accepted the exchanged Roma deemed to be Muslim non-Turk, as the source of agricultural labor power, artisans and unskilled laborers, in order to resolve the problem of productive population deficit. On the other hand, the state stigmatized the Roma people as a community living antithetical to the moral, social and economic values, due to their very ethnic/racial origins. Therefore, the state did not follow assimilationist policies to embody the Roma people into the Turkish community at the ethno-cultural level. Instead of this, the state tried to stake in these communities through various surveillance and control mechanisms.

* Bu makalenin ilk ve daha kısa hâli şu kaynakta yayınlanmıştır: Nurşen Gürboğa, "1923 Nüfus Mübadelesi ve Mübadil Romanlara Yönelik İskân ve Denetim Politikaları", *Toplumsal Tarihi*, No. 263, Kasım 2015, s. 36-43.

** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (ngurboga@marmara.edu.tr)

Keywords: 1923 Population Exchange, Roma People, Gypsies, Citizenship, Settlement, Exclusion.

Giriş

Lozan görüşmeleri kapsamında Türk ve Yunan heyetlerinin 30 Ocak 1923'te imzaladığı Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol'le İstanbul Rumları ve Batı Trakya Müslümanları haricinde Türkiye topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dinine mensup Türk uyrukları ile Yunanistan topraklarında yerleşmiş Müslüman Yunan uyruklarının zorunlu mübadelesine karar verildi (Arı, 1995: 1).

Rumların göçünün başladığı 1922 sonları ile nüfus mübadelesinin büyük ölçüde tamamlandığı 1924 sonları arasında yaklaşık 400.000 Yunan uyruklu Müslüman ile 1.200.000 Anadolu Rumu yaşadıkları toprakları terk ederek yeni yurtlarına yerleştirildiler. Mübadeleye tabi tutulan nüfusun tespitinde ana ölçüt din olduğu için her iki ülke de dinsel azınlıklarından kurtularak homojen bir nüfusa dayalı ulus inşası projelerinde yol aldılar (Aktar, 2010: 17-22). Böylece dinsel çeşitliliğe dayalı Osmanlı Millet Sistemi her iki ülkede de etnik-dilsel türdeşliğe dayalı ulus projesi kapsamında tasfiye edildi. Öte yandan, mübadil nüfus arasında gittikleri ülkenin egemen etnik-kültürel topluluğu dışında kalan topluluklar da yer aldı. Örneğin Yunanistan'a Türkçe konuşan Karamanlı Ortodokslar göç ederken, Türkiye'ye de Rumca, Arnavutça, Ladino, Bulgarcanın yanı sıra Ulah, Slav ve Roman dilleri konuşan çeşitli Müslüman topluluklar göç etti (Tsitselikis: 2005, 345). Mübadele sonrası, her iki ülkenin nüfusu dinsel açıdan türdeşleşirken, etnik ve kültürel özellikleri itibarıyla daha da çeşitlendiler.

1923 Nüfus Mübadelesi nüfusun türdeşleşmesi ve ulus inşası sürecinde önemli bir halka olmakla beraber, yeterli olmadı. Siyasi kadroları bekleyen iki temel sorun devam etmekteydi. Bu sorunlardan biri Mübadele sonrasında etnik ve dilsel çeşitliliği devam eden Anadolu nüfusunu Türk kimliğine dayalı ulus inşası sürecine katmaktı. İttihat ve Terakki iktidarı Anadolu'nun gayrimüslim halklarını Balkan Savaşları'yla başlayan ve I. Dünya Savaşı süresince şiddetlenen kovma, tehcir ve katliamlara dayalı nüfus mühendisliğiyle büyük ölçüde azaltmıştı (Dündar, 2008). Geride kalan Rumların bir kısmı Milli Mücadele'nin son evresinde, kalanlar ise 1923 Nüfus Mübadelesi ile birlikte Anadolu'yu terk ettiler. Mübadele, Anadolu nüfusunu dinsel olarak türdeşleştirmekle beraber etnik ve kültürel türdeşliği sağlayamamıştı.

Diğer sorun ise, savaşlar, katliamlar ve göçlerle azalan nüfusun niceliksel ve niteliksel olarak iyileştirilmesi ve üretici hale getirilmesiydi. Mübadele, Cumhuriyet'in siyasi kadrolarının karşı karşıya kaldığı büyük nüfus açığını ve üretken nüfus sorununu çözememişti. Tam tersine, kentli zanaatkâr, tüccar ve işçi unsurlarıyla beraber Anadolu'yu terk eden Rumlara karşılık gelenler, çoğu tarımsal üretici ve köylü olmak üzere, gidenlerin ancak üçte biriydi. Nüfusun, hem inşa edilecek ulusal kütlenin hem de iktisadi zenginliğin ana kuvveti olması nedeniyle bir an önce niteliksel ve niceliksel olarak iyileştirilmesi gerekiyordu. Bu noktada Yunanistan'dan gelen Mübadiller, ulus inşası ve iktisadi refah için önemli bir unsur olmakla beraber yeterli değildi.

Mübadillerin bir an evvel üretici konuma getirilmesi ve içlerindeki gayri Türk addedilen unsurların asimilasyonu gerekliydi. Gayri Türk unsurlardan sayılan mübadil Romanlar ise üretken nüfus sorununun çözümünde, tarımsal işgücü, zanaatkâr ve niteliksiz emek gücü olarak katkı sunabilirlerdi. Öte yandan devlet, Romanları ahlaki, sosyal ve iktisadi değerlere aykırı yaşayan bir topluluk olarak damgalamaya devam etmiş, bu toplulukları ulus inşasına ve toplumsal yaşama makbul ya da müstakbel yurttaşlar olarak katmak yerine çeşitli gözetim ve denetim mekanizmalarıyla kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu çalışmada, devletin Mübadele ve sonrasında Romanlara yönelik gözetim ve denetim mekanizmalarının izini süreceğiz.

Nüfus Sorunu ve Üretken Bir Unsur Olarak Mübadil Romanların Kabulü

Mübadele anlaşması, zorunlu göçe tabi toplulukları din ölçütüne göre belirlediği için Yunanistan uyruklu Müslüman Romanlar da Mübadeleye tabi tutuldular. Türkiye, Müslüman Romanların Mübadeleye tabi tutulmasına herhangi bir itirazda bulunmamış görünmektedir. Mübadele sürecinde Türkiye'ye kabulleri uygun görülmeyen ve Mübadele dışı bırakılan gayri Türk Müslüman unsurlar olmasına rağmen, Romanlar bu gruplardan biri olmadı.¹ Örneğin Türkiye, Epir bölgesinde yaşayan ve Tsamides olarak adlandırılan Müslümanları, Makedonya'nın dağlık bölgelerinde yaşayan ve kendilerini Arnavut kökenli gösteren bazı grupları ve Milli Mücadele karşıtı Çerkezleri Mübadele dışında bıraktı (Tsitselikis, 2005: 349). TBMM'de Arnavutlar ve Rumca konuşan Giritliler gibi gayri Türk addedilen

¹ Özellikle Arnavutların ve Rumca konuşan toplulukların Mübadele ile Türkiye'ye getirilmesine ilişkin TBMM'de yapılan tartışmalar için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 9, İçtima Senesi 2, Devre II, (Ankara, TBMM Meclis Matbaası, 1975): 85, 92; Cilt 10, İçtima Senesi 2, Devre II, (Ankara, TBMM Meclis Matbaası, 1975): 28, 62.

unsurların kabulü ve iskânı hararetli tartışmalara konu olmuşsa da, Romanlara ilişkin herhangi bir itiraz yine yükselmedi. Tek istisna, Zonguldak Mebusu Halid Bey'in 27 Ekim 1924'te Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne "Rumca konuşan Kıptilerin" Zonguldak'a gönderilme nedenlerini sormasıydı.² Sivas Mebusu Halis Turgut Bey de Sivas'a sevk edilen Kayalar muhacirleri arasında "Türk'ten gayri Kıptiler de vardır. Bunlar niçin getirilmiştir? Bilmiyorum." diyerek Kayalar Mübadillerinin sorunları ile konuşmasına devam etmişti.³

Romanların Mübadele dışı bırakılmaması ya da Arnavutlar, Pomaklar, Boşnaklar gibi gayri Türk sayılan diğer Mübadil topluluklar kadar Meclis'te tartışma konusu olmamasının nedenlerinden biri Romanların bu topluluklar gibi belirli bir siyasal coğrafya, ulus ya da milli kimlikle özdeşleşmiş görülmemesiydi (Çağaptay, 2002: 218-241; Ülker, 2010: 1-58). Romanlar, hemen tüm Balkan coğrafyasına dağılmış, birlikte yaşadıkları egemen toplumun dil ve kültürüne aşina unsurlardı. Osmanlı Devleti her ne kadar Romanları etnik bir topluluk saymışsa da, bu toplulukların coğrafi dağınıklığı, özdeşleştikleri milli bir kimlik, coğrafya ve ulusal hareketin olmaması, ulus inşasıyla meşgul yeni siyasal kadroların gözünde onları siyasal bir tehdit olmaktan çıkartıyordu.

Romanların kabulünü kolaylaştıran bir diğer unsur, Cumhuriyet'in kurucu kadroları için Romanların tanıdık bir unsur olmasıydı. Balkan kökenli siyasal seçkinler, Balkanlar'ın Müslüman göçmenlerini ev sahibi unsurlar olarak görüyorlardı (Erder, 2016: 124). Mübadele ile Türkiye'ye gelen Selanikli Romanların Mustafa Kemal Atatürk'le hemşehrilik bağlarını vurgulamaları ve Atatürk'ü bir kurtarıcı olarak görmeleri bu bağlamda değerlendirilebilir (Kolukırcı, 2006b). Balkanların Roman toplulukları 14. yüzyılda hemen tüm Balkan coğrafyasına dağılmış, göçerler, zanaatkârlar, kent yoksulları ve köylüler olarak Balkan halklarının bir parçası olmuşlardı. (Marushiakova-Popov, 2006: 14-24; Halliday, 1922: 169; Barany, 2002:9). 19. yüzyılda diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında en geniş Roman nüfusu Osmanlı Balkanlarında, özellikle de Rumeli vilayetinde yaşıyordu (Çelik, 2003: 164; Halliday, 1922: 64). Bu topluluklar Osmanlı idaresine girdikleri 14. yüzyıldan, İmparatorluğun Balkanlardaki varlığının son bulunduğu yakın bir zamana kadar da Osmanlı tebaası olmaya devam etmişlerdi.

Balkan Romanlarının Osmanlı topraklarına göçü ve iskânı da yeni bir olgu değildi. Romanlar, 1923 Nüfus Mübadelesi öncesinde Osmanlı Devleti tarafından

² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt: 9, İçtima: 49 (Ankara: TBMM Meclis Matbaası, 1975): 74.

³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt: 10, İçtima: 2 (Ankara: TBMM Meclis Matbaası, 1975): 34.

Balkan göçlerinin bir parçası olarak kabul ve iskân edilmişlerdi. Özellikle Balkanlar'da ulus devletlerin kuruluşuyla beraber Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve diğer bölgelerden gelen Müslüman muhacirler arasında Roman göçmenler de yer almıştı (Zachos, 2011: 28). Osmanlı Devleti 19. yüzyıl boyunca Roman göçmenlerin sınırlardan girişini ve içerdeki hareketliliğini düzenlemeye girişmiş, bir yandan da İstanbul'da ve çeşitli şehirlerde yeni "Çingene mahalleleri" kurarak gelenleri iskân etmişti (Çelik, 2013: 585). Örneğin 1892 yılında Bursa'da iskân edilmiş olan 40 hanelik Rumelili Roman muhacirin oluşturduğu mahalleye "Davud Dede" adı verilmiş, mahalle için bir imam ve muhtar mührü istenmişti.⁴ Benzer şekilde İttihat ve Terakki yönetimi Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı süresince Balkanlar'dan kaçan Müslüman Romanları kabul etmiş, 1917 yılı sonlarında ise devam eden yoğun göçü durdurmaya yönelik girişimlerde bulunmuştu (Dündar, 2001: 126-127).

1923 Nüfus Mübadelesi'ne gelindiğinde Cumhuriyet seçkinleri hali hazırda Osmanlı Devleti'nin yüzyıllarca yönettiği ve ulusal hareketlerle özdeşleşmemiş bir topluluğu yeni kurulmakta olan ülkeye kabul etmekte bir sakınca görmediler. Siyasal seçkinlerin Romanları kabul etmesindeki tarihsel nedenlerin yanı sıra, belirleyici neden, ülkede yaşanan nüfus buhranı ve üretici nüfusa duyulan ihtiyaçtı. Mübadil Romanların sayısal olarak nüfusa katkısını tespit etmek mümkün olmamakla beraber, çoğunun Makedonya ve Selanik'in tarımsal üreticileri arasından geldiğini söyleyebiliriz. (Marushiakova ve Popov, 2012). Roman ailelerin Selanik gibi önemli bir tarım ve ticaret bölgesinde ortakçı ya da mevsimlik işçi olarak geçimlerini sağlaması, toprak sahibi olmaktan çok tarım emekçisi olduklarını göstermektedir (Marushiakova-Popov, 2006: 75-76; Zachos, 2011: 23-66; Arslan, 2010: 110). Selanik, Drama, Kavala gibi merkezler, tarımsal ürün çeşitliliği ve deniz ve demiryollarıyla dünya pazarlarıyla bütünleşme özelliklerinden dolayı, ticari tarımın hızla yaygınlaştığı bir bölge olarak 19. yüzyılda öne çıkmıştı. Selanik vilayetinde üzüm ve ipek kozasından sonra en fazla ekilen sanayi mahsulü tütündü. Özellikle Drama, Sarışaban, Kavala ve Praveşte 19. yüzyılın ikinci yarısında tütün üretimi, işlemesi ve ticaretinde öne çıkmışlardı (Dıgıroğlu, 2014: 302-359). Romanların bölgedeki iktisadi dönüşümle beraber ticarileşen tarımsal üretime emek gücü olarak katılmışlardı.

Nitekim, Mübadillerin tasfiye edilecek malları, hakları ve çıkarlarını tespit etmek üzere düzenlenen tasfiye taleplamelerinde "Kıpti" olarak kaydedilen ve Selanik, Siroz ve Drama'dan gelen 305 hane reisinin kayıtları mübadil Romanların yerleşik tarımsal üreticiler olduğunu göstermektedir. Tasfiye taleplamelerine göre,

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), DH-MKT-1997/20, 13 Safer 1310 (6 Eylül 1892) Bu belgeden beni haberdar ettiği için Elçin Arabacı'ya teşekkür ederim.

kayıtlı Romanların yaklaşık % 80'i köylerde doğmuş, % 70'i ise köylerde tarımsal üreticiler olarak hayatlarını kazanmaya devam etmişlerdir.⁵ Belgelerde hane reislerinin meslekleri bölgedeki tarımsal ürün çeşitliliğine uygun olarak çiftçi, rençper, amele, tütün ziraatçısı, tütün ameleşi, orakçı, ipekçi, bağcı olarak kayıtlara geçmiştir. Köylü hane reislerinin küçük bir kısmı ise tarımın yanı sıra demircilik, kalaycılık, saraçlık ve sepetçilik gibi çeşitli zanaatlarla geçimlerini sağlamaktaydı.⁶

Mübadil Romanlar arasında şehirli nüfus da yer almaktaydı. Selanik, Drama, Siroz, Kavala, Yanya gibi şehirlerin merkez ve kazalarında Romanların yaşadıkları mahalleler, Romanların kent halkının bir parçası olduğunu doğrulamaktadır (Ginio, 2004: 122-129, Halliday, 1922: 167; Çelik, 2013: 593). Nitekim tasfiye taleplerinde % 30 civarında hane halkının kentlerde yaşadığını göstermektedir. Ancak şehirlerde yaşayan hane reisleri de geçimlerini ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerden sağlıyorlardı. Bu hane reislerinin bir kısmı tütün ve ipek ziraatıyla uğraştıkları gibi, demir ve kalay işçiliği, saraçlık, çalgıcılık, cambazlık, arabacılık, sepetçilik gibi zanaatlardan ve gündelikçilik, amelelik, hamallık gibi vasıfsız işlerden geçiniyorlardı.⁷ Kentlerde yaşayan Romanların bir kısmı da tütün fabrikaları ve imalathanelerinde işçi olarak çalışıyorlardı.⁸ Kent merkezlerinde yaşayan Romanların mevsimlik döngülere göre tarım işçiliği, sebzeçilik, fabrika işçiliği, zanaatkârlık, seyyar satıcılık, boyacılık, hamallık gibi çeşitli işleri birleştirerek geçimlerini sağladıkları söylenebilir (Özbaskıcı, 2015).

Romanların 1923 Mübadelesi'nde kabul ve iskânını cazip kılan bir diğer unsur da, çoğunun yerleşik olmasıydı. Gerek Balkanlar'da, gerekse Doğu Avrupa'da devletler Roman toplulukların yerleşik hayata geçirilmesinde önemli rol oynamışlardır (Barany, 2002: 11). Benzer şekilde Osmanlı Devleti'nin de göçer toplulukları iskân çabaları yerleşikliği artırmıştır. Ancak Balkanlar'da özellikle 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl boyunca tarımın ticarileşmesi, çiftliklerin yaygınlaşması ve sanayileşme, Roman toplulukların emek piyasasına eklemlenmelerini ve yerleşik hayatın yaygınlaşmasını sağlamıştır (Maruskiakova-Popov, 2006: 43-81). Örneğin, Osmanlı Devleti'nin kaybettiği Balkan topraklarından Siroz'a göç eden Romanlar bu-

⁵305 hane reisine ait tasfiye taleplerinde için bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 130 16 13 2 Fon Kodu altında dosyalanmış belge serisi.

⁶ A.g.k.

⁷ A.g.k.

⁸ BCA, Fon Kodu: 272 0000 12 44 68 16, Tarih: 31.03.1925; Fon Kodu: 272 00 00 11 21 10318, Tarih: 01.02.1925.

radaki çiftliklere yerleşerek ortakçı ya da işçi olarak tarımsal işgücüne katılmışlardır. Bir kısmı ise, mevsimlik işçi olarak çiftliklere yakın yerlere yerleşmiş, bir yandan da sepet öreerek, kereste toplayarak hayatlarını kazanmıştır (Zachos, 2011: 28).

Kuşkusuz gelen mübadil Romanlar arasında göçebe/gezginci unsurlar da vardı. Örneğin, 1924 yılı başlarında Drama'dan İstanbul'a gelen 31 mübadil Roman aile çadırlarda yaşadıklarını, hayvan cambazlığı ile geçindiklerini, bu nedenle Edirne ya da Çatalca'ya gönderilmek istediklerini bildiriyorlardı.⁹ 1925 yılında Dâhiliye Vekâleti ile yerel idareler arasındaki yazışmalardan Trabzon, Malatya, Erzincan ve Diyarbakır vilayetlerine de gezginci mübadil Romanların iskân edildikleri anlaşılmaktadır.¹⁰ Romanlar, tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi ve işlenmesinde uzmanlaşmış emekçiler, zanaatkârlar ve işçiler olarak Cumhuriyet'in kurucu kadroları için cazip bir işgücü kaynağıydı. Hükümet, çeşitli asayiş sorunlarının kaynağı olarak gördüğü gezginci topluluklardan farklı olarak yerleşik hayat süren mübadil Romanları daha az kuşkuyla karşılamıştır.

Nitekim Cumhuriyet kadroları üretken nüfus sorununu çözmek için Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'yla yapılan çeşitli anlaşmalarla Romanların da yer aldığı Müslüman göçmenleri ülkeye kabul etmeye devam etmiştir (Ülker, 2010: 13-14; Kirişçi, 2000:1-22; Atabay, 2012: 60-72, Babuş, 2006: 131-132, 256). Romanlar arasında özellikle yerleşik ve üretken unsurlarının yurttaşlığa kabulünün teşvik edildiğini de söyleyebiliriz. Örneğin, Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi "Bulgar Çingenelerinden Türklüğe temmesül etmiş olan bir kısmının memleketimize kabulü"nü istemekteydi. Büyükelçiye göre, "Çingenelerin hiç olmazsa burada (ehliperde) denilen ve şehirlerde sakin olup Türkçe konuşan kısmının da memlekete kabul ve hicrete teşvik ederek Protestan propagandasından kurtarmak" çok isabetli olacaktı.¹¹

1926 İskân Kanunu'nun 2. maddesi, Romanları yerleşik ya da gezginci ayrımı yapmaksızın yurttaşlığa alınmayacaklar arasında saymıştır. Hükümet bu yasaya rağmen, sınırı yasa dışı yollarla aşan gezginci topluluklar da dahil bu toplulukları kabul etmeye dönük esnek çözümler aramıştır.¹² Örneğin, 1932 yılında Bulgaristan'dan İstanbul'a gelen ve buradan da Tokat'a giden bir grup gezginci Roman, jandarma tarafından yakalandıktan sonra sınır dışı edilmek yerine

⁹ BCA, Fon Kodu: 0272 000 11 17 76 12, Tarih: 11.02.1924.

¹⁰ BCA, Fon Kodu:272 0000 14 76 33,1 Tarih: 03.08.1924; Fon Kodu: 272 0000 14 77 36 9.4, Tarih: 31.08.1925.

¹¹ BCA, Fon Kodu: 030 10 00 241 639, Tarih: 17.06.1933.

¹² TBMM. Zabıt Ceridesi, Cilt 25, Devre 2, İçtima Senesi III (Ankara: TBBM. Matbaası): 649.

alıkonulmuştur. Tokat Valisi, Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği yazıda “ecnebi kıbtî taifesi”nin 1926 İskân Kanunu'na göre “sınır dışı edilmesi gerektiği halde hükümetin izlediği muhacir siyasetine sui tesir icra etmesi noktasında” haklarında yapılacak işlemi sormaktaydı.¹³ Benzer yazışmalar sınırları izinsiz geçen Romanların istisna olmadığını ve 1926 İskân Kanunu'nun esnek uygulandığını göstermektedir.¹⁴

Nitekim, 1926 İskan Kanunu'nun “Çingenelerin” yurttaşlığa alınmayacağına ilişkin hükmü, 1934 İskan Kanunu'nun 4. maddesinde “göçebe Çingeneler” olarak değiştirilmiş, böylece yerleşik Romanların yurttaşlığa kabulüne imkan sağlanmıştır.¹⁵ Yasa, Romanlara ilişkin yurttaşlığa kabul ve sınır politikasını gezgincilik/yerleşiklik ayırımına ve bu bağlamda da üretkenlik sorununa dayandırıyordu. Hükümet, 1934 İskân Kanunu'na Çingenelerin tamamının vatandaşlığa kabul edilmemesini teklif etmişse de, yasa taslağını hazırlayan encümen bunun gezginci Çingenelerle sınırlandırılmasında yarar görmüştü. Encümene göre, Balkanlar'da, özellikle Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Çingeneler Türkçeden başka dil bilmiyorlardı. Yanı sıra, Bulgar hükümeti Çingene olmayan Müslüman grupları da siyasi haklar vermemek amacıyla “Çingene” olarak adlandırmıştı. Encümen, “Çingene denilen bu çalışkan insanlar”ın hayvancılık, ziraat ve ziraat sanatları işlerinde çok ileride oldukları, bin bir işkenceye rağmen Türklüklerini bırakmadıkları” ve Türklükleriyle iftihar ettiklerini belirttikten sonra bunlardan “oturucu olanların alınması ve yalnızca gezginci olanların alınmaması”nı daha yararlı görmüştü.¹⁶ Böylece Romanların Türkçe bilmeleri, Müslüman olmaları ve yerleşik köylü ya da kentli unsurlar olmaları yurttaşlığa kabul için yeterli bulunmuştu.

Özetlemek gerekirse, iki savaş arası dönemde çeşitli Avrupa devletlerinin “Çingene karşıtı” göç ve sınır politikalarına karşın (About, 2015: 68-75), Türkiye bu toplulukların Mübadele ve sonrası göçler kapsamında Türkiye'ye gelmesine ilişkin esnek ve kabul edici bir politika izlemiştir. Gerek Mübadele sürecinde gerekse sonrasında Balkanlar'dan Türkiye'ye göç eden Romanlar nüfusun üretken kapasite-

¹³ BCA, Fon Kodu: 272 00 12 63 190 4, Tarih: 21.02.1933.

¹⁴ A.g.k.

¹⁵ 1934 yılı İskan Kanunu için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre IV, Cilt 23, İçtima 3 (Ankara: TBMM Matbaası): 142.

¹⁶ Mazbatanın ilgili bölümü için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre IV, Cilt 23, İçtima 3: 9; Hükümet teklifi için bkz.: 21.

sini artıracak, itaatkâr ve uyumlu yerleşikler oldukları sürece merkezi hükümet tarafından kabul gördüler. Gelenler arasında gezginci topluluklar olsa da, iskân ve asayiş önlemleri hükümete bu “sızıntıyı” idare edebilme imkânı tanıyordu.

Ulus İnşası ve Gayri Türk Mübadillerin İskânında İzlenen Esaslar

Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının önünde duran acil sorunlardan biri Mübadilleri bir an evvel üretken kılacak ve aralarındaki gayri Türk unsurları Türk kültürüne ve diline asimile edecek bir iskân politikası oluşturmaktır. Bu doğrultuda hazırlanan mevzuatın ilki, 17 Temmuz 1923 tarihinde “30 kânunusani 1923 tarihinde Lozan’da Yunan murahhaslarıyla yapılan mukavele mucibince tanzim olunan Talimatnamenin Mer’iyete vâzı hakkında Kararname” adıyla yürürlüğe konuldu (Ülker, 2010: 24-27). Talimatname’nin 25. maddesi Mübadilleri üretici kılacak düzenlemeler içeriyordu. Buna göre Mübadiller geldikleri yerin coğrafi özelliklerine ve üretim becerilerine göre çiftçi, bağcı, tütüncü, zanaatkâr olarak tasnif edilecek ve uygun iskân bölgelerine dağıtılacaklardı.¹⁷ Talimatname, iskân sürecinde izlenecek esasları iktisadi ölçütlerin yanı sıra, Mübadillerin etnik ve sınıfsal konumlarına göre de tanzim etmişti. Talimatname’nin 17. maddesine göre servet sahibi olup da hükümetten yardım talep etmeyenler, “Türk iseler” serbest bırakılacak ve kendi imkânlarıyla memlekette yerleşeceklerdi. 18. maddeye göre ise “Gayri Türk olanlar” hükümetin göstereceği yerlerde iskânı kabule mecbur olup uymayanlar sınır dışı edileceklerdi. 19. madde de muhtaç muhacirlerin hükümetin göstereceği yerlerde iskâna mecbur olduklarını, aksi halde muhaceret haklarından mahrum olacaklarını belirtiyordu. Bu maddeler, servet sahibi ve Türk sayılan unsurlara iskân sürecinde hareket serbestliği tanırken, yoksullar ve gayri Türkler gibi siyasal, sosyal veya iktisadi açıdan tehlikeli toplulukları mecburi iskâna tabi tutuyordu.

Talimatname, gayri Türk Mübadillerin hükümetin gösterdiği yerlerde iskân mecburiyetiyle asimilasyonunu da hedefliyordu. Talimatname’nin 29. maddesine göre “Hangi ırk ve milliyete mensup olurlarsa olsun lisan ve âdatın tehalüfû medeni ve içtimai terakkiyatın en çetin mânii bulunduğu daima nazarı dikkatte bulundurularak herhangi bir Türk kasaba veya köyünde lisan ve âdeti başka diğer bir ırka mensup muhacirinin miktarı yüzde yirmiye asla tecavüz etmeyecektir.”¹⁸ Bu

¹⁷ 30 Kanunusani 1923 Tarihinde Lozan’da Yunan Murahhaslariyle Yapılan Mukavele Mucibince Tanzim Olunan Talimatnamenin Mer’iyete Vâzı Hakkında Kararname”. Düstur III. Tertip (4) 110. <http://ua.mfa.gov.tr/>. [Bundan sonra 1923 Talimatnamesi olarak geçecek]

¹⁸ A.g.k.

madde, İttihat ve Terakki iktidarının Müslüman gayri Türk unsurlara uyguladığı serpiştirerek iskân yoluyla asimile etme politikasının açık bir uzantısıydı (Dündar, 2001). Talimatname'nin 30. maddesi ise Mübadillerin coğrafi ve iktisadi koşulların yanı sıra sanatları ve ırkları itibariyle iskân edileceklerini belirtiyor, böylece Mübadillerin üretim becerileri ve etnik kökenlerinin iskân sürecinde dikkate alınacağını tekrarlıyordu.¹⁹

1923 talimatnamesinin ilgili maddeleri Mübadillerin geldikleri yerlerdeki toplumsal tabakalaşma düzenini köylülük ve kentlilik ekseninde korumayı hedefliyordu. Bir başka deyişle Mübadiller, köylüler ve kentliler olarak iki büyük gruba ayrılmış, köylüler tarımsal üretimin yoğun olduğu kırsal alanlara, zanaatkâr, tüccar ve işçi gibi kentli unsurlar ise kent ve kasabalara yerleştirileceklerdi. Talimatname, toplumsal tabakalaşmanın ikinci eksenini oluşturan etnik tabakalaşmayı ise korumak yerine, Müslüman gayri Türk Mübadilleri Türk nüfusu arasına “karıştırarak” iskân yoluyla Türk kimliği lehine çözmek istiyordu (Erder, 2016: 78-83). Böylece sosyal ve sınıfsal farklılıkların korunduğu, ancak gayri Türk unsurların Türkleştirilerek dâhil edildiği yekpare bir ulus inşa edilebilecekti.

1923 yılı sonlarında Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Teşkilat Kanunu'na ilişkin Meclis'teki tartışmalar, hükümetin sadece Mübadilleri değil, önceden göçle gelmiş muhacir toplulukları da iskân yoluyla asimile etmeyi amaçladığını gösteriyor. Kanun'un 10. maddesi Vekâlet'e Mübadele öncesinde iskân edilmiş muhacirlerin hal ve sanatlarına göre gerekli görülen yerlere nakil ve iskânı yetkisi tanıyordu. Maddeyle ilgili tartışmalarda hâlihazırda iskân edilmiş ve üretken faaliyetler içinde olan muhacirlerin yer değiştirmesinin yaratacağı sıkıntılar dile getirilmişti. Ancak Aksaray mebusu Besim (Atalay) Bey “...memleketin bir yerine bir ananeye, bir dile malik ahaliyi toplamanın belasını, felaketini tattık arkadaşlar. Orası tehlikeye maruz olduğu vakit oranın ahali her şeyini toplayarak Sivas'a kadar kaçtı. Bugün oralarda Türk'ün kaniyle kurtulduktan sonra tekrar oraya akın ediyor ve yerleşiyorlar” diyerek söz konusu maddenin yerinde olduğunu savunmuştu. Tartışmanın devamında Saruhan Mebusu Abidin Bey bu türden kaygıların dikkate alınarak bu maddenin hazırlandığını, ancak bunun Meclis'te açıkça ortaya konulmasından da rahatsız olduğunu belirtmişti.²⁰ Meclis tartışmasında da görüldüğü üzere, gayri Türk göçmenler Müslüman olsalar dahi devlete sadakat ve topluma aidiyet noktasında güvenilmez bulunuyordu. 10. madde, Vekâlet'e, aynı yerde yoğunlaşan bu toplulukları da dağıtarak asimile etme imkânı tanıyordu.

¹⁹ A.g.k.

²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre: II, İçtima: 48: 216.

Mübadillerin üretken kılınması ve gayri Türk unsurların asimilasyonuna yönelik iskân politikası Mübadele başlamadan önce şekillenmişti. 1923 yılı sonlarında başlayan Mübadele, 1924 yılının Aralık ayında büyük ölçüde tamamlandı. Mübadiller iskân sürecinde yaşanan birçok aksaklığa rağmen geldikleri yörenin iktisadi coğrafyası, iklim koşulları, üretim becerileri ve mesleklerinin yanı sıra, iskân bölgelerinde Rumlar'dan kalan terk edilmiş malların miktarına göre Ege, Trakya, Marmara Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Akdeniz bölgelerine dağıtıldılar. İskân bölgeleri arasında Rum yerleşiminin ağırlıklı olduğu bölgeler olarak Ege ve Marmara yoğun göç aldı (Arı, 1995: 52-54). Gelen Mübadillerin iskânında kentli köylü ayırımına dayalı sosyal tabakalaşma büyük ölçüde korundu. Gayri Türk Mübadillerin Türk sakinler arasına karıştırmaya dönük asimilasyoncu bir iskân politikasının başarıyla uygulandığı tartışmalı olsa da,²¹ hükümetin Mübadil ve muhacirlerin iskân edildikleri yerlerdeki etnik dağılımlarını dikkatle kontrol ettiği söylenebilir.

Örneğin, hükümet Mübadelenin hemen öncesinde vilayetlere gönderdiği bir kararnamede vilayetlerde yerleşik Boşnak ve Arnavut muhacirlerin sayılarını, yerleşim yerlerinin dökümünü ve iskân edilebilecek muhacirlerin miktarını istemişti. 1924 yılı ortalarında ise İzmir Bornova'da yerleşik Arnavutların iç bölgelere gönderilmesine karar verilmişti. Gayri Türk muhacirlerin özellikle güvenlik açısından hassas sayılan Ege ve Trakya yerine iç bölgelere iskânına özen gösterilmiş, aynı iskân politikası Kafkas muhacirlere de uygulanmıştı. Benzer şekilde hükümet, iskân bölgelerindeki tüm muhacir ve Mübadillerin etnik kökenleri ve yerli halk arasındaki oranlarını tespitiye yönelik cetveller istemişti (Ülker, 2010: 29-32). 17 Şubat 1924'te düzenlenen bu cetvellerden birinde, Samsun Havza'da Mübadiller ile Balkan ülkelerinden ve doğu vilayetlerinden gelip iskân edilen ve edilmeyen muhacirler, Türk ve Boşnak kategorisi altında tasnif edilmişti.²² Benzer cetveller daha sonraki yıllarda da hazırlandı. Ayaş, Polatlı ve Nallıhan'ın mahalle ve köylerinde yerleşik olan

²¹ 1924 yılı sonlarında Meclis'te Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ne yönelik eleştirilerden, gayri Türk Mübadillerin güvenlik açısından sakıncalı bulunan sahil bölgelerine topluklar halinde yerleştirildikleri görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri Türklüğün hangi ölçütlere göre tanımlanacağına dair farklı görüşlerin yer alması olabilir. Mahmut Celal Bey, Türkçe konuşmayan Giritlilerin Yunanlılara düşmanlığını ve Türk'ten farklı bir şey olduklarını ifade etmemelerini Türklük için yeterli bulduğunu ve Giritlilerin adalara yerleştirilmesinde siyasi ve idari bir sakınca görmediğini söylemiştir. Mustafa Necati Bey de Yanyalıları Arnavut kabul etmediklerini beyan ederek, Arnavutların getirildiği eleştirisine itiraz etmiştir. Gayri Türk unsurların güvenlik açısından sakıncalı bölgelere yerleştirildiği eleştirileri için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, Cilt: 9, İçtima: 49: 85 ve 92 ve *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, Cilt: 10, İçtima: 2: 28. Bu eleştirilere yanıtlar için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, Cilt: 10, İçtima: 2: 54 ve 62.

²² BCA, Fon Kodu: 272 00 00 11 17 77 6 2, Tarih: 17.02.1924.

nüfusa ilişkin 1926 ve 1927 yıllarında hazırlanan cetveller, Kıpti, Boşnak, Bulgar, Romanyalı, Alevi, Kürt, Tatar ve Türk nüfusunun yüzdelerini veriyordu.²³ Gayri Türk unsurların yüzdelerini veren nüfus cetvelleri, hükümetin bu unsurların nüfus içindeki dağılımlarını dikkatle takip ettiğini göstermektedir.

Hükümet, Mübadillerin iç göçünü engellemeye yönelik yeni önlemler de aldı. İskân yerlerini çeşitli nedenlerle beğenmeyen Mübadillerin bir kısmı, geçim ve yaşam koşullarıyla uyumlu yeni yerler aramaya yönelmiş, bu yönelim önemli bir iç göç dalgası yaratmıştı (Arı, 1995: 155-158). İç göç dalgası, Mübadilleri üretken kılma ve gayri Türk unsurları asimile etme hedeflerini kesintiye uğratabilirdi. Hükümet, başlangıçta gayri Türk Mübadillere ve servet sahibi olmayanlara yönelik iskân mecburiyeti ve dolaşım kısıtlamalarını, 1924 yılında tüm muhacir ve Mübadilleri kapsamak üzere genişletti (İskan Tarihçesi, 1932: 37; Arı, 1995: 155; Ülker, 2010: 30-31). Mübadillerin hareketliliğini kısıtlamaya ve firarlarını engellemeye yönelik tedbirlerin bir kısmı mübadil Romanlara özgüydü. Örneğin, 1925 yılı Temmuz ayında valiler ve iskân müfettişleriyle yapılan toplantıda, “muhacirleri mahalli müretteplerinde tespit etmenin haiz olduğu iktisadi, inzibati ve idari faideler nazarı dikkate alınarak bunların firarlarına meydan verilmeyerek firarilerin iadesi” ve “mübadil Kıptilerin iskânları”na karar verilmişti (İskan Tarihçesi, 1932: 58-59). Şeyh Sait İsyanı’nın bastırılmasından sonra, 28 Ekim 1925 tarihli, 675 numaralı Mecburi İskân Kanunu ile Türkiye’ye gelen ve daha sonra gelecek olan Mübadil, muhacir, mülteciler ile iskân edilen aşiretler beş sene süresince kendilerine gösterilen iskân mahallerinde oturmaya mecbur tutuldular (İskan Tarihçesi, 1932: 65-66).

“Ehl-i Fesâd” ile “Unsur-ı Nâfi” Arasında Romanlara İlişkin Söylem ve Politikalar

Siyasal seçkinler, erken Cumhuriyet döneminde mübadil Romanlara yönelik etnik temelli bir iskân ve asimilasyon politikası izlemediler. Bunun göstergelerinden biri, Mübadil Romanların Türk nüfusun yoğun yaşadığı yerleşim birimlerine haneler halinde serpiştirilmek yerine, büyük topluluklar halinde, üretim becerilerine göre hemen tüm iskân bölgelerine dağıtılmalarıdır. Çoğunluğu köylü olan Romanlar öncelikle Ege, Marmara, Trakya ve Karadeniz gibi tarımsal üretimin ve tütüncülün yoğun olduğu bölgelere iskân edildiler. İzmir, Kocaeli, Samsun, Bursa, Edirne, Manisa, Muğla mübadil Romanların dağıtıldığı önemli tarımsal merkezlerdi (Aşkın, 2011: 5; Kolukırcık, 2006a: 2-4). Romanlar, Trabzon, Gümüşhane, Malatya,

²³ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 65 6 51, Tarih: 08.08.1926; Fon Kodu: 272 00 00 65 6 54, Tarih: 23.03.1927; Fon Kodu: 272 00 00 65 6 5 6, Tarih: 10.05.1927.

Erzincan, Diyarbakır gibi Karadeniz ve Doğu Anadolu vilayetlerine de gönderildiler.²⁴ Hükümet, Romanları geldikleri köy ve kazaya göre geniş gruplar halinde iskân etti. Örneğin, 55 hane 235 nüfus Sirozlu tütün işçisi önce Gelibolu'ya ardından tütün atölyelerinde çalışmak üzere İzmit'e, 132 hane Dramalı kalaycı Samsun'a, 51 hane Kavalalı tütüncü Tokat'a, Dramalı 31 hane at cambazı Edirne-Çatalca'ya, Yanya'dan 46 nüfus Roman Zonguldak'a, 146 nüfus Goloslu Roman ise Mersin'e gönderildi.²⁵

Diğer Mübadiller gibi Romanların da tarımsal üreticileri kıra, zanaatkâr, işçi, emekçi kesimler ise kentlere yerleştirilmiştir. Hükümet, kentli unsurların tarımsal üretime geçme, bir anlamda köylüleşme taleplerini hoş karşılamamış, iki tabaka arasındaki geçişliliğe izin vermemiştir. Örneğin İzmit'in Kozluk mahallesine topluca yerleşmiş 60 hane Sirozlu Roman, yoksul oldukları gerekçesiyle Kocaeli'nde Ağaspan Çiftliği arazisinin dağıtımından pay almak istemişlerdi. Kocaeli Valisi ise Dâhiliye Vekâleti'ne 28 Ocak 1926'da gönderdiği yazıda Kıpti ailelerden erkeklerin hamallıkla, kadınlarının ise tütün mağazalarında çalışarak geçindikleri, tarımla ilişkisi olmayanlara arazi verilmesi durumunda ziraatla geçinenlere yeterince arazi dağıtılamayacağını belirtmişti. Dâhiliye Vekâleti bunun üzerine Romanların taleplerini reddetti.²⁶

Siyasal seçkinler Romanları üretken nüfus açığını kapatacak bir emek kaynağı olarak görmesine karşın, Türklüğe asimile edilecek topluluklardan biri olarak görmemiştir. Romanların asimilasyoncu iskân politikasının dışında tutulmasının nedeni ise Türklüğün etno-kültürel düzeyde her topluluğa açık tutulmamasıdır. Mesut Yeğen'in deyişiyle, "Türklük Türk olmayanlarca olunabilir bir hal" olsa da "bütün Türk olmayanların olabileceği bir hal de değildir" (Yeğen, 2002: 209). Müslüman Romanlar Türk dili ve kültürüne dâhil olmayı isteseler bile devlet tarafından Türklüğe kabul edilmesi arzulanan gruplardan biri olmadılar. Müslümanlık, Türklüğe girişin anahtarı olsa da yeterli koşulu değildi. Romanlar Müslüman olmalarına rağmen, Türklüğün tanımlandığı üç eşmerkezli bölge içinde gayri Müslimlerin yerleştirildiği teritoryal yurttaşlık bölgesine yakın bir yere konumlandırılmışlardır. Bir başka deyişle hükümetin mübadil Romanları, gayri Türk Müslüman topluluklar gibi asimilasyon yoluyla merkezdeki etnik çekirdeğe

²⁴ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 14 76 33 6 1, Tarih: 3.8.1924; Fon Kodu: 272 0000 12 44 68 16, Tarih: 31.03.1925; Fon Kodu: 272 0000 12 45 73 7, Tarih: 18.06.1925.

²⁵ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 11 21 103 18, Tarih: 01.02.1925; Fon Kodu: 0272 000 11 17 76 12, Tarih: 11.02.1924; Fon Kodu: 272 00 00 11 17 73 18 2/4/5/6/7, Tarih: 25.01.1924.; Fon Kodu: 272 0000 11 19 91 2 1, Tarih: 11.08.1924; Fon Kodu: 272 00 00 11 1774 25 1/2, Tarih: 31.01.1924.

²⁶ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 12 47 88 21 1, Tarih: 18.01.1926.

doğru yakınlaştırmak yönünde bir çabası olmamıştır.

Cumhuriyet kadrolarının Romanları etno-kültürel düzeyde Türklüğe dahil etmeyi istememesinin en önemli nedeni, bu kadroların devletin Romanlara ilişkin tarihsel deneyimlerini, söylem ve pratiklerini devralmalarıdır. Devlet, hem Osmanlı döneminde hem de erken Cumhuriyet döneminde Romanlara yönelik ayrımcı politikalar ve pratiklerle, Roman kimliğini inşa etmiş ve toplumun dışlayıcı ve damgalayıcı kavrayışını şekillendirmiştir. Devletin Romanları dini, ahlaki, toplumsal, yasal ve iktisadi normlara uymayan, suç işlemeye meyilli, devlet ve toplum düzenini tehdit eden unsurlar olarak tanımlaması, bu toplulukları toplumsal hiyerarşinin en altına konumlamış, diğer topluluklarla da arasında kalın sınırlar çizmiştir (Karlıdağ ve Marsh, 2008: 146; Çelik 2003: 161-182).

Osmanlı Devleti, Romanların damgalanma sürecine aktif olarak katılmıştır. Osmanlı idaresinde yüzyıllarca yaşamış Romanların devletle ve toplumla ilişkileri kuşkusuz zamana, bölgeye ve bu toplulukların yaşam ve geçim biçimlerine göre çeşitlilik göstermiştir. Bu ilişki Romanların çeşitli ahlaki, dinsel ve kültürel yaftalarla damgalanması ve dışlanmasını içerdiği gibi, uzlaşmaları ve belirli sınırlar içinde birlikte yaşamayı da içermiştir. Bu ilişki bir anlamda hem şüphe ve düşmanlık, hem de karşılıklı ihtiyaç ilişkisi olarak tanımlanabilir. Romanlar kendi aralarındaki dinsel, dilsel, kabilesel, mesleki, yaşam biçimi ve bölgesel farklılıklarına ve birlikte yaşadıkları toplumlarla bir dizi benzerliklerine rağmen, hem devlet hem de toplum tarafından aşağı bir kavim olarak damgalanmışlardır (Çelik, 2013: 578-79; Çelik, 2003: 163).

Romanların toplumun geri kalanından farklı ve aşağı bir statüde konumlandırılmasında Osmanlı Devleti'nin bu topluluklara ilişkin idari, adli ve mali düzenlemelerinin önemli payı vardır. Osmanlı Devleti, çok erken bir dönemden itibaren bu toplulukların statülerini Millet Sistemine göre değil, "Kıpti" kategorisi altında ayrıca düzenlemiş, böylece Romanları etnik bir kategori olarak inşa etmiştir (Çelik, 2003: 167-171). Romanlara yönelik çeşitli kanunnameler, vergi kayıtları, mahkeme sicilleri ve 19. yüzyıl nüfus sayımları bu toplulukların Millet Sisteminin dışında, özel düzenlemelere tabi bir topluluk olarak ele alındığını gösteren kanıtlarla doludur (Çelik, 2003: 164; Çelik, 2013: 595. Ginio, 2004:123-124). Devlet, bu topluluklardan 18. yüzyıl sonuna kadar askeri güç olarak yararlı olsa da, askeri sınıfın bir parçası kılmamıştır (Halliday: 170-171, Marushiakova- Popov: 32 ve 41, Barany: 90) Romanlardan orduda sınırlı bir şekilde yararlanma, yerel idarecilerin bu grupların vereceği zararın sağlayacakları faydadan daha çok olacağına duydukları inançla ilişkiliydi (Ginio, 2004: 135). Romanlara yönelik vergi uygulamaları da

Millet Sisteminin dışında tutulduklarını gösteren örnekler sunar (Ginio, 2004: 118-132, Marushiakova-Popov: 31).

Osmanlı yöneticilerinin özellikle Romanlar arasındaki gezginci/göçebe gruplara yönelik tanımlamaları yerleşik toplumların göçebelere ilişkin derin şüphe ve düşmanlıklarını yansıtır. Gezginci Romanlar yerel idareciler ve yerleşik toplum tarafından gayri ahlaki ve gayri dini bir yaşam süren, geçtikleri mahallere zarar veren, asayiş ve düzeni tehdit eden gruplar olarak görülüyordu. Osmanlı idarecileri bu toplulukları “ehl-i fesâd”, “fisk-u fücûr”, “kavm-i şenâat” olarak tanımlamış ve çeşitli asayiş düzenlemeleri ve zorunlu iskânla kontrol altına almaya çalışmıştır. Devletin gezginci/göçer Romanları etkin bir şekilde vergilendirememesi, bu toplulukları sadece asayiş sorunu değil, aynı zamanda devlet gelirlerine katkı sunmayan, avare topluluklar olarak da damgalamasına yol açmıştı. Ancak söz konusu damgalamalar gezginci/göçer gruplarla sınırlı değildi. Gerek devlet gerekse toplum katında Romanların fuhuş, cinayet, serserilik, hırsızlık, sahtecilik, avarelik, yağma ve karmaşayla özdeşleştirilmesi yaygındı. Romanların dinsiz ya da sözde dindar olduklarına ilişkin yaygın kuşku, onların dini cemaatler tarafından da dışlanmasına yol açmıştı. Bu topluluklara atfedilen açgözlülük, hilekârlık, hasislik gibi olumsuz ahlaki tutum ve davranışlar, kadınlara atfedilen gayri ahlaki cinsel tutumlar, müzisyenlik, dans, eğlence, cellâtlık gibi toplumsal statüleri düşük meslekler, Romanları sapkın ve tehlikeli topluluklar olarak damgalıyordu (Ginio, 2004: 127-139; Çelik, 2003: 161-179; Çelik, 2013: 581-592).

Tıpkı Osmanlı idarecileri gibi, Osmanlı toplumu da Romanları şüphe ve mesafeyle karşılaşmış ve aralarına almamıştır. Romanlar, kent ve kasabaların çeperinde kendilerine ait mahallelerde ya da kasabaların dışında çadırlarda ve derme çatma kulübelerde diğer topluluklarla karışmadan yaşamışlardır (Halliday: 167-169, Barany: 85). Bu topluklar, mensup oldukları dini cemaatlerin mahallelerinde de kabul görmemiştir. Kıpti mahallelerinden, İstanbul örneğinde olduğu gibi, şehrin iç mahallelerine doğru bir hareketlenme önemli gerilimlere yol açıyor ve yeniden dışlanıyorlardı (Çelik, 2003: 173). Bazen de kentlerden tümüyle atılıyorlardı. Romanlar, 18. yüzyılda Selanik şehrinde olduğu gibi, yoksullarla aynı mahallede buluşturabiliyordu. Bu durumlarda bile bu toplulukları diğer yoksullardan ayıran iç sınırlar ya da “Çingene menzilleri” vardı (Ginio, 2004: 134-135).

19. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı bürokrasisi Romanların inançlarını, yaşam biçimlerini ve yasal statülerini ıslah etmeye girişmiştir. Nüfusun zenginlik ve refah kaynağı olarak görülmesiyle birlikte Romanlar da dini eğitim veya çalış-

tırma/iş yoluyla “ıslah” edilerek faydalı bir unsur haline getirilebilecek beşeri sermaye olarak görülmeye başlandı (Çelik, 2013). İttihat ve Terakki yönetimi de bu ıslah geleneğini sürdürmüş, bir yandan gezginci ve göçebe Romanları iskân etmeye uğraşırken, diğer yandan da 1917 yılında hazırladığı “Kıpti Talimatnamesi” ile gezginci Romanların fabrika ve imalathane gibi askeri müesseselerde sıkı bir denetim altında çalıştırılmalarına karar vermişti. Öte yandan, 1918 yılında Bakanlar Kurulu’na sunulan Aşâir ve Muhacirîn Kanun Taslağı’nın 3. maddesinde, fahişe, kumarbaz, dilenci, anarşist, casus ve Çingenelerin sınırlardan içeri alınmayacağı belirtilmiş, böylece Romanlar istenmeyen unsurlar olarak bir kez daha damgalanmıştır (Dündar, 2001: 127-129). Osmanlı Devleti’nin Romanlara yönelik tanımlamaları kargaşa çıkaran “ehl-i fesâd” topluluklardan, beşeri bir kaynak olarak yararlanılabilecek “unsur-ı nâfi”ye dönüşmeye başlamışsa da, devlet, söz konusu toplulukları idari ve asayiş noktasında bir tehdit olarak görmeye devam etmiş, bu toplulukları damgalayan söylemleri ve uygulamaları Cumhuriyet kadrolarına devretmiştir.

“Aslen ve Neslen ve Irkan ve Ruhen Kıpti Olmak”: Cumhuriyet Bürokrasisinin Mübadil Romanlara İlişkin Ayrımcı Söylem ve Uygulamaları

Cumhuriyet kadroları da reformist Osmanlı bürokrasisi gibi Romanları önemli bir beşeri kaynak olarak kabul etmiştir. Ancak aynı kadrolar Romanların ulus inşasının bir harcı ve toplumun bir parçası olmasında istekli davranmamışlardır. Kuşkusuz bunda Cumhuriyet kadrolarının Osmanlı bürokrasisinin Romanlara yönelik damgalayıcı, ayrımcı ve dışlayıcı söylem ve pratiklerini devralması önemlidir. Cumhuriyet kadroları da Osmanlı bürokrasisi gibi, Romanları ortak kültürel özellikler ve davranışsal örüntülere sahip ve bu niteliklerinden dolayı toplumun geri kalanından aşağı bir kavim ya da etnik topluluk olarak damgalamaya devam etmiştir. Devlet bürokrasisinin mübadil Romanların iskânı sırasında izlediği ayrımcı pratikler ve söylemler göz önüne alındığında Romanların Türk ulus inşasında ne makbul, ne de müstakbel yurttaşlar olarak görüldüğü söylenebilir.

Aşağıda ayrıntılarıyla tartışacağımız gibi, merkezi hükümet mübadil Romanların iskânı sürecinde ve sonrasında asimilasyoncu bir politika izlememiş, yer değişikliği taleplerini şüpheyile karşılamış, ilgili yasal düzenlemeler yoluyla mümkün olduğunca bulundukları yerlerde tutulmaları, yerlerini izinsiz terk edenlerin iskân mahalline geri getirilmelerini, gezginci toplulukların ise birkaç aileye bölünerek köy ve kasabalara serpiştirilmelerini yerel idarelerden istemiştir. Yerel idareler ise mübadil Romanların iskân yeri değişikliği taleplerini genellikle olumlu karşılamış, bazen bu toplulukları iktisaden verimsiz, çalışmaya gönülsüz ve asayiş problemleri yaratan güvenilirmez unsurlar olarak tanımlayıp, başka yerlere

nakillerini istemiş, bazen de firar etmelerine göz yummuştur. Gerçekte, merkezi iktidar da yerel idareler de Romanları toplumun ahlaki, sosyal ve iktisadi düzenine “seciyeleri” gereği aykırı yaşayan, tam da bu nedenle idare edilmeleri güç topluluklar olduğu inancını paylaşmaktadırlar. Bu inanç doğrultusunda merkezi hükümet bu toplulukların hareketini kısıtlayıp oldukları yerlerde denetim altında tutmaya çalışırken, yerel idareler de mümkün olduğunca bölgelerinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır.

Mübadil Romanlara ilişkin ayrımcı ve aşağılayıcı dilin en açık ifadesini vilayetindeki muhacir Romanlardan şikâyetçi olan Gümüşhane Valisi’nin 18 Haziran 1925’te Dâhiliye Vekâleti’ne gönderdiği yazıda bulmak mümkündür. Vali, 40 hanelik bir sepetçi topluluğunun idarecilerin tüm çabalarına rağmen ziraat ve sanatla meşgul olamadıklarını ve üretici olamayacaklarını bildiriyordu. Vali, sadece dans ve müzikle vakit geçiren, “aslen ve neslen ve ırkan ve ruhen kıbtı muhacirler”in ancak ticari ve iktisadi faaliyetlerin yoğun olduğu ve “el ve ayak hizmeti geçebilen” büyük şehirlerde bulunabileceklerini düşünüyordu. Nitekim Vali, sepetçi topluluğun İzmit’e gitmek üzere Gümüşhane’den Trabzon’a hareketine izin vermişti.²⁷ Gümüşhane Valisi’nin söylemi, Romanların kendilerine özgü adet ve inançları, yaşam ve geçim biçimleri, tutum ve davranışları olan ve tüm bu özelliklerini genetik bir miras olarak nesilden nesle geçiren ayrı bir ırk olduğuna dair 19. yüzyılda gelişen ırksal yaklaşımları çağrıştırmaktadır. Bu yaklaşımlar, Romanları aynı zamanda meslekler hiyerarşisinin altında yer alan belirli türden üretim becerileriyle özdeşleştirir (Mayall, 2004: 126-142). Tam da bu yaklaşımlara uygun olarak Vali, Romanların tarım ve zanaat gibi beceri, sabır, meşakkat, disiplin ve yerleşiklik gerektiren işler yerine, zihinsel beceri gerektirmeyen vasıfsız bedensel işler yapabileceklerini belirtir. Vali, böylece, Romanları geçim ve yaşam biçimleri, üretim becerileri, ruh halleri ve genleriyle uyumlu aşağı bir ırk olarak tanımlar.

Gümüşhane Valisi’nin iş ve çalışma ile ilgili söylemi Cumhuriyet kadrolarının iş ve çalışmaya sadece iktisadi değil, aynı zamanda ahlaki bir değer de yüklediğini göstermektedir. Romanlarla özdeşleştirilen tembellik, başıboş dolaşma, kolay yoldan geçinme, müzik ve dans gibi makbul olmayan meslekleri icra etme bu toplulukların ahlaki düşkünlüğünün de bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Çalışmak sadece ahlaklı olmak değil, aynı zamanda topluma katılmanın, onun bir parçası olmanın da yoluydu (Özbek, 2008). Tembellikle damgalanan mübadil Romanlar ise Türk toplumuna dâhil edilebilecek müstakbel yurttaşlar olarak görülmedi.

²⁷ BCA, Fon Kodu: 272 0000 12 45 73 7, Tarih: 18.06.1925.

Gümüşhane Valisi'nin mübadil Romanlara ilişkin ırkçı söylemi tekil bir örnek değildir. Dâhiliye Vekâleti 1925 yılında vilayetlerdeki mübadil Romanların kış mevsiminden önce uygun yerlerde iskânlarını valiliklere tebliğ etmişti. Bu valilerden gelen yanıtlar, Gümüşhane Valisi'nin yaklaşımının yerel bürokrasi tarafından paylaşıldığını göstermektedir. Valilerin Romanların seciyeleri gereği tarımsal üretici olmadıklarını öne çıkarmalarının nedeni, Mübadillerin bir an önce üretime katılmalarını hedefleyen Dâhiliye Vekâleti'ni ikna ederek Romanları vilayetlerinden uzaklaştırmaktır.

Örneğin, Malatya Valisi 30 Haziran 1925 tarihli yazışmasında, Erzincan ve Kemaliye'nin "Kıpti muhacirlerini" tümüyle Malatya'ya gönderdiklerini, yeniden 60 nüfus Kıpti Mübadilin şehre gönderildiğini belirtiyor, üretici olmayan ve işleri zor sağlanan Kıpti muhacirler için ne yapılacağını soruyordu.²⁸ Vali, 9 Temmuz tarihli bir başka yazısında ise, özellikle gezginci Romanların vilayet idaresi için sorun teşkil ettiğinden yakınmaktaydı. Vali, Erzincan ve Kemaliye'den Malatya'ya gönderilen toplam 490 nüfus mübadil Kıpti'den merkeze bağlı mahallerde iskân edilenlerin "araziye katiyen el sürmedikleri" gibi, gösterilen haneleri de boş bırakarak hepsinin bir hanede toplandıklarını söylüyordu. Bu topluluk, iskân haklarından feragat ederek gezgincilik yapmak üzere hükümetten serbest bırakılmalarını, aksi halde işlerinin karşılanmasını "manidar" bir şekilde diretiyorlardı. Vali, bu nüfusun dışında ayrıca, Malatya vilayet merkezinde bulunan 145 kişinin de ısrarla ziraat ya da işe yaklaşmadıklarını iddia ediyordu. Sonbahar için ziraat mevsiminin geçtiğini bildiren Vali, tüm girişimlerine rağmen Kıptileri üretken kılamadıklarından dolayı, bunların Malatya'da üretken olamayacaklarına kanaat getirmiş, gelecek kış aylarında hayatlarını devam ettirmelerinin zor olacağından Dâhiliye Vekâleti'nden Kıptiler hakkında bir an evvel bir karar verilmesini rica ediyordu.²⁹

Trabzon Valisi de mübadil Romanları çalışmaya gönülsüz, güvenilmez ve yerel idarecilerin sundukları işe ve malzemeyi suiistimal eden topluluklar olarak tanımlıyor ve şehirden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Vali, Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği 15 Mart 1925 tarihli yazıda, şehirdeki Kıpti muhacirleri çeşitli girişimlerle bir araya getirip işe alıştırmanın ümitsiz bir teşebbüs olduğundan bahsediyordu. Hayatlarını göçebelikle ve dilencilikle sağlayan Kıptiler kendilerine verilen malzemeyi satarak yerel idarecilerin güvenini kaybetmiş, bir kısmı da karadan kaçarak şehri terk etmişlerdi. Vali, vilayetteki Kıptilerin İzmit'e sevklerini

²⁸ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 14 76 33 6 1, Tarih: 03.08.1924.

²⁹ A.g.k.

talep ediyordu.³⁰ Vali, benzer şikâyetlere 29 Temmuz 1925 tarihli bir başka yazısında da devam etmişti. Mübadil Kıptiler önceki yıl kendilerine hane ve dükkân verildiği halde geçinemeyeceklerinden bahisle mütemadiyen sızlanıyor ve İzmir, Samsun ve Giresun vilayetlerine gitmek istediklerini bildiriyorlardı.³¹

Dâhiliye Vekâletinin, Trabzon ve Gümüşhane valilerinin yanı sıra, Diyarbakır ve Erzincan valilerine gönderdiği yazıdan, başka vilayet idarelerinin de benzer gerekçeler ile mübadil Romanları uzaklaştırmaya çalıştıkları anlaşılıyor. Dâhiliye Vekâleti ise Romanların hareketliliğini büyük kuşkuyla karşılıyordu. Nitekim Dâhiliye Vekili, söz konusu vilayetlerden gelen talepler karşısında “kıptilerin serbest bırakılması muvafık görülmemekte olduğundan” başka vilayetlere sevkinin uygun bulunmadığını belirtmiş, bunun yerine Roman ailelerin birkaç hane şeklinde vilayetlerin kaza merkezlerine dağıtılmasını ve haklarında Vekâletin bilgilendirilmesini istemişti.³²

Vekâlet, gayri Türk Mübadillere yönelik serpiştirerek iskân etme politikasını, sadece bulundukları vilayet idarecileri tarafından üretici bulunmayan, asayiş sorunları çıkardığı iddia edilen Romanlara yönelik talep etmiştir. Romanlara yönelik serpiştirerek iskân politikası Romanların Türk dili ve kültürü içinde erimesini hedefleyen etnik temelli bir politika değil, bu unsurların yerleşikleştirilmesi ve köylüleştirilmesini hedefleyen üretim, vergi ve asayiş temelli bir politikaydı. Bu anlamda mübadil Romanların serpiştirilerek iskânı, göçer ve gezginci toplulukların yerleşik hayata geçirilmesine dönük geleneksel iskân politikasının bir parçasıydı.

Ancak valilerin vilayetlerden uzaklaştırmaya çalıştıkları mübadil Romanlar yalnızca gezginci/göçer unsurlar değillerdi. Valiler, şehirli işçi emekçi kesimlerden mübadil Romanları da şehirlerinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Romanlar, gezginci yaşam ve geçim biçimiyle asayiş sorunu yarattıklarından değil, Roman oldukları için, bir başka deyişle Romanlara atfedilen kalıp yargılar nedeniyle uzaklaştırılıyorlardı.

Örneğin, tütün antrepolarında çalışan Sirozlu 132 hane tütün işçisi Roman aile 1924 yılında Gelibolu’ya gönderilmişlerdi. Topluluk, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti’ne yazdıkları dilekçede Gelibolu’da işsiz kaldıklarından şikâyet ederek

³⁰ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 14 77 36 9 4, Tarih: 31.08.1925.

³¹ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 14 76 33 6 1, Tarih: 03.08.1924.

³² A.g.k.

diğer Sirozlu Mübadiller gibi İstanbul'a gönderilmeyi istemişlerdi. Gelibolu Valisi de bu mübadillerin "her an sızlanmakta olup" Gelibolu'da geçinemeyeceklerinden bir an önce İstanbul'a sevk edilmelerini talep etmişti. Vekâlet, tütün işçiliğinin yalnızca kentlerde yapılabileceğini belirterek "tütün amelesi Kıpti muhacirin" İstanbul, İzmit ve Samsun'a gönderilmesine karar vermişti. Vekâlet, Romanları tüm ailenin tek göz odada yaşayabildiği bir etnik topluluk olarak gördüğü için "Kıpti bulunduklarına göre her aileye birer, nüfusu ikişer olanlara ikişer oda" tahsis edilmesini istemişti.³³ Tütün amelesi Romanların bir kısmının Gelibolu'dan İstanbul'a sevk edileceğini öğrenen İstanbul Mıntıka Müdürü ise "kıpti tütün amelelerinden bir hanenin bile İstanbul'da iskânına" durumun uygun olmadığını belirtiyordu. Müdür, ayrıca, İstanbul'a sadece emlak sahibi Mübadillerin iskân edilebileceğini hatırlatarak amele Kıptilerin sevkini durdurulmasını talep etmişti. Romanların İstanbul'a sevk edilemeyeceğini öğrenen Gelibolu Valisi, şehirde Kıpti muhacir çok fazla olduğu için tütün amelesi Kıptilerin başka bir vilayete sevk edilmesini, Gelibolu'ya ise bahçıvan muhacirlerin gönderilmesini istiyordu.³⁴

Nitekim tütün amelesi Romanlar Kocaeli vilayetine gönderildi. Kocaeli Valisi, İzmit'e yönlendirilen Roman ailelerini kabul etmekle beraber iskânlarında ayak sürüyordu. Vali, Mübadele, İmar ve İskân Vekâletine gönderdiği yazıda mesken buhranından dolayı gelenlerin bir kısmının misafirhanelere, kalanının da "ötede beride ve kısmen iki hane halkı bir odada" yerleştirildiğini, tütün antrepoların kapalı olmasından dolayı işsizliğin yaygın olduğunu, bu koşullarda Kıptilerin sefaletle düşeceğini ve hükümete iş çıkaracağını bildiriyordu. Vali, çözüm olarak bu gruptan hamallık, süpürgecilik, eskicilik, hallaçlık ve demircilik gibi işlerle geçinenlerin ancak büyük şehirlerde iş yapabileceklerinden yol masraflarının hükümetçe karşılanarak Eskişehir ve Kütahya'ya gönderilmesini öneriyordu. Vali, aslında Romanlar arasındaki en yoksul ve seyyar unsurları şehirden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, Vali'nin bu talebini "etraflica düşünmek gerekir" diyerek temkinli karşılamıştı. Dâhiliye Vekâleti ise "Kıpti muhacirlerin her tarafa tertip ve sevk edildiğini" söyleyerek başka bir yere sevk edilmelerini reddetti.³⁵

Kuşkusuz bu yıllarda hükümetin önceliği Mübadil ve muhacir grupların iskân edilmesi ve üretken kılınması yoluyla savaş sonrası alt üst olan sosyal ve iktisadi düzenin bir an önce kurulmasını sağlamaktı. Bu bağlamda sadece mübadil

³³ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 11 21 103 18, Tarih: 01.02.1925.

³⁴ A.g.k.

³⁵ A.g.k.

Romanlar değil, diğer toplulukların da iç göçü yasal düzenlemelerle sınırlandırılmıştı. Ancak Dâhiliye Vekâleti'nin Romanların iskân yeri değişikliği taleplerini reddetmesi, diğer Mübadillerden farklı olarak, Romanların yaşam ve geçim biçimlerine, tutum ve davranışlarına, iş disiplini ve çalışmayla ilişkilerine atfedilen bir dizi kalıpyargıdan kaynaklıydı. Bu kalıpyargılar Romanları, hareketlilikleri kısıtlanması gereken güvenilmez unsurlar olarak damgalıyordu.

Örneğin, Ordu Valisi Dâhiliye Vekâleti'ne 10 Mart 1925'te gönderdiği yazıda Goloslu Romanlardan Celil oğlu Behlül ve Murat oğlu Cemal'in iskân yeri değişikliği talebini iletmişti. Dilekçe sahipleri, tütün fabrikalarında amelelikle geçinen 11 nüfuslu iki aile olduklarını, ancak Ordu'da tütün işçiliği olmadığı için burada geçinemediklerini belirtiyor, hükümetten herhangi bir yardım ve yol parası almadan Zonguldak veya Samsun'a yerleşmek üzere izin istiyorlardı. Dâhiliye Vekâleti gönderdiği yanıtta “iskân bölgesindeki Kıptilerin düzenlerini değiştirmeleri uygun bulunmadığı için” yerlerini terk etmelerine izin verilmediğini bildirmişti. Vekâlete göre “bunlar” aslında üretici bir duruma geçmek isteği ve hevesinde olmadıkları için her zaman “kendi seciyelerine” uygun yerlerde bulunmak istiyorlardı. Vekâlet, benzeri başvuruların kabul edilmeyeceğini ve dilekçe sahiplerine başka bir yere gitme ümidinden vazgeçerek bulundukları yerde geçimlerini sağlamanın yollarına bakmalarının bildirilmesini istiyordu. Yer değişikliğine izin vermeyen Vekâlet, bununla da yetinmeyip, dilekçe sahiplerinin gözetim altında tutulmalarını da yerel idareden istemişti.³⁶

Kentlere Göç ve Bir Asayiş Sorunu olarak Firari Romanlar

Mübadil Romanların iskân mahallerini terk etmelerinin en önemli nedeni işsizlik, sosyal dışlanma ve akrabalarından ayrı düşmektir. Özellikle küçük yerleşim birimlerine iskân edilen mübadil Romanlar yerli halkın ve diğer Mübadil ve muhacir grupların düşmanca tutumlarına ve çeşitli baskılara maruz kalıyorlardı. Örneğin, Samsun'un köylerinde yerli halk tarafından baskıya uğrayan bir Roman aile kendilerine verilen tarlayı ve evi terk etmek zorunda kalmışlardı. Kalanların işleyecek tarlaları olsa bile, tohumluk ve diğer üretim malzemeleri alacak sermayeleri, ürünlerini satacak pazar ilişkileri olmadığı ve ürünleri “Çingene malı” olarak damgalandığı için seyrek nüfuslu kırsal alanlarda tutunmaları zordu (Özbaskıcı, 2015). Sadece kırsal alanlarda değil, kentlerde de mübadil Romanlar yerli halkın şikâyetlerine konu oluyorlardı. Örneğin Zonguldak'ta Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) vilayet kongrelerinde Romanlar Rumca konuştukları, oturdukları

³⁶ BCA, Fon Kodu 272 00 00 12 44 68, Tarih: 16.31.03.1925.

mahallelerde gaz tenekeleri içinde kötü kömür yakarak sokakları kirlettikleri ve kadınlarının çarşı pazarda uygunsuz kıyafetlerle dolaştıkları gerekçesiyle şikâyet edilmişlerdi.³⁷ Bu şikâyetler, Romanların kurulu toplumsal düzene aykırı olduklarına, temiz olmadıklarına ve kadınlarının gayri ahlaki davrandıklarına ilişkin yaygın kalıp yargıların bir ifadesiydi.

İskân yerlerinde tutunamayan mübadil Romanlar iş imkânlarının ve akrabalarının bulunduğu, kendilerini diğer Roman toplulukları içinde daha güvende hissedecekleri büyük yerleşim merkezlerine gidiyorlardı. İzmir, mübadil Romanların geldikleri önemli merkezlerden biriydi. Örneğin, 1932 yılında Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği bir dilekçede kendisini Goloslu mübadillerden Cemal oğlu Halil olarak tanıtan bir Mübadil, yedi nüfuslu bir aile olarak Mersin'de iskân edilmelerine rağmen, sanatı olan sepetçiliğin İzmir'de iyi iş yaptığını, bu nedenle ailesiyle birlikte İzmir'e gitmek için gerekli iznin verilmesini istiyordu.³⁸ Trabzon, Sinop, Zonguldak, Bolu, Bartın, Karabük, Samsun, Bafra, İzmit, Adapazarı, Bursa, Fethiye, Çanakkale, Hayrabolu gibi çeşitli yerlere iskân edilmiş Roman aileler İzmir'de diğer mübadil ve muhacir Romanların inşa ettikleri yeni mahallelere göç ediyorlardı (Kolukırık, 2006a; Aşkın, 2011: 11). Mübadillerin İzmir'i seçmelerinde akrabalık ilişkilerinin yanı sıra eski emek ilişkileri de belirleyici oluyordu. Örneğin, Dramalı tütüncü Romanlar, Drama'da tarlalarında çalıştıkları toprak sahibi eski ağalarının çağrısıyla İzmir Bornova'daki tarlalarda çalışmak üzere buraya yerleşmişlerdi (Kolukırık, 2006b)

Romanların iskân yerlerini değiştirmeleri yukarıda değinilen çeşitli yasal kısıtlamalardan dolayı kolay değildi. İzin alamayan Romanlar, kendilerine verilen ev ve toprağı terk ederek firar ediyorlardı. Nitekim Romanların iskân mahallerini terk ederek şehirlerde dolaşmaları Dâhiliye Vekaleti'nin vilayet idarelerini uyarmasına yol açmıştı. Vekâlet, 8 Aralık 1932 tarihinde vilayetlere gönderdiği bir tebligatta Mübadele ile veya idari ve iktisadi sakıncaları azaltmak için yerleştirilen ve üretici hale getirilmeleri hedeflenen Kıptilerin iskân edildikleri yerleri terk ederek gittikleri vilayetlerde asayiş ve inzibatı ihlal ettikleri ve geldikleri yerlere iadelerinin zor olduğunu ifade ediyordu. Vekâlet, iskân yerlerini terk eden Romanlar için Mecburi İkamet Kanunu'nun daha büyük bir özenle uygulanması ve Kıptilerin firarlarına meydan verilmemesi için valilerin gerekli önlemleri almalarını istiyordu.³⁹ Dâhiliye Vekâleti'nin uyarısı bir yandan Romanların iskân yerlerini terk

³⁷ BCA, Fon Kodu: 490 100 722 471 1, Tarih: 20.04.1943.

³⁸ BCA, Fon Kodu: 272 00 12 63 190 5, Tarih: 07.03.1933.

³⁹ A.g.k.

vakalarının çokluğunu, diğer yandan da kayıtlı oldukları vilayet idarelerinin buna göz yumduğunu gösteriyordu. Zira onlar da tıpkı Dâhiliye Vekâleti gibi Romanları kentteki asayiş ve düzene bir tehdit olarak görüyor, bu tehdidi savuşturmak için de Romanların kenti terk etmelerine göz yumuyordu.

Örneğin Zonguldak Valisi 1927 yılında Dâhiliye Vekili'ne gönderdiği bir yazıda, Goloslu mübadil Romanların şehirden izinsiz ayrılarak öteye beriye dağıldıklarını, bir kısmının ise ailece İstanbul'a firar ettiklerini bildiriyor, iskânlarına tahsis edilmiş haneler hakkında yapılacak işlemi soruyordu. Dâhiliye Vekili ise hayli sert bir yanıtla Zonguldak'ta hem kara hem de denizde zabıta teşkilatı olduğu halde Goloslu Kıptilerin aileleriyle birlikte topluca kaçabilmesini "hayret verici" bulduğunu belirtiyor, firar vakasının hızla araştırılmasını ve firarilerin iade edilmesini istiyordu.⁴⁰

Firar eden Romanlar, bu sefer de yeni geldikleri vilayetlerdeki idareciler tarafından asayiş tehdit eden unsurlar olarak görülüyor ve nüfusa kayıtlı oldukları vilayetlere gönderilmek isteniyorlardı. Romanların terk ettikleri vilayetlere iadeleri valilerin gelenleri kabul etmekteki isteksizliklerinden dolayı hiç de kolay olmuyordu. Örneğin iş bulmak üzere İzmir'e kaçmış 20 hane 72 nüfus Romanın kayıtlı oldukları İstanbul ve Adapazarı'na iadeleri mümkün olamamıştı. 1932 yılı sonlarında Dâhiliye Vekâleti İzmir'de yangın yerlerinde ve açık mahallerde geceleyen ve işsiz güçsüz dolaşan Kıptilerin şehrin asayişini bozdukları gerekçesiyle sicillerinin bulunduğu şehirlere iadelerine karar vermişti. Topluluk, kayıtlı oldukları İstanbul ve Adapazarı'na gönderilmek üzere önce jandarma eşliğinde Kütahya'ya götürülmüşlerdi. Kütahya Valisi ise havaların soğuk olması ve gelenlerin barındırılması ve iaşesi için ödenek olmadığı gerekçesiyle grubu kendi imkânları ile gitmek üzere serbest bırakmıştı. Grubun Adapazarı'na varıp varmadığını bilemiyoruz, ancak İstanbul vilayetinin 9 Şubat 1933'te verdiği yanıtla göre İstanbul'a ulaşan olmamıştı.⁴¹

Benzer şekilde 146 nüfus Roman iskân yerleri olan Mersin'den İzmir'e izinsiz gitmişlerdi. İzmir vilayeti, topluluğu şehrin asayişini bozduğu gerekçesi ile 1933 yılı başlarında Mersin'e göndermişti. Mersin Valisi, 22 Ocak 1933'te Dâhiliye Vekâleti'ne yazdığı yazıda sicillerinin Mersin'de olmasına rağmen topluluğun iskânlarını beklemeksizin kendi kendilerine İzmir vilayetine gittiklerini yazarak

⁴⁰ BCA, 272 0 0 12 54 131 2, Tarih: 16.07.1927.

⁴¹ BCA, Fon Kodu: 272 00 12 63 189, Tarih:13.09.2.1933 ve Fon Kodu: 272 12 63 190 1, Tarih: 24.01.1933.

sorumluğunu hafifletmeye çalışıyordu. Vali, İzmir’den geri gönderilen Romanların şehirde iskânından da kaçınmanın yollarını arıyordu. Vali’nin gerekçesi ise Romanların İzmir’de olduğu gibi Mersin’de de asayiş ve düzeni bozacağıydı. Vali, “bu adamların iskânına tahsis edilmek üzere vilayetimizde hane mevcudu bulunmadığı ve ancak hali ve sulak bir mahalde yeniden köy inşası ile iskânları cihetine gidilebileceği, olmadığı takdirde bu Kıptiler vilayetimizin de asayiş ve inzibatını ihlal edecekleri tabi-i bulunduğundan bunlar hakkında ne muamele yapılacağını” soruyordu.⁴² Vali’nin Romanları ayrı bir köye yerleştirerek şehirden uzaklaştırmak istemesine rağmen Dâhiliye Vekâleti bu teklife sıcak bakmamıştı. Vekâlet, topluluğun birer hane şeklinde Türk köylerine dağıtılmasını, köylüler tarafından yapılacak kerpiç kulübelere yerleştirilmesini ve metruk araziden ya da meralardan arazi verilmesini istedi.⁴³

Mübadil Romanların Eşitlik Talebi: “Cumhuriyet-i Umumiye Kanunlardan Adl ve Müsavat Bekler”

Mübadil Romanların merkezi ve yerel bürokrasiye gönderdikleri dilekçeler devletle kurdukları ilişkide kendilerini nasıl tanımladıklarına ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Yukarıda tartıştığımız dilekçeleri gönderen Romanlar kendilerini muhacir ya da Mübadil sıfatıyla ve Yunanistan’dan geldikleri yerlerle tanımlamışlardı. Kuşkusuz istisnalar da vardı. Örneğin, İstanbul misafirhanesinde kalan bir topluluk “bizler durmadan hicret eden otuz bir aileden mürekkeb Kıpti taifesine diğer Müslüman muhacirler gibi ziraatle iştigal etmeyüb nezdimizdeki çadırlarla ikametimizi temin eden ve bütün Dramalılarca meşhud olduğu vechile hayvan canbazlığıyla temin-i maişet ederiz.” cümleleriyle kendisini Kıpti olarak tanımlamıştı.⁴⁴

Merkez ve yerel bürokrasi de söz konusu yazışmalarda “Kıpti” adını kullanmıştır. Bu yazışmaların hiç birinde “Çingene” adı kullanılmamışsa da, özellikle 1926 ve 1934 İskân Kanunlarında yurttaşlığa alınmayacaklar sıralanırken “Çingene” adı kullanılmıştır. Bu ayrım bürokrasinin “Kıpti” adını, ülkedeki tüm Roman toplulukları kapsayacak şekilde kullanırken, “Çingene” adını daha çok asayiş sorunu olarak gördüğü gezginci Romanlar için kullandığını işaret etmektedir.

⁴² A.g.k.

⁴³ A.g.k.

⁴⁴ BCA, Fon Kodu: 0272 000 11 17 76 12, Tarih: 11.02.1924.

Mübadil Romanların kendilerini diğer Mübadiller gibi geldikleri yer isimleri ve muhacir olarak tanımlamalarının en önemli amacı, bürokrasinin Romanlara attığı bir dizi kalıp yargıdan ve bunların yol açacağı ayrımcı karar ve uygulamalardan kaçınmaktır. Kavalalı mübadil Romanların Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya 1924 yılı başlarında gönderdikleri dilekçe bu kaçınma çabasının açık bir örneğini sunar. Dilekçe sahipleri "Tokat'a sevk olunmak istemeyen elli hane Kavalalı muhaciri namına Hasan Mustafa ve Hamiş Emin" adıyla dilekçeyi imzalamışlardı. İmzacılar, yol masraflarını kendileri ödeyen dokuz yüz nüfus Kavalalı muhacir olarak Samsun'a geldiklerini, ancak İskân Müdürü'nün aralarından elli haneyi "bilmedikleri bir nedenden dolayı" ayırarak Tokat'a sevk etmeye ve "birçok zengin hemşerilerini" de Samsun'da yerleştirmeye karar verdiğinden yakınıyordu. Kendilerini "senelerce cephelerde askerlik etmiş ve vatan millet uğrunda her fedakarlıktan çekinmemiş ve bu uğurda fakr u zarurete duçar olmuş zavallılar" olarak tanımlıyor, kusurları fakirlik ise çalışma azimleriyle Samsun gibi bir şehirde tutunabilecekleri vaadinde bulunuyorlardı. Bir başka ifade ile, yoksullukları Kıptiliğe atfedilen tembellikten değil, vatan uğruna askerlik yapmaktandı. Dilekçeyi yazanlar "adalet görmek ve İslam toprağına kavuşmak üzere ana toprağına" geldiklerini yazarak bu vatana ve İslam'a bağlılıklarını bildiriyorlardı. Hükümetten bekledikleri ise adalet ve eşitlikti. Dilekçe sahiplerine göre Samsun'dan gönderilme nedenleri Kıpti olarak damgalanmalarıydı. Kendi ifadeleriyle "Emsalimizle aynı muameleye tabi tutulmak hususati istihlasımız hayali Kıpti sınıfı izafe edilerek red olunuyor"du. Ayrımcılığa uğradıklarına inanan dilekçe sahipleri cümlelerini "Cumhuriyet-i umumiye kanunlardan adl ve müsavat bekler. Her halde Samsun'da iskânımıza ferman buyrulmasını arz ve niyaz ederiz." ifadesiyle bitiriyordu.⁴⁵ Böylece Cumhuriyet rejiminin meşruiyetini dayandığı kanunilik, eşitlik ve adalet ilkelerinin kendileri için de işletilmesini istiyorlardı. Dilekçe sahipleri Kıpti olmadıklarını kanıtlamak için bir yandan bu sıfatın İskân Müdürlüğü tarafından atfedildiğini iddia ediyor, diğer yandan da Kıptilerle ilişkilendirilen tembellik, dinsizlik, vatansızlık gibi hasletler yerine azimlilik, çalışkanlık, İslam'a bağlılık ve vatan uğruna savaşma gibi özelliklere sahip olduklarını vurguluyorlardı. Böylece Kıpti oldukları için değil, olmadıkları için diğer Mübadillerle eşit olduklarını vurguluyor ve eşit muamele görmeyi talep ediyorlardı.

Dilekçe sahipleri dilekçede kendilerini Kavalalı Mübadiller olarak tanıtmalarına rağmen, Samsun Mıntıka Müdürü, Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne gönderdiği yazıda topluluğun Kıpti olduğunu, yalnızca üç beş kişinin

⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 11 17 73 18 2/4/5/6/7, Tarih: 25.01.1924.

Tokat'a gitmek istemediğini, Kavalalı Kiptilerin Tokat'a sevklerine ise "hüsnü hal" ile karar verildiğini belirtmişti. Müdürlük'ten gelen yazı sonrasında Vekâlet, topluluğun Tokat'a gönderilmesine karar verdi.⁴⁶

Samsun Mıntika Müdürlüğü'nün Kavalalı Kıpti topluluğu Tokat'a neden gönderdiği açık değildir. Ancak topluluğun Kıpti oldukları için diğer Mübadillerden ayrı tutuldukları ve Tokat'a gönderildikleri inancı, Romanların yüzyıllarca devlet ve toplum tarafından tecrübe ettikleri dışlanma ve ayrımcılığın bir sonucudur. Devlet nezdinde ayrı bir muameleye tabi tutulmamanın yolu ise Kıpti olduklarını reddetmektir. Dilekçe sahipleri kuşkusuz Kıpti kategorisinin sadece etnik bir topluluğun adı değil, aynı zamanda bu toplulukla özdeşleştirilen bir dizi olumsuz tutum, davranış ve yaşayış biçimini işaret eden bir sıfat olduğunu tarihsel deneyimleri ile son derece iyi biliyorlardı. Kıpti olmayı hem bir topluluk adı, hem de bir dizi olumsuz özelliği işaretleyen bir sıfat olarak reddediyorlardı. Böylece Kıptilere yönelik ayrımcılıktan korunmayı umuyorlardı.

Sonuç

Mübadil Romanlar, nüfusun üretken kapasitesini artıracak, itaatkâr ve uyumlu yerleşikler oldukları sürece merkezi hükümet tarafından kabul gördüler. Öte yandan mübadil Romanlar, Müslüman gayri Türk unsurlara yönelik asimilasyoncu bir iskân politikasına tabi tutulmadılar. Romanların asimilasyonun dışında tutulmalarının nedeni ise Türklüğün etno-kültürel düzeyde Romanlara açık tutulmamasıdır. Cumhuriyet kadroları da Osmanlı bürokrasisi gibi, Romanları ortak kültürel özellikler ve davranışsal örüntülere sahip ve bu niteliklerinden dolayı toplumun geri kalanından aşağı bir kavim ya da etnik topluluk olarak damgalamaya devam etti. Romanlarla özdeşleştirilen tembellik, başıboş dolaşma, kolay yoldan geçinme, bu toplulukların ahlaki düşkünlüğünün de bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Devlet, böylece "Kıptiliği" ahlakileştirirken, düşük ahlakı da, son derece heterojen olan bir topluluğa hasrederek etnikleştiriyor, tam da bu noktada devlet eliyle "Kıpti" ya da "Çingene" kategorilerini bir dizi ahlaki sapmaya sahip bir etnik grup olarak inşa ediyordu. Merkezi iktidar da yerel idareler de Romanları toplumun ahlaki, sosyal ve iktisadi düzenine ırksal özellikleri nedeniyle aykırı yaşayan, idare edilmesi güç topluluklar olduğu inancını paylaştılar. Tam da bu nedenden dolayı merkezi hükümet bu toplulukların hareketini kısıtlayıp oldukları yerde denetim altında tutmaya çalışı-

⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 272 00 00 11 17 73 18 1/3/ 8/, Tarih: 25.01.1924.

şırken, yerel idareler de bölgelerinden uzaklaştırmaya çalıştılar. Mübadil Romanların Türk toplumunun eşit bir üyesi, Türk milletinin unsurlarından biri olması yönündeki adalet ve eşitlik talepleri ise karşılanmadı.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

DH-MKT-1997/20, 13 Safer 1310 (6 Eylül 1892)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA)

Fon Kodu:130 16 13 2-belge serisi

Fon Kodu: 272 00 00 14 76 33 6 1, Tarih: 3.8.1924.

Fon Kodu: 0272 000 11 17 76 12, Tarih: 11.02.1924.

Fon Kodu: 272 00 00 11 17 77 6 2, Tarih: 17.02.1924.

Fon Kodu: 272 00 00 11 17 73 18 2/4/5/6/7, Tarih: 25.1.1924.

Fon Kodu: 272 0000 11 19 91 2 1, Tarih: 11.08.1924.

Fon Kodu: 272 00 00 11 1774 25 1/2 , Tarih: 31.01.1924.

Fon Kodu: 272 00 00 11 17 73 18 12/3/4/5/6/7/8, Tarih: 25.1.1924.

Fon Kodu: 272 00 00 14 76 33 6 1, Tarih: 3.8.1924.

Fon Kodu: 272 0000 12 45 73 7, Tarih: 18.06.1925.

Fon Kodu: 272 0000 12 44 68 16, Tarih: 31.3.1925.

Fon Kodu: 272 00 00 11 21 103 18, Tarih: 01.02.1925.

Fon Kodu: 272 0000 14 77 36 9 4, Tarih: 31.08.1925.

Fon Kodu: 272 00 00 12 47 88 21 1, Tarih: 18.01.1926.

Fon Kodu: 272 00 00 65 6 51, Tarih: 8.8.1926.

Fon Kodu: 272 00 00 65 6 54, Tarih: 23.03.1927.

Fon Kodu: 272 00 00 65 6 5 6, Tarih: 10.05.1927.

Fon Kodu 272 0 0 12 54 131 2, Tarih: 16.7.1927.

Fon Kodu: 030 10 00 241 63 9, 15 Tarih: 17.06.1933.

Fon Kodu: 272 00 12 63 190 4, Tarih: 21.02.1933.

Fon Kodu: 272 00 12 63 190 5, Tarih: 7.3.1933.

Fon Kodu: 272 00 12 63 189, 13Tarih: 9.2.1933.

Fon Kodu: 272 12 63 190 1, Tarih: 24.1.1933.

Fon Kodu: 490 1 00 722 4711, Tarih: 20.04.1943.

TBMM Zabıt Cerideleri ve Kanunları

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 9, İçtima Senesi 2, Devre II, (Ankara, TBMM Meclis Matbaası, 1975)

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 10, İçtima Senesi 2, Devre II, (Ankara, TBMM Meclis Matbaası, 1975)

TBMM. Zabıt Ceridesi, Cilt 25, İçtima Senesi 3, Devre II (Ankara: TBMM Matbaası).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 23, İçtima 3 (Ankara: TBMM Matbaası)

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre: II, İçtima: 48 (Ankara: TBMM Matbaası)

“30 Kanunusani 1923 Tarihinde Lozan’da Yunan Murahhaslariyle Yapılan Mukavele Mucibince Tanzim Olunan Talimatnamenin Mer’iyete Vazı Hakkında Kararname”. Düstur III (4) 110, <http://ua.mfa.gov.tr/> .

İkincil Kaynaklar

Aktar, Ayhan (2000), *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

About, Ilse (2015), ”Batı Avrupa’nın İki savaş Arası Sınır Rejiminde Roman Aileler”, *Toplumsal Tarih* (No. 260): 68-75.

Arı, Kemal (1995), *Büyük Mübadele, Türkiye’ye Zorunlu Göçler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Aşkın, Umur (2011), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yaşayan Romanların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Beklentileri: İzmir İli Örneğinde Bir Alan Araştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

Atabay, Mithat (2012), ”Çingene Sorunu ve 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Çanakkale’ye Göçler”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* (No. 10): 60-72.

Arslan, İsmail (2010), *Selanik'in Gölgesinde Bir Sancak: Drama (1864-1913)*, İstanbul, Bilge Yayıncılık.

Babuş, Fikret (2006), *Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar çerçevesinde Türkiye'de Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, Ozan Yayıncılık.

Barany, Zoltan (2002), *The East European Gypsies Regime Change, Marginality and Ethnopolitics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Çağaptay, Soner (2002), "Kemalist Dönemde Göç ve İskan Politikaları: Türk Kimliği Üzerine Bir Çalışma", *Toplum ve Bilim* (No. 93): 218-241.

Çelik, Faika (2003), "The Limits of Tolerans: The Status of Gypsies (Roma) in the Ottoman Empire", *Studies in Contemporary Islam* (No.5,1-2): 161-182.

Çelik, Faika (2013), "'Civilizing Mission' in the Late Ottoman Discourse: The Case of Gypsies", *Oriente Moderno* (No. 93): 577-597.

Dığıroğlu, Filiz (2014), "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912)", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, XLIII: 227-272.

Dündar, Fuat (2001), *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Dündar, Fuat (2008), *Modern Türkiye'nin Şifresi İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Erder, Sema (2016), *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye: Türkiye'de Değişen İskan Politikaları*, İstanbul: Can Yayınları, Yayımlanacak.

Halliday, W. R. (1922), "Some Notes Upon The Gypsies of Turkey", *Journal of the Gypsy Lore Society* (3. Series, No.1): 163-185.

İskan Tarihçesi (1932), İstanbul: Hamit Matbaası.

Karlıdağ, Melike ve Marsh, Adrian (2008), "A Study of Research Literature Regarding Turkish Gypsies and the Question of Gypsy Identity", Edirne Roma Association, European Roma Rights Center, Helsinki Citizen's Assembly, *We are Here*

Disciriminatory Exclusion and Struggle for Rights of Roma in Turkey, İstanbul: Mart Matbacılık: 143-164.

Kirişçi, Kemal (2000), “Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices”, *Middle Eastern Studies* (No. 36: 3): 1-22.

Kolukırık, Suat (2006a), “Sosyolojik Perspektiften Türk(İye) Çingeneri: İzmir Çingeneri Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (Cilt 3, Sayı 1): 1-24.

Kolukırık, Suat (2006b), “Geçmişin Aynasında Lozan Çingeneri: Göç, Hatıra, Deneyimler”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, ISSN 1304-2823.

Marushiakova, Elena-Popov, Veselin (2006), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingeneri*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi.

Marushiakova, Elena ve Popov, Veselin (2012), “Roma Muslims in the Balkans”, *Education of Roma Children in Europe. Council of Europe*: 1-8.

Mayall, David (2004), *Gypsy Identities 1500-2000 From Egipcians and Moon-men to the Ethnic Romany*, New York: Routledge.

Özbaskıcı, Metin, <http://cingeneyiz.blogspot.com.tr/2013/12/canli-tanklarn-go-zunden-samsun-teneke.html>, (web sayfasına ulaşım tarihi 05. 10.2015).

Özbek, Nadir (2008), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Dr. Suvat Parin (yayına hazırlayan), *Tebliğler Kitabı*, İstanbul: İBB, 2008: 17-44.

Tsitselikis, Konstantinos (2005), “1923’ten Önce Yunanistan’da Müslüman Cemaatler, Yasal Süreklilikler ve İdeolojik Tutarsızlıklar”, Müfide Pekin (Der.), *Yeniden Kurulan Yaşamlar 80. Yılında Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları: 341-357.

Yeğen, Mesut (2002), “Yurttaşlık ve Türklük”, *Toplum ve Bilim* (No. 93): 218-241.

Ülker, Erol (2010), “Assimilation of the Muslim communities in the first decade of the Turkish Republic (1923-1934)”, *European Journal of Turkish Studies*, URL:<http://www.ejts.org/document822.html>:

Zachos, Dimitrios (2011), “Sedentary Roma (Gypsies): The Case of Serres (Greece)”, *Romani Studies* (No. 5, Vol. 21, No. 1): 23-56.

CORPORATE COMMUNICATION PRACTICES IN LARGE-SCALE ORGANIZATIONS IN TURKEY: DO THEY MATCH CORPORATE COMMUNICATION THEORY?

Şenay YAVUZ GÖRKEM*

ABSTRACT

This study aimed to measure corporate communication practices of large-scale organizations in Turkey. A corporate communication scale was developed as a result of a detailed literature review and a Delphi study carried out with three academicians and three corporate communication practitioners. This scale was used to see whether corporate communication is organized strategically, the core areas of corporate communication are managed strategically, the corporate communication strategy is managed strategically, a working environment that enhances cooperation and coordination is created, awareness on the importance of corporate communication activities is created in the employees and corporate communication is integrated in these organizations. The scale was tested with a sample of 51 large-scale companies and 122 practitioners. The reliability of the resulting scale was calculated as $\alpha=.966$. The factor analysis also showed that the scale has six subscales with reliability coefficients ranging between .730 and .922. The descriptive statistics of the scale partially confirmed and disconfirmed the hypotheses of the study. The descriptive statistics of the sub-scales indicated that corporate communication practices at these corporations were more positively evaluated at three dimensions: organizing corporate communication, core activities of corporate communication and strategic management of corporate communication. The dimension with the lowest mean score was found to be the integration of corporate communication.

Keywords: Corporate Communication, Scale, Integration, Strategic Management.

ÖZET

TÜRKİYE'DEKİ BÜYÜK ÖLÇEKLİ KURUMLARDA KURUMSAL İLETİŞİM UYGULAMALARI: MEVCUT UYGULAMALAR KURUMSAL İLETİŞİM TEORİSİYLE EŞLEŞİYOR MU?

Bu çalışma Türkiye'deki büyük ölçekli şirketlerde kurumsal iletişim uygulamalarını ölçmeyi amaçlamıştır. Detaylı bir literatür çalışması ve üç akademisyen ile üç kurumsal iletişim uzmanından oluşan bir grupta yapılan Delphi çalışması sonucunda bir kurumsal iletişim ölçeği geliştirilmiştir. Bu ölçek, kurumlarda kurumsal iletişimin ne derece stratejik bir şekilde düzenlendiğini, temel kurumsal iletişim alanlarının ne derece stratejik bir şekilde yönetildiğini, kurumsal iletişim stratejisinin ne

* Yrd. Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, (senayyavuz@maltepe.edu.tr)

derece stratejik bir şekilde yönetildiğini, işbirliği ve koordinasyonu iyileştiren bir çalışma ortamının ne derece yaratıldığını, çalışanlarda kurumsal iletişim faaliyetlerinin önemi ile ilgili ne derece bir farkındalık yaratıldığını ve kurumsal iletişimin bu kurumlarda ne ölçekte bütünleştirildiğini ölçmek için kullanılmıştır. Ölçek 51 büyük ölçekli kurumdan ve bu kurumlardan toplam 122 uzmandan oluşan bir örneklem ile denenmiştir. Ölçeğin güvenirliği $\alpha=.966$ olarak hesaplanmıştır. Yapılan faktör analizi, ölçeğin, güvenirlik değeri .730 ile .922 arasında değişen altı alt ölçeği olduğunu göstermiştir. Ölçek üzerinde uygulanan tanımlayıcı istatistikler bu çalışmanın bazı hipotezlerini kısmen doğrulamış, bazılarının ise yanlış olduğunu göstermiştir. Alt ölçeklerin tanımlayıcı istatistikleri kurumsal iletişimin üç boyutunun daha olumlu değerlendirildiğini göstermiştir: bu boyutlar kurumsal iletişimin düzenlenmesi, kurumsal iletişimin temel alanları ve kurumsal iletişimin stratejik yönetimidir. En düşük ortalamayı alan boyutun kurumsal iletişimin bütünleştirilmesi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal İletişim, Ölçek, Bütünleştirme, Stratejik Yönetim.

1. Introduction

Corporate communication has struggled to develop an identity in both scholarship and practice since the early 1990s. Academic and practical knowledge in corporate communication has been expanding prudently. Communication is viewed as a valuable communication tool and, compared with a decade ago, communication managers are seen as fully fledged strategic advisers to senior management nowadays, not as ‘information conduits’. Another change has taken place in the territorial considerations of communication. Communication had been viewed as the exclusive territory of public relations and marketing until recently. These two departments, public relations and marketing, are still seen among the most important communication departments, however, the current era also gave birth to an understanding in which the roles of other functional departments in communication are valued and new forms of communication emerged. For instance, investor relations can be directed by financial management, environmental communication can be directed by production management, or labor market communication can be directed by personnel management in some organizations (Cees Van Riel, 1992: 1-3).

This variety of communication sources was a result of an emphasis on functional specialism and a corresponding trend towards dividing and splitting communication departments (Cornelissen, 2007: 127). ‘Department’, derived from the French word ‘departir’, means ‘to separate’. As organizations grew bigger and more geographically dispersed and as the number of departments within an organization increased, it became more difficult to manage communication.

Departments, separated from each other and having their specialized syntax, form, style, substance orientation, approach and processes, carried out communicative activities and strived to protect and enlarge their ‘turfs’ and ‘access to organizational resources’. This tendency, however, led to fragmented communication and sometimes contradictory external manifestations of the organizations. The need to organize these different communication efforts in a way that a consistent and effective presentation of the corporation to the target publics would be achieved led to the emergence of the notion ‘corporate communication’.

Literature Overview

Cees Van Riel (1992, 1997) asserts that there are three main types of communication that a corporation is involved in: organizational communication, marketing communication and management communication. Corporate communication theory requires that there is consistency and harmony between these three different communication types.

Organizational communication is a term that covers all types of communication that do not fall in the area of marketing. These types might be listed as public relations, public affairs, investor relations, corporate advertising, internal communication and so forth. Organizational communication, in many organizations, is fragmented to a great extent. Marketing communication is the umbrella term for all communication efforts undertaken to support sales of particular goods or services. Management communication is the communication used by all junior, middle or senior members of the management to achieve aims such as developing a shared vision of the organization, establishing and maintaining trust in the organizational leadership, initiating and managing the change process and empowering and motivating employees (Van Riel, 1992: 9-13). In our era of great competition, it gains great importance that these communication efforts are coordinated in a way that an image that differentiates the organization from their competitors is created. An organization’s different communication efforts should be consistent with and supportive of each other. The total sum of these efforts should deliver the desired image of the organization in an effective way.

Corporate communication provides a framework for all of the communication activities of organizations; whether it is under the umbrella of management, marketing, human resources or production. At its core, corporate communication utilizes terms such as ‘long-term’, ‘strategy’, ‘coordination’, ‘shared data base’, ‘common starting points, which show its link with the discipline

of management. Corporate communication did not emerge as a new discipline solely to serve organizations' different communication needs with new repertoire of communication activities; it is primarily a system for coordinating and harmonizing all of an organization's communication efforts.

A review of literature on corporate communication reveals that some points are highlighted by many scholars. What constitutes the core activities of corporate communication is one such point. Core activities of corporate communication that are emphasized in the literature could be listed as corporate identity, image, reputation, brand management, strategy and policy development, media relations, investor relations, government relations, employee relations, intranet communications, community relations, marketing communication, corporate advertising, corporate advocacy, financial communication, corporate social responsibility, organizational communication, management communication, stakeholder analysis, crisis communication and corporate philanthropy (Van Riel, 1992; Argenti, 1998; Van Riel & Fombrun, 2007; Cornelissen, 2004; Belasen, 2008; Argenti, 2012; Cornelissen, 2014; Goodman & Hirsh, 2015). Corporate image and identity practices are among the core activities that are highlighted to a great extent.

Suggestions about how corporate communication strategy should be developed and implemented make up another common point. Cees Van Riel proposes a detailed model for organizing corporate communication (1992: 150-151). He argues that the organizational communication strategy, which is shaped according to the organizational strategy, should act as a framework for all communication efforts of organizations. Organizational strategy should be developed by taking the external environment, strategic business plan of the organization and the strategic plans of the five management fields (production, marketing, human resources, finance, organization and information) into consideration. These departments should prepare their communication plans and activities in a way that they will serve the organizational strategy and the organizational communication strategy that is developed to achieve the goals set in the organizational strategy. Consistency between the communication plans of the functional units is significant for the total sum of communication efforts to be greater than its constituent parts. To ensure this consistency, common starting points such as what messages will be highlighted by all departments should be determined beforehand in a process of which all departments will be a part. There should also be a coordination and supervision system which will help and guarantee that all functional departments are giving messages that serve the organization's communication strategy and that these messages are consistent with each other.

There is also emphasis on communication, interaction and coordination between different communication departments and many scholars offer different ideas about how this coordination can be enhanced. A strong corporate identity (Gronstedt, 1994), common starting points, goals and process rules (Cees Van Riel, 1992; Christensen, Firat & Torp, 2008), recruitment of employees with an interdisciplinary and holistic approach to communication, training on communication, job rotations between communication departments (Gronstedt, 1994; Cornelissen, 2007) are among those suggestions. Other suggestions include processes such as projects, team work, meetings and use of systems of electronic communication which increase and improve interaction among communication departments (Cornelissen, 2007). Another group of suggestions focus on the use of common operational systems, communication planning systems, shared data basis, and other information systems such as strategic information, management information, decision support systems (Gronstedt, 1994; Cees Van Riel and Fombrun, 2007; Simonsen, 2009), manuals, work flow charts, process maps, and checklists (Cornelissen, 2007). Coordination committees in which a representative from each communication department can be found are also highlighted as a potentially effective coordinating mechanism (Cees Van Riel, 1992).

One last point that is emphasized in the literature focuses on how the conflicts between competing communicative needs of the organization could be balanced and demands of different communication departments can be managed. Belasen (2008: 11) argues that corporate communication departments need to manage communication in a way that uniformity and coherence of internal communication practices and procedures will be achieved with the help of regulative systems; however, communication will still be flexible enough to be responsive and adaptive to external communication networks and important stakeholders. It is vital that the competing requirements of internal and external communication and the demands of different departments be balanced and managed efficiently.

These suggestions do not always find their reflections in research, however. Although there are many books and articles on corporate communication, research on corporate communication is limited and it is not possible to find many scales or tools that can be used to measure corporate communication. This study focused on developing a corporate communication scale to test the following hypotheses:

- H1. Corporate communication is organized strategically to achieve consistency in large-scale organizations in Turkey.
- H2: Core areas of corporate communication are managed strategically.

- H3. Corporate communication strategy is managed strategically.
- H4. A working environment that enhances cooperation and coordination is created in these organizations.
- H5. An awareness on the importance of corporate communication activities is created in the employees.
- H6. Corporate communication is integrated in these organizations.

2. Method

2.1. Data Collection Procedure

The largest and most reputable organizations were selected as sample organizations for the study as these organizations had a large number of departments involved in communication and thus had the potential of supplying in depth data. This selection was done by taking three lists as the basis: members of Corporate Communication Association, Leaders of Sustainable Reputation List by The Capital Magazine, and The Fortune 500 Turkey List. Leaders of Sustainable Development were calculated by taking companies' scores in "The Most Admired Company" research carried out every year by The Capital.

The companies chosen were invited to be a part of the research. The practitioners in corporate communication departments were contacted. In companies where there was no corporate communication department, marketing departments or human resources departments were contacted. The aim, importance, and scope of the research were explained over the phone. Following initial contact, an e-mail message which again outlined the aim, significance and scope of the research was sent. Guidance about how the scale could be distributed and the points that should be taken into consideration when answering the questions on the scale was also provided in the e-mail with the scale itself attached. Reminder e-mails were sent and the questions received from the practitioners were answered. Approximately 40% of all companies contacted (51 companies) returned the questionnaire. Some of these companies are BASF, Bosh-Siemens Group, Coca-Cola, Eczacıbaşı, McDonald's, Microsoft, Pfizer, Procter & Gamble, Sabancı, Turkish Airlines, Turkcell, Unilever, and Ülker.

2.2. Participants

The sample consisted of a total of 122 practitioners. Table 1 summarizes the demographic classification of the sample.

Table 1. Gender, Age and Education of Participants

Variable	Group	f	%
Gender	Women	59	48.4
	Men	56	45.9
	Not indicated	7	5.7
Age	18-25	6	4.9
	26-33	56	45.9
	34-41	39	32.0
	42-49	12	9.8
	50-57	1	0.8
	Not indicated	8	6.6
Education	Associate Degree	2	1.6
	Bachelor's Degree	68	55.7
	Master's Degree	43	35.2
	Not indicated	9	7.4

Approximately half of the sample (48.4%) were women and the other half (45.9%) were men. Most of the sample were aged between 26 and 41 and had a BA degree. It should also be noted that the sample comprised practitioners working in different departments ranging from business development and analysis to media and communication departments. The most frequent departments represented in the sample were corporate communication (43.1%) and marketing (7.3%).

2.3. Data Collection Instrument-Corporate Communication Scale

For the purposes of this study, a multiple-item, multiple-dimension corporate communication scale that can be used to measure corporate communication was developed. Items were first generated by taking the corporate communication literature as the basis. Six dimensions were created: core activities of corporate communication, strategic management of corporate communication, coordination of corporate communication, communication and negotiation between different communication departments, awareness and education on communication and organizing corporate communication. These dimensions derived from the work of several scholars such as Goodman (1994, 2000, 2001, 2009), Argenti (1996, 1998, 2004, 2012), Belasen (2008), Van Riel (1992, 1997), Cornelissen (2004, 2007), Van Riel and Balmer (1997) and Van Riel and Fombrun (2007). As previously noted, overlapping points in theory were included in the scale. At least four items were created for each dimension as using fewer items would lead to statistical

inconsistencies. All items consisted of simple, short sentences without ambiguous phrasing. The resulting scale consisted of 55 statements.

In order to check construct validity and make sure that the scale is comprehensive enough and reflects corporate communication in practice, not just in theory, a Delphi study was carried out accordingly. The Delphi study was carried out with three academicians and three corporate communication practitioners. Prof. Dr. Serra Görpe and Ass. Prof. Seda Mengü from İstanbul University, Department of Public Relations and Publicity and Dr. Özge Uğurlu from Maltepe University, Department of Public Relations and Publicity took part in the Delphi study. In the practice dimension, Suat Özyaprak, Chief Communication Officer of Sabancı Holding, one of the largest conglomerates in Turkey, and the Chairman of the Board of Turkey's Corporate Communication Association, Burcun İmir, Corporate Communication Manager of Turkcell, the largest and oldest GSM company in Turkey, contributed a great deal to the finalization of the scale. Göktaş Yücekul, who was the Manager of Corporate Communications at Sütaş, one of the largest companies in the Turkish dairy industry, also contributed to the development of the scale .

The Delphi study was carried out between January and June 2012. The academicians and practitioners were asked open-ended questions based on the literature review and the dimensions of the corporate communication scale as the basis. Sample questions were as follows:

- What is corporate communication?
- What are the core activities of corporate communication?
- How should corporate communication strategy be developed?
- What indicates that there is harmony between different communication departments of an organization?
- How can the conflicts between the needs and wants of different communication departments be solved?
- How can the conflicts between the requirements of internal and external communication be solved?
- How can coordination among different communication departments be improved?

The Delphi study was carried out online so that the academicians and practitioners would be able to take their time, answer the questions in detail, or add a comment at their own discretion. The points that were highlighted by the Delphi

group but not already included in the scale were added. At the end of this process, the number of questions in the scale increased to 71.

The following step in the development of the Corporate Communication Scale (CCS) was asking the Delphi group to decide how well each item included in the scale can measure corporate communication on a five-point likert scale. Only three items were scored under 3 (neutral) and therefore eliminated from the scale. Therefore, the final version of the scale consisted of 68 items in total.

This scale was translated into English. To translate CCS into English, Back Translation technique was applied. Firstly, the scale was translated into English by the researcher who has a BA and MA degree in English Language Teaching. Then, the scale was translated back to Turkish by an expert in the field of Translation and Interpreting Studies. Obtained translations were compared and similar items were determined. Subsequently, Turkish version of the scale was translated into English again by another expert in the field of Translation and Interpreting Studies. Comparing the original version with the version translated into English again, the researcher took the most representative items.

Following the translation process, the scale was sent to Prof. Dr. Joep Cornelissen, Head of Corporate Communications at Leeds University and Dr. Alan Belasen, Empire State College. These academicians are among those who have made considerable contributions to the field of corporate communication and whose work was used as the basis in this study. Prof. Dr. Joep Cornelissen and Dr. Alan Belasen stated that the scale was comprehensive and had items that were clearly stated. The resulting scale can be seen in Appendix A.

In order to see if data gathered by CCS would be appropriate for factor analysis, a Kaiser Meyer Olkin (KMO) test and a Barlett Sphericity test were conducted. The KMO value shows if the scale is perceived as having more than one dimension. The KMO value must be above 0.6 for conducting factor analysis. The Barlett Sphericity test shows if the variables in the scale are significantly related to each other and if the data is statistically appropriate for use in factor analysis. The KMO value was calculated as 0.652 and the result of Barlett Sphericity test was significant. Therefore, it was concluded that the data was fit to be used in factor analysis (Leech, 2005). The responses to the 68 items were factor analyzed using principal component analysis, followed by Varimax Rotation.

The first factor analysis revealed that the scale had 12 dimensions and these

dimensions explained 69.4% of the total variance. In these analyses, the Eigen value was determined as 1 and when deciding which dimension an item belongs to, the minimum factor loading was determined to be 0.30. The first factor analysis showed that some items did not have factor loadings above 0.30 and some others were related to more than one dimension. As a result, 13 items (items 4, 12, 19, 21, 27, 29, 37, 44, 45, 54, 57, 58, 64) were eliminated from the scale and factor analysis was repeated with the 55 items left. The results showed that these items fell under eight dimensions and these dimensions explain 71.58% of the variance. However, the factor loadings of the items in each dimension revealed that 6 items (items 7, 11, 20, 31, 63, 67) had factor loadings below 0.30 and thus, these items were excluded from the scale. The third and final factor analysis demonstrated that the remaining 49 items grouped in six dimensions, explained 77.97% of the total variance. All 49 items have a factor loading of at least 0.30. Table 2 displays the dimensions and items related to each dimension.

Table 2. Factors and Related Items

Item	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6
8	0.855					
6	0.798					
34	0.634					
9	0.619					
22	0.562					
23	0.513					
3	0.502					
16	0.491					
18	0.447					
17	0.445					
5	0.414					
13	0.373					
15	0.368					
10	0.366					
26	0.341					
25	0.335					
1		0.819				
30		0.786				
42		0.666				
48		0.657				
2		0.636				
14		0.601				
65		0.481				
66		0.472				
55						
56		0.361				

68	0.340				
40		0.864			
43		0.845			
50		0.699			
51		0.676			
33		0.619			
49		0.603			
46		0.495			
28			0.818		
60			0.777		
61			0.599		
24			0.501		
59			0.479		
47			0.443		
36				0.701	
32				0.608	
35				0.591	
39				0.518	
62				0.457	
38				0.441	
52					0.508
41					0.436
53					0.408

As seen in Table 2, 16 items fell under the first dimension. Items 8, 6, 34, 9, 22, 23, 34, 16, 18, 17, 5, 13, 15, 10, 26, and 25 made up the first dimension or factor. This dimension was defined as ‘the core activities of corporate communication’ as planned in the preparation stage. The second dimension consisted of 11 items (items 1, 30, 42, 48, 2, 14, 65, 66, 55, 56, 68) and was defined as ‘strategic management of corporate communication’. The third dimension was composed of 7 items (items 40, 43, 50, 51, 33, 49, and 46) and all items focused on communication and negotiation between different communication departments. The fourth and fifth dimensions had six items each; items 28, 60, 61, 24, 59 and 47 belonged to the fourth dimension and items 36, 32, 35, 39, 62, and 38 belonged to the fifth dimension. The name of the fourth dimension was designated as the ‘coordination of corporate communication’ and the name of the fifth dimension was designated as ‘awareness and education on communication’. The sixth and final dimension was comprised of three items (items 52, 41, and 53) and was defined as ‘organizing corporate communication’. The names of the dimensions were given by the researcher according to the topic that each of the items measured and what topic they all gathered around.

Another step in the analysis was the calculation of the coefficient alpha of the scale. The coefficient alpha for the corporate communication scale was

calculated as .966. The coefficient alpha of the six dimensions are as follows.

Table 3. The Coefficient Alpha of Each Dimension

As Table 3 clearly shows, reliability coefficients of the scale's dimensions

Dimension/Scale	$\bar{X}$	ss
Organizing Corporate Communication	4.24	0.87
Core Activities of Corporate Communication	4.16	0.71
Strategic Management of Corporate Communication	4.13	0.68
Communication and Negotiation between Different Communication Departments	3.97	0.74
Awareness and Education on Communication	3.56	0.75
Integration of Corporate Communication	3.51	0.87
CCS	3.86	0.73

ranged between .730 and .922. Item analysis of each dimension showed that items in each dimension should be used together so that the reliability of that dimension would not decrease. A t-test was also conducted to see if the items in each dimension had led to variance in the answers of the participants. The result was that all 49 items were found to have significantly contributed to variance (33 items at a $p < .001$ level and 16 at a $p < .05$ level). One final analysis aimed to see if the dimensions were related positively and significantly to each other and to the whole scale itself to ascertain whether the scale made up a meaningful whole. Pearson product-moment correlation coefficient analysis was run on the scale and on all its dimensions. The results showed that the relationship between all dimensions and the scale itself was positive and meaningful. Correlation coefficients ranged between $r = .453$ and $r = .935$ and all relationships were significant at a $p < .01$ level.

2.4. Results

Descriptive statistics of CCS were calculated by taking questionnaires from each corporation as the basis. In other words, for corporations from which more than one communications professional filled in the questionnaire, the average score was calculated and then this corporation was represented in the sample with this average and descriptive statistics were run accordingly. The results showed that the dimensions of corporate communication related to organization of corporate communication, core activities of corporate communication and strategic management of corporate communication received higher mean scores whereas dimensions that focus on communication and negotiation between different

communication departments, awareness and education on communication, and integration of corporate communication had lower mean scores. Table 4 summarizes the mean scores calculated for each dimension and the scale as a whole. As can be seen, integration of corporate communication had the lowest mean score.

Table 4. Descriptive Statistics for CCS

Dimension	Coefficient Alpha
Core Activities of Corporate Communication	.922
Strategic Management of Corporate Communication	.908
Communication and Negotiation between Different Communication Departments	.858
Integration of Corporate Communication	.802
Awareness and Education on Communication	.807
Organizing Corporate Communication	.730

Descriptive statistics for each dimension were also calculated. Results showed that with regard to the organization of corporate communication, the item that reflected standardization in terms of design; namely, format of messages, typology and how colors will be used had the highest mean score whereas the item that questioned the extent to which responsibilities and authorities of practitioners in communication departments were clearly defined had the lowest mean score in this dimension. The statistics of this sub-scale showed that “H1: Corporate communication is organized strategically to achieve consistency.” was partially confirmed. Descriptive statistics of the sub-scale showed that corporate communication was organized strategically; however, this attempt focused on design issues and revealed that there was still room for improvement in terms of organizing responsibilities and authorities of employees in communication departments. Table 5 shows the statistics for this dimension.

Table 5. Descriptive Statistics for Organizing Corporate Communication

Item No.	Item	$\bar{X}$
53	There are guidelines about the format of messages, typology and how colors will be used; a standardization is achieved in this respect.	4.38
52	Rules and regulations about communication exist in this corporation and they are in effect.	4.19
41	Responsibilities and authorities of employees in communication departments are clearly defined.	4.15

As to “H2. Core areas of corporate communication are managed strategically in large-scale organizations in Turkey”, descriptive statistics for core activities of

corporate communication showed that corporate image and identity received the highest mean scores. This finding overlaps with corporate communication theory as corporate image and identity were the most often emphasized core activities of corporate communication. Corporate vision and mission, brand values and media relations followed image and identity as core activities with high mean scores. Another interesting finding related to core activities was that some items received respectively low mean scores in a consistent way. To be more specific, three items that focused on the extent to which corporate employees internalize the corporate identity, philosophy and mission of the corporation had lower mean scores as compared to the items that question these issues in a more general way ($\bar{X} = 3.85$ vs. 4.49, 3.71 vs. 4.17, 3.77 vs. 4.22). Although, the items were eliminated from the scale during factor analysis, this difference indicated that practitioners were not satisfied with the degree to which corporate identity, philosophy and mission could get transferred to all employees and an awareness about them were created. Table 6 summarizes the descriptive statistics for the core activities of corporate communication.

Table 6. Descriptive Statistics for Core Activities of Corporate Communication

Item No.	Item	$\bar{X}$
6	Corporate image is an emphasized issue.	4.53
5	Corporate identity activities are given importance in this corporation.	4.49
10	Corporate vision is clear.	4.45
16	Media relations are carried out successfully.	4.45
9	Corporate mission is defined clearly.	4.42
25	Brand values of the corporation are defined clearly.	4.33
17	Investor relations are carried out successfully.	4.25
8	Corporate philosophy is defined clearly.	4.17
3	If your communication departments were asked to name the characteristics that differentiate your corporation from others, they would give overlapping answers.	4.15
22	Marketing activities are carried out successfully.	4.13
23	Management communication is carried out successfully.	4.1
15	Corporate advertising is carried out successfully.	4.08
18	Internal communication is carried out successfully.	4.06
26	These brand values are adopted by employees.	4.02
34	The corporation embodies the value it gives to its employees through activities it organizes for them.	4.00
13	Corporate employees try to achieve the objectives defined in the corporate vision.	3.94

As to the strategic management of corporate communication, the mean scores of the items in this dimension showed that the items that indicate strategic

management of corporate communication in a more general sense received higher mean scores as compared to the items that describe more specific strategic management tools (see Table 7). “H3. Corporate communication strategy is managed strategically” was also partially confirmed as some specific suggestions in theory received lower mean scores in practice. Another finding was that common starting points that all communication departments should take as the basis when planning a communication activity were defined in the organizations, but during this process not all communication departments were active participants. One final point to be mentioned here is that the use of systems such as decision support systems, management information systems or strategic information systems, which is highly recommended in literature, received the lowest mean score from the practitioners.

Table 7. Descriptive Statistics for Strategic Management of Corporate Communication

Item No.	Item	$\bar{X}$
1	Corporate communication strategy is developed in accordance with corporate strategy.	4.64
68	Corporate communication reports to top management.	4.54
14	Strategic planning is carried out in this corporation.	4.33
30	Qualified and competent people work in communication departments.	4.27
2	All communication departments act in line with common goals.	4.23
66	The management of this corporation has adopted a transparent and clear approach.	4.16
55	Common starting points (e.g. emphasizing innovation), which all communication departments should take as the basis when starting a communication activity, have been defined beforehand in the frame of corporate communication strategy.	4.13
42	Communication is carried out by balancing the requirements of internal communication (stability, guides and regulations that aim to strengthen corporate identity) and external communication (image activities that need to be shaped according to the expectations of external stakeholders and the need for flexibility).	4.06
48	Communication problems are solved by taking feedback into consideration and generating solutions.	4.06
56	These common starting points are determined with the participation of all communication departments.	3.9
65	In this corporation, systems such as decision support systems, management information systems or strategic information systems are used actively.	3.52

“H4. A working environment that enhances cooperation and coordination is created in these organizations” was disconfirmed since the mean scores of the items in the dimension measuring communication and negotiation between different communication departments were found to be respectively low as can be seen in

Table 8. Considering corporate objectives and interests as superior to departmental objectives and interests had the highest mean score. This is an important issue as this approach is one of the keys to avoid turf wars between departments and to guarantee that communication departments will carry out activities consistent with each other. Informing other communication departments about projects received the second highest mean score. An interesting finding related to this dimension was that communication departments were not located close to each other very often as indicated by the low mean score it had. This finding contrasts with corporate communication theory as making it possible for communication practitioners to have chances for face to face communication is suggested as a valuable practice to enhance cooperation and coordination.

Table 8. Descriptive Statistics for Communication and Negotiation between Different Communication Departments

Item No.	Item	$\bar{X}$
40	The employees who work in the communication departments care more about the corporate objectives and interests rather than departmental objectives and interests.	4.33
49	Information about who is responsible for which project is clear among communication departments.	4.16
33	Specialists who work in different communication departments have the chance to engage in face to face communication with each other during the day.	4.1
51	Employees in communication departments have a clear idea of who they should get into contact with and about what.	4.1
43	Contradictions between the expectations of different communication departments are eliminated by communication and negotiation.	4.02
50	Employees in communication departments know the priorities of other communication departments.	3.8
46	Communication departments are located close to each other.	3.59

“H5. An awareness on the importance of corporate communication activities is created in the employees” was not supported as awareness and education on corporate communication was another area which was not evaluated very positively. It is clear that although awareness about representing the corporate brand in the best possible way and the potential effects of one’s communication activities are reported to be respectively high, items that focus on the extent to which managers and

employees who do not work in communication departments are knowledgeable about communication had a low mean score. This is not a surprising finding considering the fact that the items that question in-service trainings for employees in communication and other departments were among the items that received the lowest mean scores in this dimension. Table 9 manifests the descriptive statistics for awareness and education on corporate communication.

Table 9. Descriptive Statistics for Awareness and Education on Corporate Communication

Item No.	Item	$\bar{X}$
32	Corporate employees are sensitive about representing the corporate brand in the best light.	4.04
39		3.81
35	All employees who interact with target audiences are aware of the potential effects of their communicative activities on the corporation.	3.69
62	The managers who do not work in communication departments are also knowledgeable about communication.	3.50
36	In-service trainings are carried out continuously for employees in communication departments.	3.39
38	The employees who do not work in communication departments are also knowledgeable about communication.	3.19
	Communication departments provide communication trainings for employees.	

The dimension with the lowest mean scores was the integration of communication. This finding disconfirmed “H6. Corporate communication is integrated in these organizations.” The items focusing on the flow of information between different communication departments, namely, informing each other about activities and projects, received respectively higher mean scores as compared to the ones questioning the existence of a coordination committee. The suggestion that all communication departments should be represented in this committee had an even lower mean score. The lowest mean score in this dimension was calculated for job rotation in this dimension. It appeared that job rotation was not carried out in these corporations.

Table 10. Descriptive Statistics for Integration of Communication

Item No.	Item	$\bar{X}$
28		
24	A communication activity is guided by the related department, but the other communication departments are informed about this activity.	4.08
47	Activities carried out by different communication departments are consistent with each other.	3.98
59	Employees in communication departments are informed about which projects employees in other communication departments are working on.	3.86
60	There is a coordination committee that aims to organize corporate communication.	3.29
61	All communication departments are represented in this coordination committee.	3.08
	Job rotation is carried out among communication departments.	2.96

3. Discussion

The current investigation focused on developing a corporate communication scale to measure corporate communication practices of large-scale organizations in Turkey. To be more specific, this study attempted to find out whether corporate communication is organized strategically, the core areas of corporate communication are managed strategically, the corporate communication strategy is managed strategically, a working environment that enhances cooperation and coordination is created, an awareness on the importance of corporate communication activities is created in the employees and whether corporate communication is integrated in large-scale organizations in Turkey.

The results gathered from the research partially confirmed and disconfirmed the hypotheses of the study that were developed on the basis of the conceptualization efforts of academicians. The results of the research showed that the six dimensions suggested theoretically prove to be important factors in explaining variance in corporate communication. This does not mean that corporate communication is a concept that is made up of only those six dimensions. In other studies, other dimensions could be explored. However, the results of this study revealed that organizing, core activities, and strategic management of corporate communication, communication and negotiation between different communication departments, awareness and education on communication and integration of corporate

communication are among the dimensions of corporate communication.

The fact that organizing corporate communication was the dimension with the highest mean score was not surprising as corporate communication efforts started with a focus on design in 1930s with the aim of creating a positive and consistent corporate image. It is no surprise that, since then, design issues have already been settled in many organizations. In addition, organizing corporate communication in terms of design could be considered as more feasible as design is easier to agree on and apply as compared to other dimensions.

Another finding that confirms corporate communication theory is that image and identity were among the core activities that had the highest mean scores. Mission and vision, which indicate the bond between strategic management and corporate communication, followed image and identity in this respect. However, the results also showed that practitioners were not satisfied with the extent to which corporate identity, philosophy and mission could get transferred to all employees and an awareness about them were created. This finding suggests that action should be taken in these corporations in this respect as employees have a high potential of contributing to or impairing corporate identity, philosophy and mission and achieving the desired image and vision.

As to the strategic management of corporate communication, two issues raised. One pointed to the fact that common starting points that different communication departments should take as a basis when planning communication activities were defined in many corporations but the degree to which all communication departments were included in this process was evaluated as low. It should be noted that all communication departments should be included in this decision-making process so that the common starting points would reflect the best strategic interests of the corporation and all departments would internalize them. If all departments contribute to the common starting points, the ones defined at the end of the process might possibly be 'real common points'. Another point to be mentioned is that the use of information technology systems such as decision support systems, management information systems and strategic information systems had very low mean scores. In today's chaotic world of rapid change, these systems have the potential of meeting the practitioners' needs. Therefore, corporations might include them in their operational systems.

With regards to communication and negotiation between different communication departments, informing each other was found to be the practice with

the highest mean score. This appears to be questionable as just informing each other does not indicate that different departments appreciate and support each other and serve the interests of the organization in a consistent way. This dimension had low mean scores which indicate a need for improvement.

Awareness and education on communication was also found to be an area for improvement. In the current sample, in-service trainings for practitioners in communication departments were not evaluated with high mean scores and the scores related to the knowledge of managers and employees in other departments were even lower. As each communicative activity of every employee is a part of corporate behavior and communication, it is highly important that corporations support their employees in this respect.

The dimension with the lowest mean scores focused on integration of communication. The results showed that Van Riel's coordination committee model was not used in the current sample. This is not surprising as this is a specific model and it is possible that corporations have devised other integration models specific to themselves. Items that focused on informing each other had respectively high mean scores assuring that informing each other is a common practice once again. Another interesting finding was that job rotation was the item with the lowest mean score among all items in the scale. One possible reason is that specialization has been given importance for years in the corporate life. Every practitioner specializes in one area and is expected to master all skills related to that area. This point of view has many justifications. However, it cannot be denied that job rotation is a practice which can create awareness and empathy in practitioners for their colleagues in other departments. They can appreciate the importance and difficulties of each other's work and develop a more holistic and cooperative approach if involved in other departments' activities.

One important suggestion for all companies would be a thorough examination of these dimensions, namely, organizing corporate communication, core activities of corporate communication, strategic management of corporate communication, communication and negotiation between different communication departments, awareness and education on communication, and coordination of corporate communication. In this study, data was gathered from the largest and most reputable companies of Turkey and these dimensions acted as factors that would affect corporate communications. Therefore, it would be advantageous for companies that would like to enhance their corporate communication efforts to review dimensions of CCS presented here and adapt their approach for more

successful results.

Another important finding of the investigation was that it is possible to measure corporate communication quantitatively. The scale and all its dimensions or sub-scales proved to be reliable in measuring corporate communication. Development of this scale was important to make it more feasible for academicians to conduct studies that focus on corporate communication practices as this is an area where there is not much data. CCS can be used and tested with different samples and in different research designs in the future. Factors are sample specific and thus, different studies with different samples can contribute to our understanding of corporate communication and its dimensions.

BIBLIOGRAPHY

Argenti, Paul A., "Corporate Communication as a Discipline: Toward a Definition, *Management Communication Quarterly*, Vol. 10, No.1, 1996, pp. 73-97.

Argenti, Paul A., *Corporate Communication*, 2.ed., Boston, Irwin McGraw-Hill, 1998.

Argenti, Paul A., "How Technology Has Influenced the Field of Corporate Communication," *Journal of Business and Technical Communication*, Vol. 20, No.3, 2006, pp. 357-370.

Argenti, Paul A., *Corporate Communication*, 6.ed., Boston, McGraw-Hill, 2012.

Belasen, Alan T., *The Theory and Practice of Corporate Communication: A Competing Values Perspective*, California, Sage Publications, 2008.

Cees, Van Riel B. M., *Principles of Corporate Communication*, Essex, Pearson Education Limited, 1992.

Cees, Van Riel B. M., "Research in Corporate Communication: An Overview of the Emerging Field," *Management Communication Quarterly*, Vol. 11, No. 2, 1997, pp. 288-309.

Cees, Van Riel B. M., John M.T Balmer, "Corporate Identity: The Concept, Its Measurement and Management," *European Journal of Marketing*, Vol. 31, No. 5/6, 1997, pp. 340-355.

Cees, Van Riel B. M., Charles J. Fombrun, *Essentials of Corporate Communication: Implementing Practices for Effective Reputation Management*, New York, Routledge, 2007.

Christensen, Lars T. Fuat A. Firat, Simon Torp, "The Organization of Integrated Communications: Toward Flexible Integration," *European Journal of Marketing*, Vol. 42, No. 3/4, 2008, pp. 423-452.

Cornelissen, Joep, *Corporate Communications: Theory and Practice*, London, Sage Publications, 2004.

Cornelissen, Joep, *Corporate Communication: A Guide to Theory and Practice*, 2. ed., London, Sage Publications, 2007.

Cornelissen, Joep: *Corporate Communication: A Guide to Theory and Practice*, 4. ed., London, Sage Publications, 2014.

Goodman, Michael B., *Corporate Communication: Theory and Practice*, New York, State University of New York Pres, 1994.

Goodman, Michael B. "Corporate Communication: the American Picture," *Corporate Communications: An International Journal*, Vol. 5, No. 5, 2000, pp. 69-74.

Goodman, Michael B. "Current Trends in Corporate Communication," *Corporate Communications: An International Journal*, Vol.6, No. 3, 2001, pp. 117-123.

Goodman, Michael B. "Introduction: Corporate Communication and Strategic Adaptation," *Corporate Communications: An International Journal*, Vol. 14, No. 3, 2009, pp.225-233.

Goodman, Michael B., Peter B. Hirsh, *Corporate Communication: Critical Business Asset for Strategic Global Change*, Peter Lang Publishing, New York, 2015.

Gronstedt, Anders, "Integrated Communications at America's Leading Total Quality Management Corporations," *Unpublished Doctoral Dissertation*, Wisconsin, ABD, 1994.

Leech, Nancy L., *SPSS for Intermediate Statistics: Use and Interpretation*, London, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2005.

Simonsen, Henrik, "Communication Policy, Corporate Language Policy and Corporate Information Portal," *Journal of Communication Management*, Vol. 13, No. 3, 2009, pp. 200-217.

APPENDIX

	Strongly Disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly Agree
1. Corporate communication strategy is developed in accordance with corporate strategy.	1	2	3	4	5
2. All communication departments act in line with common goals.	1	2	3	4	5
3. If your communication departments were asked to name the characteristics that differentiate your corporation from others, they would give overlapping answers.	1	2	3	4	5
4. Corporate employees would also give similar answers to this question.	1	2	3	4	5
5. Corporate identity activities are given importance in this corporation.	1	2	3	4	5
6. Corporate image is an emphasized issue.	1	2	3	4	5
7. Corporate reputation activities are carried out as planned.	1	2	3	4	5
8. Corporate philosophy is defined clearly.	1	2	3	4	5
9. Corporate mission is defined clearly.	1	2	3	4	5
10. Corporate vision is clear.	1	2	3	4	5
11. Corporate philosophy is internalized by corporate employees.	1	2	3	4	5
12. Corporate mission is adopted by corporate employees.	1	2	3	4	5
13. Corporate employees try to achieve the objectives defined in the corporate vision.	1	2	3	4	5
14. Strategic planning is carried out in this corporation.	1	2	3	4	5
15. Corporate advertising is carried out successfully.	1	2	3	4	5
16. Media relations are carried out successfully.	1	2	3	4	5
17. Investor relations are carried out successfully.	1	2	3	4	5
18. Internal communication is carried out successfully.	1	2	3	4	5
19. Government affairs are carried out successfully.	1	2	3	4	5
20. Public affairs are carried out successfully.	1	2	3	4	5
21. Crisis management activities are carried out successfully.	1	2	3	4	5
22. Marketing activities are carried out successfully.	1	2	3	4	5
23. Management communication is carried out successfully.	1	2	3	4	5
24. Activities carried out by different communication departments are consistent with each other.	1	2	3	4	5
25. Brand values of the corporation are defined clearly.	1	2	3	4	5
26. These brand values are adopted by employees.	1	2	3	4	5

27. A culture of communication and negotiation, not turf wars over power and budget, prevails in this corporation.	1	2	3	4	5
28. A communication activity is guided by the related department, but the other communication departments are informed about this activity.	1	2	3	4	5
29. Importance is given to stakeholder analysis in this corporation.	1	2	3	4	5
30. Qualified and competent people work in communication departments.	1	2	3	4	5
31. This corporation has developed a coordination model for itself.	1	2	3	4	5
32. Corporate employees are sensitive about representing the corporate brand in the best light.	1	2	3	4	5
33. Specialists who work in different communication departments have the chance to engage in face to face communication with each other during the day.	1	2	3	4	5
34. The corporation embodies the value it gives to its employees through activities it organizes for them.	1	2	3	4	5
35. The managers who do not work in communication departments are also knowledgeable about communication.	1	2	3	4	5
36. The employees who do not work in communication departments are also knowledgeable about communication.	1	2	3	4	5
37. Communication departments provide communication trainings for managers.	1	2	3	4	5
38. Communication departments provide communication trainings for employees.	1	2	3	4	5
39. All employees who interact with target audiences are aware of the potential effects of their communicative activities on the corporation.	1	2	3	4	5
40. The employees who work in the communication departments care more about the corporate objectives and interests rather than the departmental objectives and interests.	1	2	3	4	5
41. Responsibilities and authorities of employees in communication departments are clearly defined.	1	2	3	4	5
42. Communication is carried out by balancing the requirements of internal communication (stability, guides and regulations that aim to strengthen corporate identity) and external communication (image activities that need to be shaped according to the expectations of external stakeholders and the need for flexibility).	1	2	3	4	5
43. Contradictions between the expectations of different communication departments are eliminated by communication and negotiation.	1	2	3	4	5
44. Managers of different communication departments can come together for projects or teamwork.	1	2	3	4	5
45. Employees of different communication departments can come together for projects or teamwork.	1	2	3	4	5
46. Communication departments are located close to each other.	1	2	3	4	5
47. Employees in communication departments are informed about on which projects employees in other communication departments are working on.	1	2	3	4	5

48. Communication problems are solved by taking feedback into consideration and generating solutions.	1	2	3	4	5
49. Information about who is responsible for which project is clear among communication departments.	1	2	3	4	5
50. Employees in communication departments know the priorities of other communication departments.	1	2	3	4	5
51. Employees in communication departments have a clear idea of who they should get into contact with and about what.	1	2	3	4	5
52. Rules and regulations about communication exist in this corporation and they are in effect.	1	2	3	4	5
53. There are guidelines about the format of messages, typology and how colors will be used; a standardization is achieved in this respect.	1	2	3	4	5
54. Flowcharts, process maps and checklists that organize communication processes exist in this corporation and they are in effect.	1	2	3	4	5
55. Common starting points (e.g. emphasizing innovation), which all communication departments should take as the basis when starting a communication activity, have been defined beforehand in the frame of corporate communication strategy.	1	2	3	4	5
56. These common starting points are determined with the participation of all communication departments.	1	2	3	4	5
57. All communication departments prepare their communication plans in a way that they will be consistent with these common starting points.	1	2	3	4	5
58. There is a mechanism that checks whether the plans and activities of communication departments are consistent with the corporate communication strategy.	1	2	3	4	5
59. There is a coordination committee that aims to organize corporate communication.	1	2	3	4	5
60. All communication departments are represented in this coordination committee.	1	2	3	4	5
61. Job rotation is carried out among communication departments.	1	2	3	4	5
62. In-service trainings are carried out continuously for employees in communication departments.	1	2	3	4	5
63. There is a database in which communication activities are pooled together.	1	2	3	4	5
64. Employees who work in different communication departments can access information about the communication or research activities that are and were carried out by other communication departments.	1	2	3	4	5
65. In this corporation, systems such as decision support systems, management information systems or strategic information systems are used actively.	1	2	3	4	5

66. The management of this corporation has adopted a transparent and clear approach.	1	2	3	4	5
67. Employees in communication departments are aware of the activities, difficulties, requirements and usefulness of other communication departments.	1	2	3	4	5
68. Corporate communication director reports to top management.	1	2	3	4	5

THE EFFECTS OF MACROECONOMIC VARIABLES ON THE BANKING SECTOR INDEX: EVIDENCE FROM TURKISH STOCK MARKET

Tahir Abu AWWAD*
Turgut TÜRSOY**

ABSTRACT

This study investigates the dynamic interactions between the Banking Return Index and selected macroeconomic variables in Turkey taking in consideration the transition in the Turkish economy. The study was implemented using cointegration test; Granger causality test based on vector error correction model, variance decomposition analysis and impulse response functions. First cointegration test revealed the existence of a long-run relationship among the variables during the period of study. Second Granger causality test indicated that Bank stock returns index Granger-cause the exchange rate, indicating a portfolio balance approach in the Turkish market.

Keywords: Macroeconomic variables, Banking Index, Causality, Cointegration, Turkey

JEL classification code: E44.

ÖZET

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜ ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE HİSSE SENEDİ PİYASASINDAN DELİLLER

Bu çalışma Türkiye ekonomisindeki değişimi gözönünde bulundurarak Türkiye'deki Bankacılık Getiri endeksi ile seçilmiş makroekonomik değişkenler arasındaki dinamik ilişkiyi incelemektedir. Çalışmada Eşbütünsellik testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli temel alınarak Granger Nedensellik testi, Varyan Ayrıştırma Analizi ve Dürtü Tepki Fonksiyon Analizi uygulanmıştır. Eşbütünsellik testi ilk olarak çalışma periyodu süresince değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ortaya konmaktadır. İkinci olarak Granger Nedensellik testi bankacılık getirisi endeksinin döviz kuruna neden olduğunu ve Türkiye piyasa içerisinde portföy yaklaşımının geçerli olduğunu göstermektedir.

* Uzman, (tahirawwad@gmail.com)

** Yrd. Doç. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü (turgut.tursoy@neu.edu.tr)

Anahtar Kelimeler: Makroekonomik değişkenler, Bankacılık Endeksi, Nedensellik, Eşbütünleşme.

Jel Sınıflandırması: E44.

1. Introduction

Financial intermediaries are intimately involved in the development of any economy. This involvement is illustrated by looking behind the changes of the business cycle of any given economy, as various financial intermediaries represent the linkage between the ones who possess surpluses in their money and the ones who lack money in order to satisfy their needs. Hence channeling surpluses or excessive money from saving units of the economy to deficit units of the economy will increase the economy's output and therefore make changes in the business cycle of that economy. Two of the most widely known financial intermediary institutions which play this role are the bank and the stock market. The main function of any bank is to consolidate deposits from savers and use these funds to transform them into loans whereby they are consumed by householders and investors (Siklos, 2001). From this intermediary role of the banking sector the stability of the banking sector and the financial sector as whole to the overall economy is vital. Economic theory as well as empirical evidence indicates that instability in the macro economy of a country affect or may be associated with instability in the banking sector (Yildirim, 2002). For example the Turkish exchange rate based disinflation program launched at December 1999 led to a financial turmoil with a liquidity crisis in February 2001 (Kayıkçı, 2013).

To date, a considerable body of research has sought to investigate the factors affecting the bank's stock returns (Choi, 1992; Chen, 1989). Regarding the Turkish Economy many studies have been implemented investigating the relationship between the macroeconomic variables and its stock market¹, these studies used an overall index like ISE 100 Index, Index 30 or ISE composite index. This paper contributes to the literature by analyzing the effect of macroeconomic variables particularly on the Banking sector of Turkey in review of the IMF stabilization program in the period of study. Considering that the banking sector represents 114.1% of the Turkish GDP and plays the most significant role in the financial system approximated by 87%, moreover it was a major sector exposed by the 2001-2002 financial

---

¹ Rjoub (2012), Ahmet and Abdioglu (2010), Buyuksalvarci (2010), Çağlı and Halaş (2010), Zugul and Sahin (2009), Ozbay (2009), Kandir (2008), Erbaykal et al (2008), Kaplan (2008), Erdem et al (2005), Kasman (2003), Paul and Malik (2003), Muradoglu et al (2001).

crises and the restructuring process of the Turkish Economy. This study seeks to examine the existence of Cointegration and Granger causality between Banking sector's return Index (XBNK) and three macroeconomic variables namely, Short-term interest rate (LIN), Money supply (LM2), and Exchange rate (EX). Thereby, identifying the affect of the stabilization program on the banking sector and relevant macro economic variables that bank policy makers should take in consideration.

2. A Review of Theoretical and Empirical Literature

Many theories have been given in the literature discussing the relation between the stock market and the economic activity. Upon these theories are the Present Value Model (PVM), the Efficient Market Hypothesis (EMH) and different asset pricing theories such as the Capital Asset Pricing Model (CAPM) and the Arbitrage Pricing Theory (APT). The EMH implies the prices of assets or stock should be based on all the market information at any particular time. In other words the present price of a stock must reflect all the present related information to this stock (Fama, 1965). Asset pricing theory such as the Arbitrage Pricing Theory (APT) and the Present Value Model (PVM), illustrates the relationship between the stock market and economic activities (Ross, 1976).

From the time of the first studies examining the relationships between stock market and economic activity done by Fama (1981, 1990) numerous empirical studies have been done, mainly for developed stock markets such as the United States (US) and the United Kingdom (UK) due to their economic stability and technological development compared to other countries; examples of pioneer studies are Fama (1981, 1990), Geske and Roll (1983), and Chen, Roll, and Ross (1986). Various studies assumed various hypotheses and applied various methods respectively. Some studies investigated the predictive power of stock returns for real economic activity, in other words investigated the existence of the efficient market hypothesis (Fama, 1970; Estrella, and Hardouvelis, 1991; Estrella, and Mishkin, 1996). Other studies examined the short-run relationship, long-run relationship or both relationships between the stock market prices or returns and selected macroeconomic variables.

Our study is concerned on the banking sector in which gets influenced by the macroeconomic variables, some previous studies in which focused on this sector are, Mohan et al. (2014), investigated the long-run relations between macroeconomic factors and CNX Bank returns Index. Macroeconomic variables such as the foreign exchange rate, short term interest rate and inflation rate were chosen for the

analysis. The study was conducted on monthly time series data gathered from the related Institutions for the time span of 2004 to 2013. ADF Unit root test, Johansen Cointegration test and Granger causality test were implemented on the data. The findings revealed from the analysis were that the Bank stock returns have a long-run relationship with the selected macroeconomic factors. No Granger causality linkages between CNX Bank index and both the short-term Interest rate and Inflation. In contrast, unidirectional Granger causality existed between CNX Bank's return Index and exchange rate. Moreover exchange rate and Interest rate both affected positively on the CNX Bank's Index stock returns.

Saeed & Akhter (2012), the purpose of the study was to know the impact of the macroeconomic factors on the Pakistani banking index. The macroeconomic environment was comprised of money supply, exchange rate, short term interest rate and industrial production and oil prices. The banking index comprised twenty nine banks listed in the Karachi stock exchange. Econometric Diagnostic tests namely Autocorrelation, Multicollinearity and Heteroscedasticity were performed which indicated that the data had no econometric problems. The Regression results indicated that industrial production, short-term interest rate, exchange rate, and money supply affected the banking index negatively whereas oil prices had a positive impact on the banking index.

Foong et al. (2012) the study examined the impact of macroeconomic variables on Malaysia's bank industry's stock returns. The empirical analysis was carried out by using monthly data for the period from Jan 2006 to Dec 2010 and the study used stock prices which were collected from Bank Negara of Malaysia. The Economic factors selected were the consumer price index, interest rate, money supply, exchange rate and the KLSE index. Ordinary least squares was applied and showed that four economic variables showed statistical significant relationship to the volatility to banks' stock returns. Exchange rate was affecting all the banks' stock returns while money supply had the biggest effect on banks' stock returns.

Shahbaz et al. (2010) sought the interactions among Pakistan's financial sector's performance and macroeconomic factors using both the Fully Modified Ordinary Least Square (FMOLS) method to test for Cointegration in the long-run and the Error Correction method to test for the existence of a short run relation. Ng-Perron unit root test initially was used to define the stationarity of the data before further analysis. Findings reveal that a rise in both government spending's and foreign remittances increased the performance of the financial sector. Moreover trade openness associated with capital inflows opened new

opportunities to improve the development of the Pakistani financial markets. On the contrarily, appreciation in inflation rates and the high savings rate decreased the efficiency in the overall financial sector.

Sohail and Zakir (2010) explored the long run and short run impact of five macroeconomic variables on the General Index of Karachi stock exchange. The analysis used to investigate this long run and short run relationship were Johansen Cointegration technique and the Vector Error Correction model (VECM). This study used monthly data from November 1991 to June 2008. Results of the study revealed that the consumer price index and the real effective exchange rate, and the industrial production index all had a positive impact on the stock prices. In contrast, money supply and the three month treasury bills rate had a negative effect in the long run. VECM demonstrated that it took more than eight months to eliminate the disequilibrium. The variance decompositions showed that consumer price index and money supply had greater forecast error than the industrial production index, the three month treasury bills rate and the real effective exchange rate for the General Index.

Wiboonprapat (2005) analyzed the stock price movement of the financial industry in which fall into three sectors that were tracked by the following indexes: (a) Banking sector index, (b) Finance and Securities sector index, and (c) Insurance sector index, on the Stock Exchange of Thailand (SET) over a 10-year period starting in January 1995 to December 2004. This study employed three major analysis techniques. The three techniques were (a) Durbin-Watson test statistic, (b) Generalized Autoregressive Conditional Heteroscedasticity in Mean methodology (GARCH-M), and (c) the Granger causality test. First, the Durbin-Watson test statistic was used to analyze the autocorrelation within each sector. Second, the GARCH-M model was used to analyze the relationship between the variances of each financial sector series and the SET Index. Third, the Granger causality test was used to analyze Granger causality among sectors in the financial industry.

Paul and Mallik (2003) investigated the relationship between macroeconomic factors and the banking and finance's stock prices using quarterly data during the period Q1/1988 to Q2/1990. The study conducted Cointegration tests and an error correction model to examine the long run relationship. The results revealed that the banking and finance stock prices were cointegrated with the three economic factors. The interest rate had a negative effect and in contrast the GDP had a positive effect on the stock prices moreover inflation did not show any significant effect.

Issahaku and Ustarz (2013), investigated the macroeconomic indicators of Ghana's economy and its effect on the stock market over the period starting from Jan 1995 to Dec 2010. After applying the Vector Error correction model to the selected variables namely: exchange rate, money supply, inflation rate and foreign direct investment, the results revealed the existence of a long run relation between the stock price and foreign direct investment, also the existence of a short run relation with the interest rate. More over inflation and money supply showed both long and short run relationships with the stock price of Ghana.

Rjoub (2012), examined the dynamic relationship between exchange rates, US stock prices as a world market and the Turkish stock prices index, for the period span from August 2001 to August 2008. By applying Vector Autoregression (VAR) framework, the finding revealed that there was a long run relationship. Also Granger causality test indicated that there are bidirectional relationships between exchange rates and stock prices. Also the shocks were temporary on the Turkish stock prices; US stock price and exchange rates as indicated by the impulse responses.

Ahmet and Abdioglu (2010) empirically examined the linkage between the stock price of (ISE-100) and a set of macroeconomic variables namely: Consumer price index, the Foreign exchange rate, Broad money supply, Industrial production index and the Gold prices. The study was applied From March 2001 to June 2010 on a monthly basis. By using long run Granger non-causality techniques, the result showed that there is long run causality from (ISE-100) to all macroeconomic variables selected in one direction.

Çağlı and Halaş (2010), investigate the relationship between stock price index (ISE-100) and a set of macroeconomic variables namely: exchange rate, GDP, industrial production index, inflation rate, money supply (M2), interest rate and oil price. By applying Gregory-Hansen test for the period span from January 1998 to December 2008. The result indicates that there is a long run relationship, between (industrial production index, GDP and oil price) and ISE100 for the tested period with a presence of structured break.

Zugul and Sahin (2009), investigated whether there is a relationship between (ISE-100) index and macroeconomic variables as; exchange rate, money supply (M1), deposits interest rate and inflation for the period spans from January 2004 to December 2008. The findings revealed that money supply, exchange rate and interest rate have a negative relationship with stock return index. On the other hand, the findings reveal a positive relationship between inflation rate and (ISE-100) index

for the analyzed period.

Ozbay (2009) investigated the casual relationship between stock price (Index 30) and macroeconomic factors as; interest rate, inflation, and exchange rate, money supply and the real economy covering the period of January 1998 to December 2008 of ISE. The findings revealed that overnight interest rate, consumer price index, current deficit as percentage of GDP and foreign sales do granger-cause stock prices. Moreover, it indicated that stock prices do granger-cause money supply, overnight interest rate, and exchange rate. Also revealed negatively that the purchase price index and positively that the foreign transactions determined the stock price in Turkey. While, industrial production was indicated as neither the result variable nor the cause variable of stock price movements.

Kaplan (2008) investigated the relationship between the stock market performance, real economic activity and the dynamic response of real economic activity to shocks in the stock prices of the Turkish economy from the period of 1987 to 2006 on a quarterly basis. The study concluded that there was a long-run relationship among the real economic activity of Turkey and its stock prices over the studied period.

Kandir (2008) investigated the role of macroeconomic factors on Istanbul stock exchange's returns for the period of July 1997 to June 2005 on a monthly basis by applying multiple regression models. The study tested seven macroeconomic variables namely: the growth rate of all the following (industrial production, consumer price index, M1, crude oil price, exchange rate, interest rate and the world market index returns) all against non-financial firms. The study stated that the interest rate, exchange rate and the world market index returns all had a significant effect on the entire selected portfolio returns, while inflation rate was significant only for three portfolios out of the twelve analyzed. In contrast, industrial production, money supply and oil prices didn't have any significant effect on stock returns.

Erbaykal et al, (2008), investigated the relationship between the stock price (ISE-100) Index and real macroeconomic variables as; consumption expenditure, industrial production, employment level, fixed investment and consumer price index, covering the period from January 1989 to February 2006. The findings revealed that a negative relationship exists between the stock price and inflation. Moreover, the other macroeconomic variables have a positive relationship with the stock price. While, industrial production index, employment level and fixed

investment were statistically significant.

Ewing (2002), examined the relationship between the NASDAQ financial 100 index and several macroeconomic factors from January 1988 to September 2000, via applying generalized impulse response analysis. The study showed that a monetary policy shock reduces the financial sector's returns having a significant initial impact effect which continues to affect returns for around two months. Moreover, unexpected changes in economic growth had a positive influence, but exhibit no persistence. Inflation shock has a negatively and statistically significant initial influence which lasts for up to one month after the shock accurse.

3. Data, Methodology and Empirical Results

3.1 Data

All data are monthly observations for the period January 2002 to December 2013. The National Banks Index LXBANK data is taken from the Borsa Istanbul website and used in natural logarithm form. The macroeconomic variables used include LIN is the Inter-Bank Interest Rate, EX is the real exchange rate and LM2 is the natural logarithm of Money supply which were collected from the International Financial Statistics and World Bank data sets. The choice of these macroeconomic variables came from the essence of previous groundwork like Ahmet and Abdioglu (2010), Buyuksalvarci (2010), Çağlı and Halaş (2010), Zugul and Sahin (2009), Ozbay (2009). Nevertheless the change in Turkey's exchange rate regime and using the interest rate as an anchor to stabilize the inflation gave a sincere motive to take these variables understudy. Also the interest rate and the exchange rate are vital influencers on banks operations.

3.2 Unit Root Tests

In this study both Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Philip Perron (PP) test are used to determine the stationary characteristics of the data both have a null hypothesis of non-stationary data. Also, Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) and Zivot-Andrews (1992) unit root tests are applied for crosscheck and determine the structural breaks. The ADF test is based on equation (1):

$$\Delta Y_t = \mu + \beta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^n a_t \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Where Y_t differenced variables in question, μ is a constant term. ε_t is a white

noise residual and n is the lagged values of ΔY_t to control for higher-order correlation. ADF test, is done under the assumption that a unit root exists $\beta = 0$ and the alternative hypothesis states that the series are stationary. As a crosscheck and confirmation the Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) test is used for which the null hypothesis is the existence of stationary data.

The finding reveals as shown in Table 1. The time series are non-stationary at the level by using both ADF and Phillips Perron (1988, 335), unit root tests, meaning the tests fail to reject the null hypothesis of the existence of unit root. The lag length was determined for every variable at the length where the residual is white noise. KPSS test confirms that the time series are stationary at the first difference as shown below.

Table 1: ADF, PP Unit Root Tests

Variables	Lag	Form	ADF		PP	
			C	CT	C	CT
$\Delta LXBK$	2	Level	-1.41668	-1.41668	-1.28765	-1.56450
		1 st Difference	-6.03976*	-6.080250*	-12.44280*	-12.4657*
ΔLIN	2	Level	-2.59565	-2.00385	-2.36870	-1.86299
		1 st Difference	-7.57295*	-7.96024*	-12.5892*	-12.8323*
ΔEX	4	Level	-0.68609	-1.646873	-0.842173	-1.745156
		1 st Difference	-5.80531*	-5.98935*	-8.397185*	-8.41087*
$\Delta LM2$	2	Level	-2.05489	-0.91872	-2.17321	-1.00900
		1 st Difference	-6.05538*	-6.32487*	-12.66319*	-12.9300*

C, CT denote constant, constant and trend respectively, * denotes Significance at 1% level based on critical values.

Table 2: KPSS Unit Root Test

Variables	Lag	Form	KPSS	
			C	CT
ΔLXBNK	2	Level	3.967330	0.702669
		1 st Difference	0.129103*	0.066728*
ΔLIN	2	Level	6.608237	0.459772
		1 st Difference	0.052817*	0.048039*
ΔEX	4	Level	1.455759	0.514121
		1 st Difference	0.140996*	0.038590*
ΔLM2	2	Level	4.677419	1.069252
		1 st Difference	0.501683*	0.071600*

* C, CT denote constant, constant and trend respectively, * denotes Significance at 1% level based on critical values.

Moreover, Zivot-Andrews (1992) unit root test with structural break was implemented to verify the each possible structure break point in the series; as expressed in equation (2):

$$x_t = a_0 + a_1 DU_t + d(DTB)_t + \gamma DT_t + \rho X_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Where, dummy represent a change in the level =1 if (t >TB) and zero otherwise, the slope dummy DT_t the change in the slope of the trend function, dummy =1 if t=TB+1 and zero otherwise, and TB represents the break data. This formula expresses the time series that has both intercept and trend. Zivot-Andrews unit root test revealed the following structural break points in the series; a dummy variable has been added to the model in which corresponds the break point.

Table 3: Zivot-Andrews Unit Root Test

variable	Break point	t-stat.	Prob.	1% critical value	5% critical value	10% critical value
LM2	2005M12	-15.79965	5.91E-28	-5.57	-5.08	-4.82

3.3 Cointegration

To recognize the long-run relationships between the variables, Johansen and Juselius (1991, 1995, 1551), cointegration test was applied. The JJ approach is based on a Vector Autoregressive (VAR) model of order k to examine the long run relationships that may exist among representative variables. The VAR model is represented as equation (3):

$$x_t = A_0 + \sum_{j=1}^k A_j x_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Where x_t is an $(n \times 1)$ vector of non-stationary I (1) variables, A_0 is an $(n \times 1)$ vector of deterministic variables, A_j is a coefficients matrix $(n \times n)$ where k is the maximum number of lags in the VAR model and ε_t is a $(n \times 1)$ vector of error terms. The Johansen methodology uses two likelihood ratios (LR) test statistics to determine the unique cointegration vectors (rank). A dummy variable for the break point in (LogM2) was added in the estimated VAR model as an exogenous variable. The chosen lag length was two lags, which confirmed a white noise residual for our estimated VAR model.

Table 4: Johansen Cointegration Test

Hypothesis	R = 0	R = 1	R = 2	R = 3
Trace	0.178269*	0.09453	0.037528	0.005512
Critical value	47.8561	29.7970	15.49471	3.841466
Max, Eigen	0.17826*	0.09453	0.03752	0.00551
Critical value	27.5843	21.1316	14.2646	3.84146

* rejecting the null hypothesis of no cointegration at 5% level.

The cointegration vector representing the long-run relationship is in the following model:

$$\text{LXBNK} = -3.90 \text{ LIN} - 2.422 \text{ EX} - 1.42 \text{ LM2} \quad (4)$$

Table 4 report the analysis of the two conducted test used to determine the rank of cointegration between the variables namely the Trace statistics test and the Max-eigenvalue statistics both tests at 5% significance level. The findings reveal that there is one cointegration vector at 5% significance level corresponding to the trace test.

Subject to the cointegration model the findings reveal a negative long-run relationship between the short-run interest rate LIN and the banking sector return index. We can interpret it as if we increase LIN by one percent, we'd expect LXBNK to decrease by 3.9 percent. An explanation in the case of Turkey, the short-term interest rate was used as an anchor to fight inflation in the Turkish economy. This might increase the real interest rate and consequently would increase the required return on stocks and tighten the willing of investors to pay for these stocks. Hence it increases the cost of capital thereby decreasing the stock return. These findings are also consistent with the findings of (Buyuksalvarci, 2010; Zugul and Sahin, 2009; Ozbay, 2009) from the Turkish stock market. Moreover the result is consistent with Saeed and Akhter (2012) regards the Pakistani banking index and with Paul and Malik (2003) regards the Australian banking index.

The results also indicated there is negative long-run relationship between LXBNK and EX through the tested period. a justification of this relation regards the Turkish banking sector is that depreciation in the local currency tends to affect the expectations of investors whom hold bank stock's portfolios, by exposing these portfolios to more exchange rate risk investors require a higher rate of return which increases the price of banks stocks consequently its returns. These investors assume that the bank has a negative net FX position in its balance sheet therefore a negative impact of Turkish lira depreciation on banks stocks returns is expected. And this assumption is significant in terms of Turkish banks net FX position. This result is consistent with Atindehou, and Gueyie (2001) regards the Canadian banking returns. The negative long-run relation is consistent with previous empirical literatures such as: (Kasman, 2003; Rjoub, 2012; Zugul and Sahin, 2009) which these studies has been conducted in Turkish stock market; further, Raymond (2009) for Jamaican stock market.

More over the cointegration equation indicates that there is negative long-run relationship between LXBNK and LM2. It is expect that an increase in LM2 by one percent, LXBNK will decrease by 1.42 percent. Economists and policymakers in Turkey started to pay attention to control the economy performance right after 2001 crises (restructuring period 2002-2007), through the changes in the monetary policy

mechanism in that period to fight the inflation “inflation target” where the inflation rate reached 35% for 2002 approximately; that implies an increase in the money supply might increase and generate inflation and participate to inflation uncertainty. Hence, any increase in money supply generate risk premium, led up to equity prices to fall thereby exert a negative influence on Turkish stock market. The findings reveal consistent with Zugul and Sahin (2009), and Ozbay (2009) has been conducted in Turkish stock market; also, Raymond (2009) for Jamaican stock market, and Ibrahim el al. (2003) for Malaysian stock market.

3.4 Causality Test

Granger Causality is a test intended to check for the relationship between time series variables. Specifically, this test it is heavily employed in economic literature to test the direction and magnitude of the relationship between two variables. The Granger test examines whether including lags of one variable have predictive power for another variable. Engle and Granger (1987) advocate the implication of a Granger causality test on the basis of a Vector Error Correction Model (VECM) instead of a Vector Autoregressive Model (VAR) in cases where cointegration exists between the variables. They state that if a set of variables happen to be cointegrated, then the short-term dynamics among the variables in this system happen to be influenced by the deviation of the existing long-term equilibrium. Therefore, we apply a Causality Block Exogeneity Wald Test based on the estimated VECM² with the results given as in table 5 below.

Table 5. VECM Causality Test / Block Exogeneity Wald Test.

Dependent variable	Independent Variables			
	D(LBNK)	D(LIN)	D(EX)	D(LM2)
D(LBNK)	-	0.91776 (0.6320)	0.657783 (0.7197)	1.996187 (0.3686)
D(LIN)	2.082348 (0.3530)	-	2.162735 (0.3391)	0.139376 (0.9327)
D(EX)	13.64731 (0.0011)**	0.172264 (0.9175)	-	0.204462 (0.9028)
D(LM2)	0.164335 (0.9211)	1.116103 (0.5723)	2.413263 (0.2992)	-

**denotes significance level at 5%. Optimal lag length was confirmed by a white noise residual at 2 lags. In the Granger Causality test, the error correction terms are restricted.

² VECM estimations are implemented with the same lag length structure that is determined in VAR framework which the residuals are white noise.

Our results of conducting Granger causality/Block Exogeneity Wald test based on the VECM reveal the rejection of the null hypothesis at 5%. This indicates the existence of a unidirectional Granger causality between Bank Index Returns and the Exchange rate. This confirms that Bank stock returns Granger-cause (lead) the Exchange rate in the Turkish market. This result is consistent with Smith's (1992b, 471) finding that equity prices have an influence (negative) on exchange rate determination in Germany, Japan, and the USA. Hence this implies stock returns help predict exchange rate (EX) in the short-run. In contrast to flow oriented models, 'stock oriented' or 'portfolio balance approaches', (Branson et al, 1977) suggest that movements in stock prices Granger-cause movements in the exchange rate via capital account transactions. Findings of studies supporting this model were from (Ajayi et al., 1998, 241; Granger et al., 2000, 337; Ramasamy and Yeung, 2005, 162). The different findings of the previous empirical results indicates that the interaction between stock markets and currency are influenced by the business cycle (prosperity or recession) and different economic structures (developed or emerging), meaning causality between the variables is sensitive to the time period in which the analysis is undertaken.

3.5 Impulse Response Functions

This paper continue to investigate the short-run dynamics between the variables by implementing the Impulse Response Function (IRF). This test gives an advantage over the Granger causality test not in just defining the direction of the short-run relation but also tracing it through time. Merely IRF traces the impact of a given shock on the dependent variables and shows exactly at what period the variable was affected, moreover showing if this shock from the independent variables is permanent or it dies out over time. Our IRF test results are shown in Figure 1.1 in the appendix. From figure 1 it is clearly confirmed that EX has a positive response to a one-standard-deviation shock from LBNK at the 3rd period and died out at the 5th period, confirming the results we achieved by Granger causality test before. Similarly our results indicate that LBNK response to a shock from its own is significant and negative in the 2nd period. Moreover a response of LIN to a negative shock from EX is shown in the 3rd period in which later dies out after the 5th period. Similarly a response of LM2 in the 2nd period from a one standard deviation to LBNK is revealed. A negative response is shown from LM2 to a shock from EX also in the 2nd period, dying out later in the 4th period.

3.6 Variance Decomposition

The Variance decomposition is implemented to confirm the change in a variable due to its own shock and the effects of shocks to other variables. The results of Variance

Decomposition analysis for the selected macroeconomic variables over a 10-months horizon are presented in Table 6.

Table 6. Variance Decomposition Test Results

Variance Decomposition of D(LBNK):					
Period	S.E.	D(LBNK)	D(LIN)	D(EX)	D(LM2)
1	0.117644	100	0	0	0
5	0.118829	98.44654	0.526860	0.314579	0.712018
10	0.118831	98.44492	0.527349	0.315170	0.712566
Variance Decomposition of D(LIN):					
Period	S.E.	D(LBNK)	D(LIN)	D(EX)	D(LM2)
1	0.057112	2.843157	97.15684	0	0
5	0.058095	3.645066	94.10446	2.012540	0.237937
10	0.058096	3.645026	94.10247	2.012574	0.239926
Variance Decomposition of D(EX):					
Period	S.E.	D(LBNK)	D(LIN)	D(EX)	D(LM2)
1	0.046329	28.95036	0.401055	70.64858	0
5	0.052824	40.07413	1.035825	58.82105	0.068999
10	0.052826	40.07344	1.036293	58.82046	0.069805
Variance Decomposition of D(LM2):					
Period	S.E.	D(LBNK)	D(LIN)	D(EX)	D(LM2)
1	0.023286	2.153176	0.670643	4.381267	92.79491
5	0.024240	4.373060	3.661602	4.428642	87.53670
10	0.024245	4.398039	3.663725	4.426836	87.51140

The findings reveal that LBNK was 100 percent explained by its own shock on the first month, but it continued to reduce to 98.44492 percent on the 10th month. The shock explained by changes in interest rate variable LIN on LBNK is only about 0.527349 percent on the 10th month. Moreover, the results confirm that variables under consideration: Interest rate (94.10247 percent) followed by exchange rate (58.82046 percent) and money supply (87.51140 percent) are said to be fairly exogenous variables, as they are explained by their own shock on the 10th months horizon. Furthermore, the exchange rate accounts for 40.07344 percent of the shock explained by the Banking Index on the long-run, again confirming our previous results of this relation between LBNK and EX in the Turkish market.

4. Conclusion

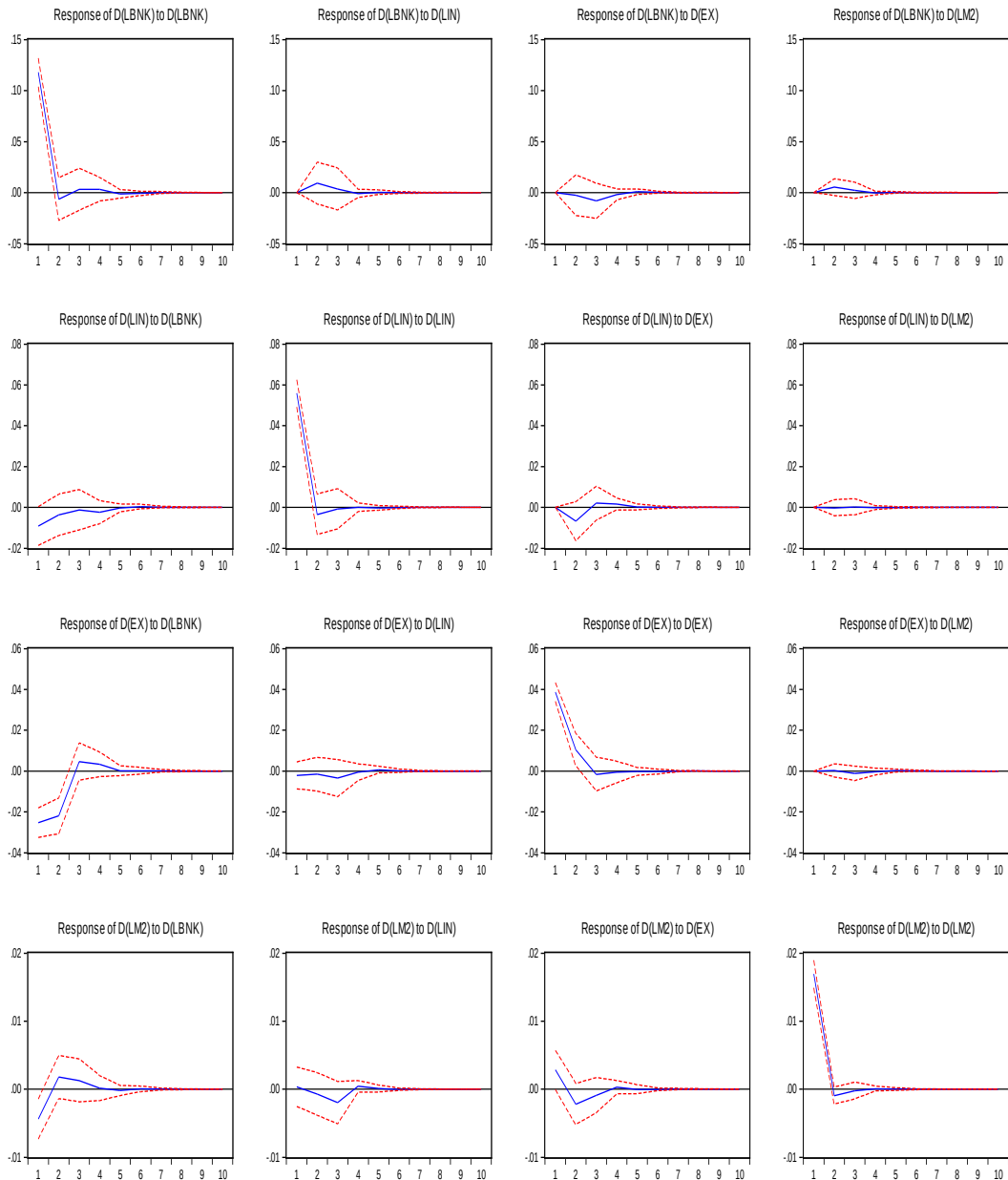
To conclude, this paper indicated a long-run and short-run relation between the Turkish Banking Index and selected macroeconomic variables namely “short-term interest rate, exchange rate and money supply”. Johansen and Juselius Cointegration test indicated at least one cointegrated vector in association by a long-run relation with the Turkish Banking Index.

Most importantly, the results show a unidirectional Granger causality between Bank Index Returns and the Exchange rate. This means that the Bank stock returns Granger-cause (lead) the Exchange rate in the Turkish market. This paper is distinguished in its findings by which it does not support the theory of the flow oriented models as most of the previous research in the Turkish stock market. Alternatively, the study’s findings support the view of ‘stock oriented’ or ‘portfolio balance approaches’, in which suggest that movements in stock prices Granger-cause movements in the exchange rate via capital account transactions. This was also confirmed by the impulse response shocks to LBNK and its effect on EX through time.

The paper confirms that the Turkish banking draws attention across the globe thanks to the structural change that it underwent following the 2001 crisis and its successful performance even during the 2008 global financial crisis. The results of this paper reveal that the selected macroeconomic factors have a long-run relationship with Turkish Banking Index returns. The identification of the macroeconomic variables impact facilitates investors in making effective investment decisions as by estimating expected trends of the Turkish Banking sector’s index by observing changes in exchange rates; interest rate, and money supply, thus allocating investors resources more efficiently. From the perspective of

the Banks managers, they should pay more attention to the risks of these variables on the long run especially because there significant effect on the bank's balance sheet structure. Moreover considering that Turkey over the years endure from current account deficits, this is consistent with the results of this study that more attention should be given to exchange rate due to its significant impact on the stock market thus exports volume of Turkey.

APPENDIX

Figure1: Impulse Response Function Results Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

BIBLIOGRAPHY

Aamir, N., Shamim, S. and Shahbaz, M. (2010). "Macroeconomic Environment and Financial Sector's Performance: Econometric Evidence from Three Traditional Approaches". *The IUP Journal of Financial Economics*, (1), pp. 103-123.

Ahmet, B & Abdioglu, H. (2010). "The Causal Relationship between Stock Prices and Macroeconomic Variables: A Case Study for Turkey". *International Journal of Economic Perspectives*. Vol 4, Issue 4, pp. 601-610.

Ajayi, R., Friedman, J. and Mehdian, S. (1998). "On the Relationship between Stock Returns and Exchange Rates: Tests of Granger Causality". *Global Finance Journal*, 9(2), pp. 241-251.

Atindéhou, R. and Gueyie, J. (2001). "Canadian Chartered Banks' Stock Returns and Exchange Rate Risk". *Management Decision*, 39(4), pp. 285-295.

Branson, W., Halttunen, H. and Masson, P. (1977). "Exchange Rates in the Short Run". *European Economic Review*, 10(3), pp. 303-324.

Buyuksalvarci, A. (2010). "The Effects of Macroeconomics Variables on Stock Returns: Evidence from Turkey". *European Journal of Social Sciences*, 14(3), pp. 70-83.

Cağlı, Ç, Halaş, U & Taşkin, D. (2010). "Testing Long-Run Relationship between Stock Market and Macroeconomic Variables in the Presence of Structural Breaks: The Turkish Case". *International Journal of Finance and Economic*. ISSN 1450-2887, Issue, 48.

Chen, N., Roll, R. and Ross, S. (1986). "Economic Forces and the Stock Market". *JBUS*, 59(3), p. 383.

Choi, J., Elyasiani, E. and Kopecky, K. (1992). "The Sensitivity of Bank Stock Returns to Market, Interest and Exchange Rate Risks". *Journal of Banking & Finance*, 16(5), pp. 983-1004.

Civcir, I. and Akçağlayan, A. (2010). "Inflation Targeting and the Exchange Rate: Does it Matter in Turkey?". *Journal of Policy Modeling*, 32(3), pp. 339-354.

Demirguc-Kunt, A. and Detragiache, E. (1998). "The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries". Staff Papers - *International Monetary Fund*, 45(1), p. 81.

Dornbusch, R. (1986). "Special Exchange Rates for Capital Account Transactions". *World Bank Econ. Rev.*, 1(1), pp. 3-33.

Enders, W. (2008). *Applied Econometric Time Series*. 4th ed. John Wiley & Sons, pp. 20-70.

Erbaykal, E., Okuyan, H. & Kadioglu, O. (2008). "Real Macro Economic Variables and Stock Prices: Test of Proxy Hypothesis in Turkey". Yeditepe International Research Conference on Business Strategies. Istanbul, Turkey, June 13-15.

Estrella, A. and Hardouvelis, G. (1991). "The Term Structure as a Predictor of Real Economic Activity". *The Journal of Finance*, 46(2), p. 555.

Estrella, A. and Mishkin, F. (1997). "The Predictive Power of the Term Structure of Interest Rates in Europe and the United States: Implications for the European Central Bank". *European Economic Review*, 41(7), pp. 1375-1401.

Ewing, B. (2002). "Macroeconomic News and the Returns of Financial Companies". *Managerial and Decision Economics*, 23, pp. 439-46.

Fama, E. (1970). "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work". *The Journal of Finance*, 25(2), p. 383.

Fama, E. and French, K. (2004). "The Capital Asset Pricing Model: Theory and Evidence". *Journal of Economic Perspectives*, 18(3), pp. 25-46.

Financial Stability Department, (2009). "Is There a Long Run Relationship Between Stock Prices and Monetary Variables? Evidence from Jamaica". Bank of Jamaica.

Foong, L. (2012). *The Impact of Macroeconomic Variables on Banks' Stock Returns: Evidence From Malaysia*. Doctoral Dissertation. Universiti Tunku Abdul Rahman.

Granger, C. (1988). "Some Recent Development in a Concept of Causality". *Journal of Econometrics*, 39(1-2), pp. 199-211.

Granger, C., Huangb, B. and Yang, C. (2000). "A Bivariate Causality between Stock Prices and Exchange Rates: Evidence from Recent Asianfluâ". *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 40(3), pp. 337-354.

Gunsel, N., Tursoi, T. and Rjoub, H. (2008). "Macroeconomic Factors, the APT and the Istanbul Stock Market". *International Research Journal of Finance and Economics*, (22), pp. 49-57.

Husam Rjoub, (2012). "Stock Prices and Exchange Rates Dynamics: Evidence from Emerging Markets". *African journal of business management*, 6(13).

Ibrahim, M. and Aziz, H. (2003). "Macroeconomic variables and the Malaysian equity market". *Journal of Economic Studies*, 30(1), pp. 6-27.

Issahaku, H., Ustarz, Y., & Domanban, P. B. (2013). Macro-economic Variables and Stock Market Returns in Ghana: Any Causal Link. *Asian Economic and Financial Review*, 3(8), pp. 1044-1062.

Johansen, S. (1988). "Statistical Analysis of Cointegration Vectors". *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), pp. 231-254.

Johansen, S. (1991). "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models". *Econometrica*, 59(6), p. 1551.

Johansen, S. and Juselius, K. (1990). "Maximum Likelihood Estimation and Inference On Cointegration - with Applications to the Demand for Money". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), pp. 169-210.

Johansen, S. and Juselius, K. (1992). "Testing Structural Hypotheses in a Multivariate Cointegration Analysis of the PPP and the UIP for UK". *Journal of Econometrics*, 53(1-3), pp. 211-244.

Kandir, S., Y. (2008). "Macroeconomic Variables, Firm Characteristics and Stock Returns: Evidence from Turkey". *International Research Journal of Finance and Economics*, 16.

Kaplan, M. (2008) "The Impact of Stock Market on Real Economic Activity: Evidence from Turkey", *Journal of Applied Sciences*, 8(2), pp. 374-37.

Kasman, S. (2003). "The Relationship between Exchange Rates and Stock Prices: A Causality Analysis". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), pp. 70-79.

Kasman, S. (2003). "The Relationship between Exchange Rates and Stock Prices: A Causality Analysis". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), pp. 70-79.

Kayıkçı, F. (2013). Disinflation Programs: Lessons from 2001 Crisis in Turkey. *Asian Journal of Empirical Research*, 3(3), pp. 266-278.

Kwiatkowski, D., Phillips, P., Schmidt, P. and Shin, Y. (1992). "Testing the Null Hypothesis of Stationarity against the Alternative of a Unit Root". *Journal of Econometrics*, 54(1-3), pp. 159-178.

Mohan, D. and Chitradevi, N. (2014). "Impact of Macro Economic Factors on Banking Index (CNX Bank) In India". *International Journal of Trade & Global Business Perspectives*, 3(1), pp. 722-726.

Ozbay, E. (2009). *The Relationship between Stock Returns and Macroeconomic Factors: Evidence for Turkey*. Devon: University of Exeter, MSc. Financial Analysis and Fund Management, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Paul, S. and Mallik, G. (2003). "Macroeconomic Factors and Bank and Finance Stock Prices: The Australian Experience". *Economic Analysis and Policy*, 33(1), pp. 23-30.

Phillips, P. and Perron, P. (1988). "Testing for a Unit Root in Time Series Regression". *Biometrika*, 75(2), p. 335.

Ramasamy, B. And Yeung, M. (2005). "The Causality between Stock Returns and Exchange Rates: Revisited". *Australian Economic Papers*, 44(2), pp. 162-169.

Roll, R. and Ross, S. (1980). "An Empirical Investigation of the Arbitrage Pricing Theory". *The Journal of Finance*, 35(5), p. 1073.

Saeed, S. and Akhter, N. (2012). "Impact of Macroeconomic Factors on Banking Index in Pakistan". *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(6), pp. 1-19.

Sharpe, W. (1964). "Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk". *The Journal of Finance*, 19(3), p. 425.

Siklos, P. (2001). *Money, Banking and Financial Institutions*. Toronto: McGraw-Hill Ryerson.

Smith, C. (1992). *Equities and the UK Exchange Rate*. *Applied Economics*, 24(3), pp. 327-335.

Sohail, N. and Zakir, H. (2010). "Macroeconomic Determinants of Stock Returns in Pakistan: The Case of Karachi Stock Exchange". *Journal of Advanced Studies in Finance*, 1(2), pp. 181-187.

Wiboonprapat, N. (2005). "Stock Price Movement Analysis of the Financials Industry on the Stock Exchange of Thailand". Alliant International University.

Yildirim, C. (2002). Evolution of Banking Efficiency within an Unstable Macroeconomic Environment: The Case of Turkish Commercial Banks. *Applied Economics*, 34(18), pp. 2289-2301.

Zivot, E. and Andrews, D. (1992). "Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis". *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), pp. 251-270.

Zugul, M. and Sahin, C. (2009). "ISE 100 Index and the Relationship between Some Macroeconomic Variables. An Application Oriented Review". *Academic Overview of e-journals*, (16).

YAZARLARA NOTLAR

1. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş, ya da yayımlanmış, yada yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra hakemlere gönderilir. Hakemden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayın kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı bulundukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e-posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak ya da CD olarak aşağıdaki adreste doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazarlar isterlerse buna ek olarak metnin yazılı kopyasını da gönderebilirler. Yazılı metinler A4 kağıdın bir tarafına 2 aralıkla yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.

9. Yazılara yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 20 adet ayrı basımı ve bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin disketteki ya da CD'deki biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
11. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ile tek aralıklı, A4 kâğıdın alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
12. Makalelerin 7.000–10.000 kelime uzunlukta olması gerekmektedir. 10.000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
13. Makale, italik harflerle ve içerden yazılmış yaklaşık 100 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir özet ile başlamalıdır. Özete makale içeriğini karakterize eden 6 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
14. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve ana alt başlıklar 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
15. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
16. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde ayrıç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekiyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
17. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar dipnotlarda gösterilebilir.
18. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye

konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yakın Doğu Üniversitesi

Lefkoşa/ KIBRIS

e-posta : aykut.polatoglu@neu.edu.tr

polatogluykut@gmail.com

Tel : 0(392) 675 1000 / 3104

Fax : 0(392) 675 1051

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. *NEU Journal of Social Sciences* is a refereed journal published twice a year, April and October.
2. Manuscripts should be written in Turkish or English.
3. Copyrights of the articles appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* belong to the Near East University. Authors may use the article elsewhere after publication provided that permission is obtained from Near East University.
4. Articles submitted to *NEU Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If another version of the article is under consideration by another publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should clearly indicate this at the time of submission.
5. Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.
6. The reviewing of manuscripts is based on the anonymity of the author and the confidentiality of readers' and editors' reports. To guaranty the anonymity in the review process, authors should include a separate title page with their name, institutional affiliation, full address and other detailed contact information. The title of the article alone should appear on the top of the first page of the manuscript.
7. Complete manuscripts should be submitted to the editor, as an MS Word document, either electronically via e-mail attachment, or on a high density 3.5-inch diskette, or CD at the address shown below. Authors may submit additional hardcopies, if so desired. These should be typewritten on A4/Letter paper, on one side only, double spaced and with ample margins. All pages (including those containing only diagrams and tables) should be numbered consecutively.

8. For English written articles, authors whose first language is not English should ensure that a draft of their article has been read and corrected by a competent person whose first language is English.
9. Authors whose articles published in the journal are entitled to 20 free off prints and a copy of the issue in which their article appears.
10. Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the journal style. The editors will not undertake retyping of manuscripts before publication.
11. All parts of the manuscript should be typewritten, single spaced, with margins of 5 cm at the top and bottom, and 4 cm on left and right sides of an A4 / paper.
12. There is no standard length for articles, but 7.000-10.000 words is a useful target. Articles longer than 10.000 words will be accepted only in exceptional cases.
13. The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 6 key words or phrases that characterise the content of the article.
14. All material should be 12-point, Times New Roman type. Article title and principal subheads should be 14-point Times New Roman type, bold and set on a line separate from the text. Secondary subheads should be 12-point Times New Roman, bold and set on a line separate from the text. Sub-sub-heads 12-point Times New Roman type, bold and italic, run-in at the beginning of the paragraph, and followed by a period.
15. All diagrams, charts and graphs should be referred as figures and consecutively numbered. Tables should be kept to a minimum and contain only essential data. Each figure and table must be given an Arabic numeral, followed by a heading, and be referred to in the text.
16. To cite the works you used in developing your article, use the author-date system. For each work to which you refer, give the author's last (family) name, date of publication of the work cited, a page number(s) if needed.
17. Please use footnotes to elaborate or comment on material in the text.

18. List of references (the bibliography) that follows the endnotes should be given in alphabetical order. Only works actually cited in the text should be included in the references.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

NEU Journal of Social Sciences

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Near East University

Lefkoşa/ KIBRIS

e-mail : aykut.polatoglu@neu.edu.tr

Tel : 0(392) 675 1000 / 3104

Fax : 0(392) 675 1051